T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

GELİBOLU YARIMADASI'NDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NI ANLATAN ALAN KILAVUZLARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZİ HAZIRLAYAN ÖĞRENCİ
Yasemin BİRTANE

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

ÇANAKKALE – 2021

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

11../01/2021

Yasemin BİRTANE

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yasemin BİRTANE'ye ait "Gelibolu Yarımadası'nda Çanakkale Savaşları'nı Anlatan Alan Kılavuzlarının Performansları Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU (Danışman)	
Dr. Öğrt. Üyesi Berna AYAZ (Üye)	
Dr. Öğrt. Üyesi Mustafa DİNÇ (Üye)	

Tez No :
Tez Savunma Tarihi : 11/01/2021

O N A Y

Doç. Dr. Pelin KANTEN
Enstitü Müdürü V.

.../.../2021

ÖZET

GELİBOLU YARIMADASI'NDA ÇANAKKALE SAVAŞLARI'NI ANLATAN ALAN KILAVUZLARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE HALK BİLİMSEL BİR İNCELEME

1915 Çanakkale Savaşı, dünya tarihini etkileyen önemli bir zincirin parçası olan bir savaştır. Çanakkale Muharebeleri, 20. yüzyılda dengeleri değiştirmiş ve evrensel boyutta etkiler bırakarak yüzyıla yön vermiştir. Milletlerin kaderlerinin düğümlendiği Çanakkale Savaşlarında toprağa düşenler, "Çanakkale ruhu" kavramının doğmasına ve bu savaşın destanlaşmasına sebep olmuştur. Çanakkale Savaşları etrafında, Türk halk kültürü içerisinde aktarılan ve yayılan folklorik unsurlar ortaya çıkmıştır. Bu çalışmayla Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nın kültürel değerinin kuşaklara aktarılmasının sağlanması, destan anlatma geleneğinin günümüzde devamı niteliğinde olan alan kılavuzlarının performansının incelenmesi, anlatıların toplum üzerindeki etkilerinin belirlenmesi, anlatıların anlatıcı, dinleyici, ziyaretçi grubuna ve ziyaret noktasına göre değişiklik göstermesinin nedenlerinin ortaya çıkarılması ve Tarihi Alan'daki anlatma geleneğinin günümüzdeki öneminin vurgulanması amaçlanmıştır. Alan kılavuzlarının performanslarının halk bilimsel açıdan daha önce incelenmemiş olması, bu verilerin daha sonra yapılacak olan çalışmalara rehberlik edecek olması çalışmanın önemini göstermektedir. Araştırmada kullanılan veriler saha çalışması ile elde edilmiş olup kaynak kişilerden derlemeler yapılmış, ziyaretçi grupları gözlenmiştir. Elde edilen malzemeler tasnif edilmiş ve Performans Teori'nin geliştirdiği araştırma modeline göre değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: alan kılavuzları, anlatı, anlatıcı, Türk halk bilimi, Çanakkale Savaşları.

ABSTRACT

A FOLKLORIC STUDY ON THE PERFORMANCES OF THE FIELD GUIDES NARRATING THE ÇANAKKALE WARS IN THE GALLIPOLI PENINSULA

The 1915 Çanakkale Wars is a war that is part of an important chain that affects world history. Çanakkale Wars changed the balances in the 20th century and shaped the century by leaving universal effects. Those who fell to the ground during the Çanakkale Wars, where the fates of nations were knotted, caused the concept of “Çanakkale spirit” to be born and this war became an epic. Around the Dardanelles Wars, folkloric elements that were transferred and spread in Turkish folk culture emerged. With this study, ensuring the transfer of the cultural value of Çanakkale Wars Gallipoli Historic Site, where the Çanakkale Wars took place, to the generations, to examine the performance of the field guides, which are the continuation of the legend tradition today, to determine the effects of narratives on the society, to change the narratives according to the narrator, listener, visitor group and visiting point. It was aimed to reveal the reasons for the demonstration and to emphasize the current importance of the tradition of narration in the Historic Area. The fact that the performances of the field guides have not been studied in public scientific terms before and that these data will guide future studies show the importance of the study. The data used in the research were obtained through fieldwork, compilations were made from the source persons and visitor groups were observed. The materials obtained were classified and evaluated according to the research model developed by Performance Theory.

Key Words: field guides, narrative, narrator, Turkish folklore, Çanakkale Wars.

ÖNSÖZ

Çalışmamız, nitel araştırma tekniklerine dayalı derleme yoluyla elde edilen sınırlandırılmış kaynak kişilere ait verilerin incelenmesi sonucu ortaya konmuştur. Çalışma, tezin amaç, yöntem ve genel bilgileri içeren giriş bölümünün yanında iki ana bölüme ayrılmış ve alan kılavuzları ile yapılan derlemeler incelenerek yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Ekler bölümünde ise kaynak kişi listesi, Tarihi Alan haritası ve fotoğraflar yer almaktadır.

Çalışmanın saha araştırması ve yazım sürecinde görüş ve önerileriyle yol gösteren, yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Sayın Mehmet Ali Yolcu'ya; bilgisine ve sabrına sıkça başvurduğum eşim Hamit Birtane'ye; yüksek lisans eğitim-öğretim sürecince sekiz buçuk ay karnımda benimle birlikte derslere katılan ve doğduktan sonra da zamanının bir kısmını bu çalışma için çaldığım kıymetli oğlum Berken Birtane'ye, çalışmalarıma kaynaklık eden Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığına ve Covid-19 salgını sürecinde benimle yüz yüze görüşmeyi kabul eden ve turlarına katılmama izin vererek tecrübelerini, görüşlerini en ince ayrıntısına kadar paylaşan ve bu araştırmaya ilham olan alan kılavuzlarına teşekkürlerimi sunarım.

Bu kutsal ve tarihi mekâna olan saygım, sevgim ve daha iyisini yapabilme mücadelem ve milli şuura katkı sağlayabilmek amacıyla bu tez bir araştırmanın sonu değil, daha büyük bir merakın başlangıcıdır. Çanakkale Zaferi, Anafartalar kahramanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün askerlerine "savaşmayı değil ölmeyi emrettiği", Osmanlı coğrafyasının dört bir yanından gelen neferlerin kendisini vatan için siper ettiği destansı bir mücadeledir. Kahraman neferlerimizin nezdinde bu şanlı mücadelenin manevi yönünün canlı kalması ve nesilden nesle aktarılması ve kültürel mirasımızın korunması için çalışanlar olarak; başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere, milletimize bu destansı zaferin gururunu yaşatan ve bu mücadele uğrunda canlarını feda eden aziz şehitlerimizi ve ebediyete intikal eden kahraman gazilerimizi rahmet, minnet ve şükranla anıyorum.

Yasemin BİRTANE

Çanakkale-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR ..... **v**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SÖZLÜ KÜLTÜR VE TARİH BAĞLAMINDA ÇANAKKALE MUHAREBE ANLATILARININ KAYNAKLARI

1.1. Sözlü Kaynaklar 6
1.2. Yazılı Kaynaklar 10

İKİNCİ BÖLÜM
PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA MODERN DESTAN ANLATICILARI: ALAN KILAVUZLARI

2.1. Alan Kılavuzları ve Anlatım Süreçleri 14
2.2. Destan Anlatıcıları ile Alan Kılavuzları Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar 17
2.3. Alan Kılavuzlarının Yetişme Süreçleri ve Usta-Çırak İlişkisi 19
2.4. Anlatıcıların Kişisel Özellikleri 24
2.5. Anlatıcıların Yetiştiği Kültürel Ortam 26
2.6. Eğitimsel, Mesleki ve Kişisel Deneyimlerin Anlatıcı Üzerindeki Etkisi 29
2.7. Anlatıcıların Performanslarını Etkileyen Hususlar 34
2.8. Dinleyicilerin Grup Özelliklerinin Anlatıma Etkisi 47
2.9. İcra Yeri ve Zamanının Anlatıma Etkisi 56
2.10. Bir İcra Örneği 61

SONUÇ **86**
KAYNAKÇA **89**
EKLER **92**
Ek 1. Sözlü Kaynaklar 92
Ek 2. Harita ve Fotoğraflar 92
Ek 3. Kaynak Kişilerin Anlatı Örnekleri 100
ÖZGEÇMİŞ **105**

KISALTMALAR

AÇASAM : Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi

ÇATAB : Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

KK. : Kaynak kişi

MFAD : Milli Folklor Araştırma Dairesi

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TTK : Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

1915 Çanakkale Savaşı, dünya tarihini etkileyen önemli bir zincirin parçası olan bir savaştır. Çanakkale Muharebeleri, 1. Dünya Savaşı'ndaki dengeleri değiştirmiş ve 20. yüzyılda evrensel boyutta etkiler bırakmıştır. Çanakkale Savaşları'nda verilen mücadelede toprağa düşenler, "Çanakkale ruhu" kavramının doğmasına ve bu savaşın destanlaşmasına sebep olmuştur. Kültürel açıdan özgün değer taşıyan Çanakkale Savaşları etrafında Türk halk kültürü içerisinde aktarılan ve yayılan folklorik unsurlar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmayla Çanakkale Savaşları'nın yaşandığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nın kültürel değerinin bilimsel ve evrensel düşünceyle gelecek kuşaklara aktarılmasının sağlanması, destan anlatma geleneğinin günümüzde devamı niteliğinde olan alan kılavuzlarının performanslarının incelenmesi, anlatıların toplum üzerindeki etkilerinin belirlenerek milli ve manevi unsurların öneminin vurgulanması, folklorik unsurların ortaya çıkarılarak halk bilimine katkı sağlanması, anlatıların anlatıcı, dinleyici, ziyaretçi grubuna ve ziyaret noktasına göre değişiklik göstermesinin nedenlerinin ortaya çıkarılması ve Tarihi Alan'daki anlatma geleneğinin günümüzdeki öneminin vurgulanması amaçlanmıştır.

Alan kılavuzlarının sergilemiş oldukları performans, geçmişteki destan anlatıcılarını hatırlatmaktadır. Tarihi Alan'daki ziyaret noktalarında anlatım yapan alan kılavuzlarının performansının halk bilimsel açıdan daha önce incelenmemiş olması, bu verilerin daha sonra yapılacak olan çalışmalara rehberlik etmesi açısından çalışma önem arz etmektedir. Araştırmada öncelikle, kaynak kişi ve ziyaretçi grupları arasında saha çalışması yapılmış, konuyla ilgili veriler toplanmış, sonrasında yönlendirilmiş görüşme sorularıyla elde edilen malzemeler tasnif edilerek analiz edilmiş ve veriler Performans Teori'nin geliştirdiği araştırma modeline göre yorumlanmıştır.

Tezin temel problemi, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'nda bulunan ziyaret noktalarında anlatım yapan alan kılavuzlarının anlatı performanslarının halk bilimsel açıdan incelenerek ortaya çıkarılmasıdır. Çalışmada Tarihi Alan'ndaki ziyaret noktalarında yapılan anlatımların toplum üzerindeki etkisi, anlatıların oluşmasında hangi etkilerin rol oynadığı, ziyaret noktaları etrafında oluşan halk anlatılarının varyantları, savaş anında ve sonrasında ortaya çıkan menkıbe, memorat ve/veya efsaneler, sözlü tarih, anlatılardaki folklorik unsurlar, Çanakkale Savaşları'nın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hayattaki yeri, alan kılavuzlarının anlatı performansları ve bunların karşılaştırılması, ziyaretçi grubunun özellikleri, hüzün (savaş) turizminin ve destan anlatma geleneğinin

özellikleri ve destan anlatıcılarıyla alan kılavuzlarının karşılaştırılması, ziyaretçi gruplarına göre değişen anlatım özellikleri gibi hususlara odaklanılmıştır.

Araştırmanın konusu, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı'ndaki ziyaret noktalarında anlatım yapan, "günümüz destan anlatıcıları" olarak da nitelendirilen alan kılavuzlarının anlatı performanslarını halk bilimsel açıdan analizini yapmaktır. Tarihi Alan'daki alan kılavuzlarının sergilemiş oldukları performans, geçmişteki destan anlatıcılarını hatırlatmaktadır. Bu nedenle destan anlatma geleneğinin günümüzde bir benzeri ve devamı niteliğinde olan Tarihi Alan'ndaki ziyaret noktalarında anlatım yapan alan kılavuzlarının performansının halk bilimsel açıdan incelenmesiyle, Tarihi Alan'daki ziyaret noktalarında yapılan anlatımların toplum üzerindeki etkilerinin belirlenerek anlatılardaki folklorik unsurların ortaya çıkarılması önemlidir.

Destanlar, milletlerin çok eski tarihlerindeki mücadelelerini konu edinir. Ancak 104 yıl önce Çanakkale'de verilen mücadelede yaşananlar, yakın tarihimizde destanlaşmış, milletimizin belleğinde unutulmaz bir yer edinmiştir. Çanakkale Savaşı etrafındaki kahramanlık anlatılarının sözlü kültür vasıtasıyla günümüze aktarılması, zenginleşmesi ve icra bağlamı çerçevesinde yaşatılmasını sağlayan alan kılavuzlarının bu değerin oluşumunda etkisi büyüktür. Anlatıcı; ziyaretçi topluluğunun özelliğine, çevresel faktörlere, hava durumuna, kendi psikolojik-fizyolojik durumuna, kısacası bağlama göre anlatımına farklılıklar kazandırır. Aynı zamanda anlatı formunun değişmesi de yine anlatıcının durumuna bağlıdır. Sözlü tarih olarak da ele alabileceğimiz verilerin değerlendirilmesi ve farklı açılardan incelenmesi sonucunda ortaya çıkan ürünlerin folklorun ilgi alanına girmiş olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışma, birden fazla konu başlığını da ele alacağı için bundan sonra yapılacak çalışmalara da ışık tutacaktır.

Çanakkale Deniz ve Kara Savaşları'nın meydana geldiği yerin tarihi, kültürel ve manevi değerleri ile doğal dokusunun korunması, yaşatılması, geliştirilmesi, tanıtılması, gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla 19.06.2014 tarihli ve 6546 sayılı Kanun ile "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı" kurulmuştur ve 33 bin hektarlık "Tarihi Alan" sınırları çizilerek koruma altına alınmıştır (ÇATAB, 2017). Tezde geçen "Tarihi Alan" yukarıda bahsi geçen kanunda belirtilen yerin sınırları içinde kalan alandır. "Alan kılavuzu" ise Tarihi Alan'a gelen ziyaretçilere alanla ilgili tarihimizde yaşanmış olayları anlatan, şehitliklerle ilgili bilgi veren ve ziyaretçileri yönlendiren kişidir. "Alan kılavuzluğu hizmeti" Tarihi Alan'da, alan kılavuzlarının verdiği hizmettir. "Ziyaretçi" buraya gelen, burayı ziyaret eden kişidir. "Çanakkale Savaşı" kara ve deniz muharebeleri olarak iki kolda meydana gelmiş, 3 Kasım 1914 tarihinde başlamış ve 9 Ocak 1916 tarihinde ise düşman kuvvetlerinin geri çekilmesiyle sona ermiş olan savaştır. "Cephe" üzerinde

savaşın sürdüğü bölge, “tabya” ise ayrı olarak yapılmış ve silahlarla güçlendirilmiş istihkâmdır (Yıldırım, 2004: 559).

Çanakkale Savaşları etrafında oluşan kahramanlık anlatılarının destanların işlevini günümüzde üstlendiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu savaş, milletimiz açısından büyük bir kahramanlık destanı olarak nitelendirilmekte ve kabul görmektedir. Böylesine milli değer taşıyan ve kahramanlık öyküleriyle örülmüş bir savaşın destanlaşmaması mümkün değildir. Alan kılavuzları destanlaşan Çanakkale Savaşları’nın en önemli icracısıdırlar. Kültürümüzü geleceğe aktarırken yaşanan kahramanlıkları tekrar yaşatmak ve toplumda milli bir bilinç oluşturmak için büyük bir gayretle performans sergilemektedirler. Bu nedenle de alan kılavuzlarının performansları kökü bin yıllara dayanan anlatma ve aktarma geleneğinin bir başka düzlemdeki yansımasıdır.

Tezimizde belirlediğimiz hipotezler şöyledir: 1. Anlatıların toplum ve milli bilinç üzerinde etkisi vardır. 2. Dinleyici ve anlatıcı arasında etkileşim oluşur. Alan kılavuzlarının performansı ziyaretçileri etkilemektedir. 3. Alan kılavuzlarının çevre, sosyo-kültürel yapı, birey, aile, toplum, sosyal sınıflar, eğitim ve turizm üzerinde etkileri vardır. 4. Alan kılavuzları arasında anlatım farklılıkları bulunmaktadır. 5. Alan kılavuzlarına verilen eğitim nedeniyle olgunun sözlü tarih boyutu zenginleşirken menkıbe boyutu azalmaktadır. 6. Destan anlatma geleneği ve günümüz destan anlatıcıları ile günümüz alan kılavuzları arasında performatif açıdan benzerlikler vardır. 7. Anlatıcının kişisel, fiziksel ve mesleki deneyimlerinin anlatı üzerinde; icra yeri ve zamanının anlatıma etkisi söz konusudur.

Araştırma, literatür taraması, saha çalışması ve saha çalışması sonrasında toplanan malzemelerin analiz edilmesi şeklinde üç aşamadan oluşmaktadır. Araştırma esnasında toplanan tüm malzemeler fotoğraf makinesi, video kamera ve ses kayıt cihazları ile elde edilmiştir. Çalışmada önce araştırma konusuna yakın veya araştırma konusunu ilgilendiren terimler listesi çıkartılmıştır. Bu terimlerle ilgili olarak yapılan çalışmalar taranmış ve literatür oluşturulmuştur. Literatür taramasından sonra saha çalışması öncesinde Tarihi Alan’daki ziyaret noktaları ve kaynak kişiler hakkında bilgi toplanmıştır. Saha çalışmasında alan kılavuzlarından derlemeler yapılmış ve icralar gözlemlenmiştir. Elde edilen malzemeler tasnif edilmiş ve Performans Teori’nin geliştirdiği araştırma modeline göre değerlendirmiştir.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı sınırları içerisinde yer alan tarihî mekânlar, şehitlikler ve diğer yerler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. 490 km² yüz ölçümüne sahip, 33 bin hektarlık Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı sınırları içerisinde 44 Türk şehitliği, 20 Türk anıt ve kitabesi, 34 yabancı mezarlık ve anıtı, 4 kale ve 8 tabya (ÇATAB, 2017: 222-225) bulunmaktadır. Bu mekânların hemen hemen

hepsinde anlatım yapılmaktadır; ancak biz çalışmamızda en çok ziyaret edilen yerler olan “Kilitbahir Kalesi, Namazgâh Tabyası, Rumeli Mecidiye Tabyası ve Şehitliği, Şahindere Şehitliği, Soğanlıdere Şehitliği, 1915 Hilal-i Ahmer Hastanesi Sergisi, Şehitler Abidesi, Ertuğrul Tabyası, Yahya Çavuş Şehitliği ve Anıtı, 57. Piyade Alayı Şehitliği ve Conkbayırı’nda anlatım yapan alan kılavuzlarını örneklem grubu olarak seçtik.

Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alanı sınırları içerisinde Eceabat ilçe merkezi ile bu ilçeye bağlı 12 köyden 8’i yer almaktadır. Tarihi kayıtlarda eski yerleşim adlarıyla hala bilinen bu köyler şunlardır: Alçıtepe (Kirte), Behramlı (Büyük Behramlı), Bigalı (Çamyayla/Boğalı), Büyükanafarta, Kilitbahir (Kilit-ül-bahir), Kocadere, Küçükanafarta, Seddülbahir köyü yerleşim alanları ile Yalova, Kumköy, Beşyol (Tursun/Dursun) ve Yolağzı (Siğilli, Siğli, Saidli) köylerinin yerleşim alanı dışındaki gayri meskûn alanlarının bir bölümü yer almaktadır. Alanda bulunan 138 sivil mimarlık örneği, 49 anıtsal yapı, 50 Türk şehitliği, 29 Türk anıt ve kitabesi, 34 yabancı mezarlık ve anıt ile kaleler, tabyalar gibi tarihi yapılar inanç turizmi açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır. Alanda batık gemiler, toplar, siperler, kaleler, burçlar ve savaşla ilgili yüzlerce kalıntıdan başka doğal sit alanları içerisinde ise 15. yüzyıl askeri mimarisinin örneklerini içeren kültürel bir miras koleksiyonu bulunmaktadır. Uluslararası önem taşıyan ve bu nedenle takdire ve korunmaya değer doğal oluşumlara, anıtlara ve sitlere “Dünya Mirası” statüsü tanınmaktadır. Çanakkale ve Gelibolu 1. Dünya Savaşı alanları, dünya tarihini etkileyen önemli noktalardan biri olarak kabul edilmiş ve Tarihi Alan, 2014 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi’ne dâhil edilmiştir (ÇATAB, 2017).

BİRİNCİ BÖLÜM

SÖZLÜ KÜLTÜR VE TARİH BAĞLAMINDA ÇANAKKALE MUHAREBE ANLATILARININ KAYNAKLARI

Sözlü gelenek incelemeleri çok yönlü bir perspektifi gerekli kılmaktadır. Bu nedenle savaş anlatılarını, sözlü kültür ve sözlü tarih ilişkisinden hareketle halk bilimi çerçevesinde değerlendirmek gerekir. Yapmış olduğumuz derlemelerde ortaya çıkan verilerin çoğu kaynağını tarihten ve kaynak kişilerin sözlü aktarımlarından almaktadır.

Bir milletin elimizde bulunan ilk yazılı mahsullerinin taşıdığı bazı hususiyetler, onların, uzun yılların süzgecinden geçerek dönüştüğünü göstermektedir. Asırlar boyu insanların dillerinden düşürmediği masallar, efsaneler, destanlar, atasözleri vs. zamanla en manalı şekle bürünmüştür. Bunlar, ait oldukları cemiyete göre de tarihin muayyen bir devresinden itibaren kaydedilmeye başlanmıştır (Sakaoğlu, 1980: 1). Walter Ong (1995: 13), sözlü kültürü henüz yazıyla karşılaşmamış toplulukların söylem ve anlatmaları olarak ifade eder. Yıldırım ise "bir milletin hayatında, fertlerin sözlü ve yazılı geleneklerinde yer alan kabulleriyle, müştereklik gücüne erişen ve millî kimliği oluşturan maddî ve manevî faaliyetlerin bütünüdür." (Yıldırım, 1998: 38) şeklinde sözlü kültürü tanımlar. Daha geniş ifadelerle Yıldırım;

> Sözlü gelenekte yer alan tamamen söz ile kısmen söz ile ve tamamen sözsüz yaratılan ama sözlü geçiş ve iletişimle fertler arasında dolaşan veya nesilden nesile geçen tüm unsurlar yapı, muhteva, biçim ve fonksiyonları ne olursa olsun, sözlü kültür kapsamındadır. Bunların her biri oluşturdukları sözlü ortam toplumunun ortak kabulleri olarak, kendilerine mahsus birer gelenek yaratmışlardır. Her unsurun nitelikleri bu gelenek içinde kendini korur, geliştirir veya değiştirir. Her unsur, kavram ve kapsamını bu gelenek içinde ifade etme imkânı kazanır. Gelenek kendini, ortak kabul sahibi olan topluluğun teoride en az iki kişi veya milleti meydana getiren fertlerin ihtiyaçlarına cevap verdiği ölçüde yaşatır (Yıldırım, 1998: 87-101).

belirterek halk bilimi unsurlarının kendini bu sözlü gelenek içinde koruduğunu, geliştirdiğini ve değiştiğini aynı zamanda sözlü kültürde doğan ve gelişen ürünlerin yapı bakımından nasıl olursa olsun hepsinin sözlü kültür kapsamında olduğunu vurgular. Buradan yola çıkarak daha önce yapılan çalışmalarda göz önünde bulundurulan sözlü tarih verilerinin sözlü kültür içinde değerlendirildiği görülmektedir.

Sözlü kültür ve sözlü tarih ilişkisinin artık daha sık tartışıldığı ve üzerinde yeni yeni çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Sözlü kültür ortamında belleğin önemli olduğunu belirten Mehmet Açа, aynı zamanda sözlü kültür ortamının, insanlar arası iletişim ve aktarımın, konuşma diline, mimiklere ve hareketlere başvurarak yüz yüze gerçekleştirilen

ortam olduğunu ve yüz yüze iletişimin esas olduğu sözlü kültür ortamında “anlatıcı/icracı” ve “dinleyici/izleyici” (Açа, 2019: 6) gibi unsurların olduğunu vurgular. Maddi ve manevi kültürden beslenen unsurlar toplumun ve toplumlaşmanın önemli yapı taşlarından olup yaşanan tarihi, coğrafi, siyasi, dini ve sosyal olaylarla harmanlanarak toplumların hafızalarında kalıcı yer edinirler. Alan kılavuzları da Tarihi Alan’da, metinsel anlamda sözlü tarihten beslenerek anlatılarını dinleyiciler önünde icra etmektedirler. Bu nedenle Çanakkale Muharebeleri’nin yaşandığı bu coğrafyada sözlü kültür ortamında meydana gelen ve halk bilimine katkı sağlayacak ne kadar unsur varsa bulmak ve bunları ortaya çıkarmak önemlidir.

Sözlü tarih, bireylerin hatıralarında yer alan yaşanmış birtakım tarihsel olayları içerir. Yaşanmış bu olayların anlatıları, dilden dile aktarılarak günümüze kadar yaşatılmıştır (Yolcu ve Dinç, 2018: 29). Sözlü tarihi tek başına ele almanın ve incelemenin halk bilimi açısından yetersiz kaldığı bilinmektedir. Sözlü tarih çalışmaları sosyoloji, antropoloji, tarih ve edebiyat gibi birçok bilimin çalışma alanına giren konularla iç içedir ve bu disiplinlerden faydalanarak verileri yorumlamak, değerlendirmek daha doğru sonuçlar ortaya çıkaracaktır. Bu bağlamda Çanakkale Muharebeleri ile ilgili çalışmaların birden fazla disiplinin iç içe geçtiği bir alanı kapsadığını söylemek mümkündür. Alan kılavuzları tarafından Tarihi Alan’da gerçekleştirilen anlatmalara sözlü ve yazılı kültürden birçok tür kaynaklık etmektedir.

1.1. Sözlü Kaynaklar

İnsanlık tarihinde yaşanan olaylara tanıklık etmiş, sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan halk anlatıları içinde mitler, destanlar, halk hikâyeleri, masallar, efsaneler, menkıbeler, memoratlar ve fıkralar yer almaktadır. Abdurrahman Güzel, *Türk Edebiyatında Çanakkale Zaferi* adlı kitabında Çanakkale Muharebeleri hakkında teşekkül eden halk anlatılarına değinmiş ve Gelibolu’nun edebiyat tarihinde olduğu gibi siyasi tarih, sanat tarihi, askeri tarih, tasavvuf tarihi ve halk bilimi açısından da son derece zengin örnekler sunduğunu (Güzel, 1996: 37) ifade etmiş ve Gelibolu Yarımadası’nda meydana gelen savaşın Türk tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir.

Yapılan akademik çalışmalar Tarihi Alan’da sözlü anlatı türlerinden en çok efsane, menkıbe ve memoratlara rastlandığını göstermektedir. Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül eden anlatıları tarihi dönemlere ve konularına göre ayırarak ayrıntılı olarak tasnifleyen Bora Yılmaz, alandaki anlatıları şu başlıklar altında toplamıştır: a. Hz. Peygamber ile İlgili Anlatılar, b. Hızır Kültü ile İlgili Anlatılar, c. Eren-Evliya Kültü ile İlgili Anlatılar, d. Tabiat Olayları ile İlgili Anlatılar, e. Şehitlerle İlgili Anlatıların Tasnifi (Savaş

Dönemi), f. Şehitlerle İlgili Anlatıların Tasnifi (Savaş Sonrası), g. Rüyalarla İlgili Anlatılar, h. Muhtelif Anlatılar (Savaş Dönemi), ı. Muhtelif Anlatılar (Savaş Sonrası), i. Memoratlar (Yılmaz, 2015: 45-46). Toplam on ana başlık altında anlatılara yer vermiştir. Alan kılavuzlarının anlatımları incelendiğinde bu çalışmanın başlıkları altında toplanan anlatmaların çoğuna eskiden çok sık değinildiği görülmektedir. Ancak anlatıcılara yapılan uyarılar neticesinde "hurafe" olarak tanımlanan menkıbevi anlatıların çoğuna artık yer verilmemektedir. Alan kılavuzlarının genellikle kaynağı belli olan anlatıları daha çok tekrar ettiğini söyleyebiliriz.

Tarihi Alan'da, sözlü kültür bağlamında teşekkül eden halk anlatılarının hemen hemen hepsi derlenerek tasnif edilmiş ve literatüre kazandırılmıştır. Bu bağlamda yaptığımız derleme çalışmalarında anlatıcılar tarafından sık sık tekrarlanan bu anlatı metinlerine değinmekten ziyade, anlatıcı performanslarına odaklanacağız. Bununla birlikte tasnife konu anlatılar alan kılavuzlarına kaynaklık eden önemli sözlü kültür örnekleridir.

Destan, bir boy, kavim veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir. Sözlü geleneğe bağlı bu anonim mahsuller zaman ve mekân içinde cemiyetin iradesini ellerinde tutan "kahraman-bilge" şahsiyetlerin menkıbevi ve hakiki hayatları etrafında teşekkül etmiş uzun, didaktik hikâyelerdir. Tarihe bağlı olmakla beraber, tarih sayılmayan; ozanların kopuzlarla terennüm ettiği; cemiyetin ortak hayat görüşü ile ülkülerini aksettiren bu eserlerin teşekkülü için bir "yaratma zemini" ile savaş, din değiştirme, göç, kuraklık vb. büyük hadiselerin millet vicdanında birtakım sarsıntılara sebep olması lazımdır (Elçin, 1986: 72). Tarihimizde yaşanmış sosyal, siyasi, kültürel olayları; aynı zamanda o dönem yaşamış toplumların duygu, düşünce ve ideallerini öğrenmemizi sağlayan destanları günümüze aktaranlar ise anlatıcılardır. Destan anlatıcıları; eski tarihlerden beri toplumların deneyimlerini, mücadelelerini, duygu ve düşüncelerini, gelenek ve göreneklerini ele almış; doğaçlamalarla, benzetme ve süslemelerle sözlü olarak günümüze kadar aktarmışlardır.

Destanlar tarihimiz açısından büyük değer taşırlar; geçmişimizde yaşanan önemli olaylar ile tarihimizi aydınlatmakta ve bizlere kaynak sağlamaktadır. Nihat Sami Banarlı'ya göre, destanlar, umumiyetle aydınlar tarafından yazılan tarihler yanında ve tarihi olaylar karşısında halk kütlelerinin duygu ve düşüncelerini aksettirirler. Bir başka söyleyişle destanlar, halk gözüyle görülen, halk ruhuyla duyulan ve halk hayalinde masallaşan tarihlerdir. Bazı milletler, milli mizaçları icabı, destanlarında tarih gerçeklerinden uzaklaşmaz ve halk diliyle söylenmiş birer tarih gibi, destanlarını tarihe uyan bir ifade ile söylerler. Türk milletinin destanlarında bu vasıflar üstündür. Böyle destanların tarihe

yardımı, tarihi aydınlatması daha kuvvetli olur (Banarlı, 2001: 2). Destanlar, oluştuğu toplumun sosyal, siyasi, kültürel birikimlerini; halkın gözünden, ruhundan işlerler. Çanakkale Muharebeleri de tarihsel süreçte hak ettiği yeri bularak destanlaşmış ve bu mücadele tarih sahnesinde kendine bir yer edinmiştir.

Destanları incelediğimizde tarihi gerçekliklerin olduğu gibi değil de milli duygu ve düşüncelerle harmanlayarak, idealleştirerek halkın beklentileri doğrultusunda tarihi anlattığını görmekteyiz. Çünkü her milletin ortak değerleri, kabulleri ve idealleri farklıdır. Tarihimizde birçok savaş yaşanmış ve bunların bazıları destanlaşma özelliği göstermiştir. Bunlardan biri de Osmanlı tarihinde önemli direniş mücadelelerinden biri olan Plevne Savaşı'dır. Plevne Savaşı, 19 Temmuz 1877 yılında Rus birliklerinin Plevne'yi bombalamasıyla başlamış, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 19 Temmuz-10 Aralık 1877 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Plevne'de Osman Paşa'nın kumandası altında savaşan askerlerin göstermiş oldukları savunma direnişi ve milli birlik, beraberlik ruhu tüm dünyada büyük yankılar uyandırmış ve bu kahramanlığı tarihimizde destanlaştırmıştır.

Savaşların kazanılmasında ya da büyük başarılar elde edilmesinde şüphesiz kahramanlıkların rolü büyüktür. Ancak toplumların değerleriyle birleşerek kabul görmesi ve aktarılması bunları daha da önemli hale getirmektedir. Çanakkale Muharebeleri tarihimizin altın sayfalarına eklenirken onun destanlaştırılmasında onu kültürümüze, edebiyatımıza kazandıran şairlerin etkisi büyüktür. Mehmet Akif Ersoy'un "Çanakkale Şehitlerine" adlı şiiri bu hususa örnektir. Bu şiirin dışında Boyabatlı Mustafa'nın "Çanakkale Destanı", Âşık Çileli'nin "Çanakkale Destanı", Mehmet Emin Yurdakul'un "Ordunun Destanı", Fahri Ersavaş'ın "Çanakkale Destanı", Posoflu Âşık Sabit Müdâmî'nin "Yaralı Toplar Destanı" da (Güzel, 1996) vardır. Aynı zamanda savaş dönemi ve sonrasında yazınsal ve sanatsal anlamda birçok eser meydana getirilmiş olup günümüzde de halen yeni eserler ortaya çıkmaya devam etmektedir.

Edebiyat, içinde bulunduğu döneme göre şekil almakta ve ortaya çıkan eserler sayesinde toplum hafızası geçmişle bağlantı kurmaktadır. Ancak savaş dönemi eserlerinde duygu ve düşüncelerin daha coşkulu, milli unsurların daha fazla yer aldığı görülmektedir. Bu da şunu göstermektedir ki toplumların hafızalarında oluşturulmak istenen kavramlar sanat eserleri sayesinde istenilen sonucu yaratma anlamında çok önemli bir yere sahiptir. Türk milletinin kahramanlıklarıyla destanlaşmış Çanakkale Muharebeleri, milletimizin kalbinde ve hafızasına önemli bir yer edinmiş ve bunun en güzel destansı örneğini Mehmet Akif Ersoy "Çanakkale Şehitlerine" adlı eseriyle vermiştir.

Savaş döneminde belli bir alana sahip olan ve etki yaratan bazı eserler, sonraki dönemlerin özelliğine göre etkisini yitirmiş ve bazıları da unutulmuş olabilir. Ancak şu bir

gerçektir ki Çanakkale Savaşları edebiyatımızı derinden etkilemiş ve Çanakkale'ye gelen edebi heyet dışındaki yazar ve şairler de sonraki dönemlerde zengin bir Çanakkale külliyatı oluşturmuştur. Günümüzde oluşumu halen devam eden yayımlanmamış destan örneklerine de rastlanmaktadır. Bunlardan en hacimlisi şair-yazar Selahattin Kara'ya ait 6550 mısralık Çanakkale Destanı'dır ve henüz hiçbir yerde yayımlanmamıştır.

Konuyla ilgili bir başka terim "efsane"dir. "Olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikâye, söylence" (Yıldırım, 2004: 179) olarak tanımlanan efsanenin özelliklerini Saim Sakaoğlu, "a. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar, b. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır, c. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür, d. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır" şeklinde dört madde halinde özetlemiştir (Sakaoğlu, 1980: 6). Bilge Seyidoğlu ise yapılan efsane tanımları doğrultusunda belirtilen özelliklerin hepsini taşımasının zorunlu olmadığını "Bir efsane mutlaka bir inanç üzerine kurulmakla birlikte, diğer unsurların hepsini taşımayabilir" (Seyidoğlu, 1985: 2) cümleleriyle vurgulamıştır. Efsanelerin toplum üzerindeki etkisi oldukça önemlidir. Çünkü ön planda olan inanç kavramı, sözlü gelenekle birlikte harmanlanmış ve günümüze farklı varyantlaşmalarla ulaşmıştır. Efsanelerin genelinde inanç unsurunu ve kahramanların olağanüstülüklerini görmekteyiz. Yakın tarihimizde de efsanelerin oluşumu devam etmektedir. Bu yeni oluşumlara Çanakkale Muharebeleri etrafında oluşan efsaneleri örnek verebiliriz.

Çanakkale Savaşlarıyla ilgili sözlü kaynaklardan bir diğeri menkıbelerdir. Dini şahsiyetler etrafında teşekkül eden anlatı türlerinden olan menkıbelerin genellikle akademik çalışmalarda ve Boratav'ın yapmış olduğu tasnifte efsane çatısı altında, dini özellikler gösteren efsaneler olarak toplandığı ve alt tür olarak incelendiği görülmektedir. Menkıbe kavramını açıklayacak olursak sözlükte "Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye" (Yıldırım, 2004: 395) olarak tanımlanmıştır. Fuat Köprülü, menkıbeleri "tarihî bir esas üzerine işlenmiş ve Türklere has bir kahramanlık destanı" (Köprülü, 1980: 48), Bilge Seyidoğlu ise (1997) "velilerin etrafında teşekkül etmiş olan efsaneler" olarak tanımlamıştır. Ahmet Yaşar Ocak, Arapça kökenini ve sözcüğün kullanım şekillerini açıklayarak Peygamberin ve tarihi şahsiyetlerin yaşamları ilgili hikâyeler teşkil ettiğini, aynı zamanda menkıbenin tasavvuf tarihinde, sufilerin izhar ettikleri harikulade olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler (Ocak, 1992: 27) olduğunu aktarmıştır.

Çanakkale Muharebeleri etrafında oluşan menkıbeler sözlü anlatımın en önemli yapı taşlarındandır. Tarihi Alan'da anlatılan menkıbeler, özellikle dini inançları ağır basan ziyaretçi gruplarının geldiği zamanlarda; tarihî gerçeklikler bir tarafa bırakılarak inançlar

doğrultusunda dinleyiciye iletilmekte ve bu gruplar tarafından da kabul görmektedir. Çanakkale Savaşları etrafında oluşan menkıbeler ile ilgili olarak Yakıcı, 1. İki yüz kilonun üzerinde bir mermiyi kaldırarak olağanüstülük gösteren Seyit Onbaşı vb. kişiler çevresinde oluşan menkıbeler, 2. Yer adlarıyla ilgili olarak oluşan menkıbeler, 3. Ağaçlar etrafında oluşan menkıbeler, 4. Rüya ile ilgili olarak teşekkül eden menkıbeler, 5. Şehitlerin ölümsüzlüğü üzerine söylenen menkıbeler, 6. İslamiyet'in koruyuculuğu etrafında teşekkül eden menkıbeler, 7. Hızır-İlyas inancı etrafında teşekkül eden menkıbeler (Yakıcı, 1994: 599-608) olmak üzere bu anlatıları tasnif etmiştir. Tanınmış kişilerin hayatlarını, olağanüstülüklerini konu alan menkıbeler, sözlü ve yazılı kültür ortamında yeniden şekillenerek Çanakkale Muharebeleri etrafında da karşımıza çıkmaktadır.

Çanakkale Savaşları ile ilgili birçok memorat örneğiyle de karşılaşmaktayız. Özkul Çobanoğlu memorat kavramını efsane kavramından ayrı olarak değerlendirmiş ve "Tabiatüstü ferdî bir tecrübenin yaşayan ya da ondan dinlenmiş biri tarafından anlatılan şahsa bağlı hikâye" (Çobanoğlu, 2015: 25) olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda "tabiatüstü" ile kastedilen öncelikle "öteki dünya" ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra memoratın "insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan cin, peri, şeytan, alkız, karabasan veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan" varlıklarla "görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya ve bunlardan başka bir yolla" kurulan bir iletişim (Çobanoğlu, 2015: 25) olduğunu da vurgulamıştır. Aynı zamanda diğer anlatı türleri içinde de memoratlara rastlamak mümkündür. Diğer türlerde olduğu gibi belli bir anlatıcısı bulunmamakla beraber icra ortamının her yer olabileceği gibi dinleyici kitlesi de herkes olabilir. Fuzuli Bayat ise memoratı "gerçekliğine inanılan hayat hikâyeleri" (Bayat, 2012: 259) olarak tanımlamıştır. Memoratların belli bir şekilsel özelliği bulunmamaktadır.

Şehit olanlarla ilgili memoratlar da yaygın bir şekilde Tarihi Alan'da anlatılmaktadır. Nitekim Çobanoğlu'nun (2015: 178) verdiği bilgilere göre, şehitler Allah'ın rızasını kazanmış ve sevgili kullar olarak görülürler. Kendilerini kızdıracak davranışlardan kaçınılır ve evliyalarla yatırlara gösterilen saygı ve sevgiyle kendilerini görenlerin veya başka şekillerde iletişim kurduklarını iddia edenlerin anlattıkları memoratlarla çok kısa bir sürede yatır veya evliya kültüne dönüşerek mezarları bir ziyaretgâh halini alır.

1.2. Yazılı Kaynaklar

Konuyla ilgili yazılı kaynakların başında hatıratlar gelmektedir. Osmanlıca Sözlük'te; "hatıra gelen, hatırda kalan şeyler; bir kimsenin yaşadığı zamana, bulunduğu işlere, görüştüğü kimselere dair düşüncelerini ve duygularını içinde topladığı kitap" (Devellioğlu, 2003: 340) olarak tanımlanan hatıratlar, kişilerin ben merkezli bir dille kaleme

aldığı ve özellikle siyasi, kültürel, sosyal olayları anlatması yönünden mektup, monografi, gezi yazısı ve günlük gibi diğer türlerden ayrılan anı kitaplarıdır. Özen'in verdiği bilgilere göre (2016: 1), hatırat, yazarının yaşadığı, şahit olduğu yahut işittiği olaylar çerçevesinde hayatını anlattığı bir edebî türdür. Söz konusu kelime Batıda "memoir" yerine "memoires", Arapçada "hatıra" yerine "hatırat" olarak çoğul şekliyle terimleşmiştir.

İslam Ansiklopedisi'nde hatırat, "Genellikle askerî şahısların yazdıkları belgelere dayanan, hatta birliklerin harekât şemalarını ihtiva eden harp hâtıraları yalın ve objektif bir ifadeyle kaleme alınmıştır. Sanatkârların, özellikle edebiyatçıların hâtıralarında ise kişi ve olaylarla beraber hâtıra sahibinin intiba, duygu ve sübjektif yorumları üslûba da tesir eden edebî bir dille anlatılır." (TDV, 1997: 445-449) ifadeleriyle açıklanmıştır. Çanakkale Cephesi'ne dair yazılan hatıratlar da daha çok siyasi, askeri ve tarihi nitelikte olan hatıratlardır. 1. Dünya Savaşı'na ve Çanakkale Cephesi'ne katılmış ve bizzat savaşa tanıklık etmiş er ve subaylar tarafından yaşadıkları ve gözlemledikleri olaylar kaleme alınmıştır. Ancak o dönemki şartlar gereği günümüze ulaşan günlük ve hatıratlar sayı olarak çok azdır. Bu hatıratlarda savaşın gidişatı, günlük olaylar kronolojik olarak kaydedilmiş ve belgelere de yer verilmiştir. Her ne kadar hatırat türünün edebi açıdan birinci ağızdan anlatımından kaynaklı abartılı ve taraflı yanları olsa da tarihimize ışık tutması, kayıt altında olmayan birçok bilginin yer alması ve objektif bilgi niteliği taşıması bakımından hatıratlar çok önemlidir.

Çanakkale Cephesi'ne ait hatırat yazanlar arasında Mustafa Kemal Atatürk, Hasan Remzi Fertan, Ahmet Rıza Bey, Yarbay Şefik Bey, Yüzbaşı Mehmet Hilmi, Binbaşı Mehmet Emin Bey ve İbrahim Alaeddin Gövsa'yı sayabiliriz. Gövsa'nın *Çanakkale İzleri, Anafartalar'ın Müebbet Kahramanına* adı altında 1926 yılında Osmanlı yazısıyla İstanbul Kitâbhâne-i Hilmi, Marifet Matbaasında 83 sayfa olarak basılan kitabında, Çanakkale Cephesi'ni ziyaret ettikten sonra yazmış olduğu anılar ve 18 adet şiir yer almaktadır. Aynı zamanda kitapta cephede çekilen fotoğraflar ile Edebi Heyet'ten bu ziyarete katılanların imzalarının olduğu sayfa yer almaktadır (Gövsa, 1926). Bu hatıratların içinde yer alan olaylara Tarihi Alan'da anlatım yapan alan kılavuzları tarafından sıkça atıflar yapılmaktadır.

Alan kılavuzlarının anlatılarına kaynak teşkil eden bir başka tür günlüklerdir. Günlük; bir kişinin aynı gün içinde yaşadıklarını, gördüklerini, duygu ve düşüncelerini kısa ve öz olarak kaleme aldığı yazılardır. Yazıldığı gün anlatılan olayların kronolojik kesinliği, geniş bir konu yelpazesine sahip olması, bazen içinde hatırat gibi farklı edebi türlere de yer vermesi, gerçekleri olduğu gibi yansıtması ve çevredeki olayların gözlemlenerek aktarılması açısından önemli bir türdür. Edebiyatımızda bir tür olarak Tanzimat

Dönemi'nde karşımıza çıkmaktadır. Edebiyatımızda günlük türünde pek çok esere rastlamamıza rağmen Çanakkale Cephesi'ne ait günümüze ulaşan pek az günlük mevcuttur. Bu günlüklerin bir kısmı yayımlanmış, bir kısmının ise halen şehit ve gazi torunlarının elinde bulunduğu bilinmektedir. Tarihi Alan Başkanlığı tarafından yeni tespit edilen ve yayın çalışmaları başlatılan günlüklerden birisi de şehit olmuş istihkâm subayına ait bir günlüktür. Tespit edilemeyen günlüklerin ise zamanla ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

Çanakkale Cephesi'ne ait bir günlük örneği, 1915 yılında şehit olan Teğmen İbrahim Naci'nin kaleme aldığı, kitap olarak yayımlanan ve "Allahaısmarladık" adıyla tanıtılan günlüğüdür. Cepheye gelmek için yola çıkan Teğmen İbrahim Naci, yol boyunca düşüncelerini, yaşadıkları ve izlenimleri anlatmış, sonraki günlerde ise cephe hayatına dair günlük notlar tutmuştur. Günlüğünün sonunda ise onu en çok üzecek konunun unutulmak olduğuna değinmiştir. 21 yaşındaki gencecik bir asker için çok kuvvetli bir edebi üslup, güçlü bir kalem, muazzam tasvirler ve yaşının çok üzerinde fikirler beyan etmiş olması o dönem eğitim seviyesinin yüksek olduğunu da göstermektedir. İbrahim Naci, cepheye ulaştıktan çok kısa bir süre sonra şehit düşmüştür. İbrahim Naci unutulmaktan korktuğunu günlüğündeki şu cümlelerle ifade etmiştir: "Şimdi düşünüyorum. Şehit olursam ben de mi böyle solgun yapraklı birkaç kel ağacın dibine gömülüp terk edileceğim… Muharebeye girdik. Milyonlarla top ve tüfek patlıyor… Şimdi birinci onbaşım yaralandı. Allah'a ısmarladık..." (İbrahim Naci, 2019). Türk askerler dışında İtilaf devletleri askerlerine ait günlükler de arşivlerde bulunmaktadır. Alan kılavuzlarının yapmış olduğu anlatımlarda yabancıların gözünden olaylar anlatılırken kullanılan günlükler ise İngiliz, Fransız ve Anzak askerlerin günlükleridir.

Alan kılavuzlarının faydalandığı bir başka tür mektuptur. Sözlükte, "herhangi birine gönderilen yazılı kâğıt, name" (Yıldırım, 2004: 394) olarak tanımlanmış olan mektubun asıl amacı yaşanılan önemli olayları paylaşma isteğidir. Tanzimat'tan sonra mektup türü önem kazanmış ve Milli Edebiyat döneminden sonra ise iyice yaygınlaşmıştır. Ancak okuma yazma oranının az olması sebebiyle her ne kadar yaygınlaşmış olsa da günümüze ulaşan mektupların sayısı azdır. Çanakkale Cephesi'nden gönderilen mektupların ise çoğu resmi ve özel mektuplar kategorisinde olup askeri yönü ağır basmaktadır. Bu nedenle tarihe önemli notlar düşmesi, gerçekleri barındırması ve sosyal olguları ortaya çıkarması açısından da belge niteliği göstermektedir.

Günümüzde yayımlanmış eserlerin büyük bölümü Çanakkale Muharebeleri'ne katılmış askerlerin hatıralarından oluşmaktadır. Ancak günü gününe yazılan eserler oldukça azdır. Bu nedenle asker ve subayların cepheden yazdığı mektuplar Türk

edebiyatı ve tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Tarihi Alan'a gelen ziyaretçilere okunan bu mektuplar alan kılavuzlarının performansında önemli bir yere sahiptir.

İKİNCİ BÖLÜM

PERFORMANS TEORİ BAĞLAMINDA MODERN DESTAN ANLATICILARI: ALAN KILAVUZLARI

20. yüzyılda ele alınan folklor ürününün muhtemel kaynağını ortaya koymaktan ziyade onun yapısının, muhteva ve stilistik özelliklerinin ne olduğu ile icra halinde bulunduğu sosyo-kültürel bağlamda ne iş gördüğü, icracının dinleyicilerle olan etkileşimi ve bu etkileşimin icra edilen geleneksel anlatının tür ve şekil başta olmak üzere; icrasına, yapısına ve işlevine etkilerinin araştırılması ön plana çıkmıştır (Çobanoğlu, 2002: 238). Söz konusu edilen "performans" kavramı, metni anlamak için metnin anlatıldığı ortamı anlama fikrinden doğmuş (Yolcu, 2019: 183), antropoloji çalışmalarının sözlü kültür ürünlerine uyarlanmasıyla başlamış ve gelişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Bu yöntem ve yaklaşımlar sayesinde sözlü kültür ürünleri yorumlanabilir hale gelip anlam ve derinlik kazanmıştır. İnceleme konusu yapılan herhangi bir sözlü kültür ürününün hangi ortam ve koşullarda icra edildiğini göz önüne alarak çalışmalar yapan bu yaklaşım, icra sırasında; icra mekanı, icra tarihi, icra zamanı, icra nedeni, icra biçimi, icracı kimliği gibi unsurları "bağlam" olarak ele alır ve söz konusu bu unsurları incelemeye dâhil eder (Ersoy, 2004: 90-91). Çobanoğlu'na göre yeni halk bilimi anlayışı ya da performans kuramına kadar yaygın halk bilimi anlayışı olan ve folkloru bir şey, bir nesne, bir unsur, tamamlanmış bir ürün olarak düşünüp folklor unsuru üzerine çalışmak, performans kuramıyla birlikte folkloru bir olay olarak canlı bir icra ya da yapılan ve gerçekleşen bir süreç olarak düşünen ve ele alan yeni bir yaklaşıma dönüşmüştür (Çobanoğlu, 2000: 42).

Çanakkale Muharebeleri sonrasında Tarihi Alan'da yapılan anlatımlar zaman içinde bir geleneğe dönüşmüş olup sürekli biçimde kendisini tekrar etmektedir. Bu gelenek savaşta yaşanan olayların Tarihi Alan'a gelen ziyaretçilere anlatılması ve gelecek nesillere aktarılmasının sağlanması amacıyla Türk toplumunun milli ve manevi ihtiyaçları doğrultusunda savaş sonrası kendiliğinden oluşmuştur. Geçmiş kuşaklardan bir anlatıcı vasıtasıyla günümüze ulaşan deneyimler ve sözlü kültür ürünleri bir kültür mirası olarak değerlendirilmektedir.

2.1. Alan Kılavuzları ve Anlatım Süreçleri

Çanakkale Muharebeleri etrafında teşekkül etmiş birçok anlatının yok olmadan devamını sağlayan kişiler, günümüz hikâye anlatıcıları olarak nitelendirebileceğimiz alan kılavuzlarıdır. Çanakkale il sınırları içerisindeki Gelibolu Tarihi Alanı'nda görev yapan alan kılavuzları; Çanakkale Savaşları'nın tarihini, şehitlikleri, mezarlıkları ve savaşta yaşanan

ya da yaşanmış kabul edilen olayları alana gelen ziyaretçilere anlatan görevliler olarak tanımlanabilir. 2004 yılında, Milli Parklar döneminde kurumsallaşma çalışmaları başlatılan alan kılavuzluğu ile ilgili olarak Milli Park'ın alanda mülga olmasından sonra "6546 sayılı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Kurulması Hakkında Kanun" doğrultusunda alan kılavuzlarına yönelik "Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Kılavuzluğu Hizmeti ile Alan Kılavuzlarına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" oluşturulmuş ve bu esaslar çerçevesinde hizmetleri belirlenmiştir.

Alan kılavuzluğu hizmeti, Tarihi Alan'da, ziyaretçi yönetiminin sağlanması amacı ile söz konusu yönetmelikte tanımlanan şekliyle alan kılavuzları tarafından verilen hizmeti ifade etmektedir. Bu yönetmelik, Tarihi Alan'da alan kılavuzu kimliğine sahip olanların kimliklerinin süresi sona erinceye kadar görev yapabilmeleri, kimliklerinin süresi sona erenlere ihtiyaç duyulması halinde yeniden alan kılavuzluğu kimliği verilmesi, yeni alan kılavuzlarının belirlenmesine; çalışma esasları ve ücretleri ile eğitim, izleme, değerlendirme, denetleme ve disiplin işlemlerine ilişkin usul ve esasları kapsamaktadır. Aynı zamanda günümüzde, Tarihi Alan Başkanlığı ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi iş birliğinde Tarihi Alan'da ihtiyaç duyulması halinde, kaynak değerlerinin korunması, tanıtılması, Tarihi Alan'a gelen ziyaretçilere gerekli bilgilerin verilmesi maksadı ile ziyaretçi yönlendirme ve bilgilendirme faaliyetleri için yeni alan kılavuzluğu belgesi verilmesine yönelik kurslar ve alan kılavuzluğu hizmetinin kalitesinin arttırılması ve geliştirilmesi amacıyla seminerler düzenlenmektedir. Aynı zamanda alan kılavuzlarına; Türkiye Seyahat Acentaları Birliği, Turist Rehberleri Birliği ve Tarihi Alan Başkanlığı iş birliğinde alanda denetimler yapılmaktadır.

Türk dünyası çalışmalarını incelediğimizde tek başına "modern anlatıcı" kavramıyla ilgili çok fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Özellikle geçmişte ve günümüzde yapılan akademik çalışmalar daha çok destan, masal ya da halk hikâyesi anlatıcıları üzerine yoğunlaşmıştır. Anlatma, aktarma, paylaşma, öğüt verme, şifa, eğlenme, hikâye etme, dinleme isteği ve tanrılar için anlatanlar dünya tarihi boyunca sürekliliğini korumuş, farklı sosyal gruplar tarafından kültürün içinde harmanlanarak nesilden nesle aktarılmıştır.

Deneyimi hikâyeleme biçimi olarak anlatı; masal, atasözü, destan, efsane, türkü gibi türleriyle folklorik bir biçim içinde, geçmişteki ataların mirasının bugünün kuşaklarına aktarılmasında en çok kullanılan yoldur (İlhan, 2015: 738-747). Bu aktarımı yapanlar ise anlatıcılardır. Alan kılavuzları, tarihi olayları ve bu olaylarla bağlantılı diğer edebi türleri dinleyici karşısında icra eden usta anlatıcılardır. Aynı zamanda anlatım esnasında kullandıkları beden dili, sözcükler, mimikler, duygusal aktarımlar, tavır ve davranışlar sanatçı bir kimliğin veya sanatsal bir yapının da olduğunu göstermektedir. Çünkü ne kadar

eğitim alınırsa alınsın bireylerin belli bir topluluk karşısında bir olayı, bir olguyu anlatması, inandırıcı kılması, etkilemesi ya da benimsetmesi kolay değildir. Aktarım olayı, tecrübenin yanında özel bir yetenek de ister. Dolayısıyla alan kılavuzları da Çanakkale Muharebeleri esnasında yaşanan olayları önce gönülden hissettiklerini, o günkü ruhu yaşadıklarını sonra da bilinçli ya da bilinçsiz olarak sanatsal bir anlatımla bunları aktardıklarını vurgulamaktadırlar. Düz bir anlatımın istenen sonuca ulaşmalarını engellediğini belirten kaynak kişi durumu şu cümlelerle açıklamaktadır:

> Herkes konuşabilir, bir şeyler anlatabilir, okuyabilir. Bunun önünde engel bulunmuyor. Örneğin bizim ünlü tarihçi İlber Ortaylı. Diyelim ki bizim grupları karşısına aldı. Kendisi çok iyi bir tarihçi elbette. Yürüyen tarih. Ancak bizim formatımız çok başka. Her bir adımda savaşın verdiği hissi yani Çanakkale ruhunu coşkulu bir dille vermeniz gerekiyor. Onu veremezseniz anlatılanlar kalıcı iz bırakmaz. Bu nedenle sıradan birinin ya da bu işi bilmeyen bir İlber Ortaylı'nın turu gezdirme şansı yoktur. Düz bir anlatım yapar. Kısacası grubun nabzına göre şerbet vermeniz gerekiyor. Böyle olmazsa hemen şikâyet ederler. İşinizin uzmanı olmanız gerekiyor Çanakkale'de. Hatta beğenmezlerse arabadan bile indirirler. Gelen ziyaretçiler alandaki bütün ruhu yaşamak istiyorlar. Turist gibi gezmek istemiyorlar. Savaşı yaşamak istiyorlar. Süslü bir anlatım istiyorlar (KK.1).

İlhan Başgöz, Mark Azadowski'nin *Sibirya'dan Bir Masal Anası* (2002) adlı kitabını dilimize çevirmiş ve bu kitaba gözlem, deneyim ve tespitlerini aktardığı kapsamlı bir giriş yazısı yazmıştır. Bu giriş yazısında özellikle halk anlatılarına ve anlatıcılara değinen Başgöz anlatıcının özelliklerinin önemine vurgu yapmıştır. Her anlatı, yeniden bir yaratmanın ürünüdür. Özellikle Sydow'la birlikte anlatıcı kavramı yeni bir boyut kazanmıştır. Sonrasında ise anlatıcıların performansları önemli bir konu haline gelmiştir.

Ekici'ye göre, halk anlatıları ve özel olarak Türk halk anlatı geleneği mitten meddaha doğru bir gelişim içindeyse bu gelişimde tür değişikliğine uğrayarak meydana gelen değişme esası itibariyle anlatıcı tiplerine ve onların oluşturdukları geleneklere bağlı olarak meydana gelen bir değişimin sonucunda ortaya çıkan bir gelişimdir. Halk anlatılarından belli bir anlatıcı tipine bağlı olmayan, ancak Türk toplumunun tamamının sahip olduğu anlatma türleri ise konu ve içerik zenginleşmesi bakımından gelişme gösterirlerken türün temel özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelmiş ve günümüzde de devam etmektedirler (Ekici, 2004: 52-58).

Anlatma eylemi, bütün coğrafyalarda kendi anlatıcısını ürettiği gibi aynı zamanda anlatının konusuna göre de belli işlevleri aktarma ve yerine getirme görevleri de üstlenmiştir. Anlatıcı kavramı halkbilimi dışında diğer disiplinlerde de ortak özellikler göstermektedir.

Gerard Genette anlatıcının işlevlerini “mesafe” kavramını temel alarak beş alt başlıkta sıralamıştır: a. Öyküleme işlevi: Bu, temel bir işlevdir. Her anlatıda bu rol, anlatıcı tarafından yerine getirilir. b. Yönlendirme işlevi: Anlatıcı, metniyle ilgili yorum yapmak için öyküyü yarıda kestiği zaman yönlendirme işlevini kullanmış olur. c. Bildirişim işlevi: Anlatıcı, okuyucuya hitap ederek onunla ilişki kurmaya çalışır. d. Doğrulama işlevi: Anlatıcı, öykünün doğru olduğunu, olayların ve bilgi kaynaklarının güvenilir olduğunu onaylar. e. İdeolojik işlevi: Anlatıcı, bilgi vermek ya da bilgece yorumlar yapmak için öykünün doğrudan içine girerek açıklamalar yapar (Genette 2005’ten akt. Sözen, 2008: 167-182). Genette’nin tasnifine bakıldığında Tarihi Alan’da görev yapan alan kılavuzlarının bu işlevlerin çoğunu yerine getirdiği görülmektedir. Anlatacakları tarihsel metinleri kendi dil süzgeçlerinden geçirip öykülemektedirler. Anlattıkları her olayın inandırıcılığını sağlamak amacıyla kaynak göstererek doğrulamakta aynı zamanda anlatmaya ara vererek yorumlar yapmakta ve karşılıklı iletişim aracılığıyla dinleyiciyi bilgilendiren açıklamalar yapmaktadırlar.

Geçmişten günümüze kadar gelen anlatı geleneği içinde anlatıcıların yokluğu söz konusu olamaz. Her anlatıda mutlaka bir anlatıcı vardır ve günümüzde güncellenen ya da değişen tek şey anlatılan konuların içeriği, türü olabilir ve bununla birlikte icra ortamı ve anlatıcının işlevleri değişiklik gösterebilir. Tarihi Alan’daki sözlü kültür aktarımının devam edebilmesi ve kalıcılığının sağlanabilmesi için bu geleneğin mutlaka tekrar edilmesi gerekmektedir. Çünkü yaşanılan savaşlar, kahramanlıklar ya da toplumların başına gelen diğer önemli olayların kalıcılığı anlatıcı ve dinleyici arasındaki iletişim ile beraber anlamlı bir bütün oluşturarak hafızalarda yer etmesi gerekmektedir. Ancak günümüzde yazılı ve elektronik kültür ortamlarının oluşturduğu ezberci sistem, anlatıların birebir ezberlenerek anlatılmasına neden olmuş, bu durumun sonucu olarak da Tarihi Alan’daki anlatıcıların metne katkılarını en aza indirmiştir.

2.2. Destan Anlatıcıları ile Alan Kılavuzları Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar

Destan anlatıcılığı ve alan kılavuzluğu arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da vardır. Öncelikle destan anlatıcısı ve alan kılavuzlarının karşısında bir dinleyici kitlesi bulunmakla beraber bu topluluğa anlatılan bir olay vardır. Kısacası icra ortamı, dinleyici ve anlatıcı gibi unsurlar ikisi için de ortaktır. Destanın icrası sırasında kalabalık bir dinleyici grubunun olması şartı bulunmaktadır. Çünkü dinleyici sayısının çokluğu icraya verilen değeri göstermektedir. Alan kılavuzlarında ise belli bir dinleyici sayısı şartı bulunmamakla beraber bazen bir kişiye bazen de otuz kişiye aynı anda anlatım yapılabilmektedir. Çünkü buradaki amaç bir gruba anlatım yaparken aynı zamanda alanın tanıtımını yapmak ve

gelen ziyaretçileri alanla ilgili olarak bilgilendirmektir. Destan anlatıcılığında ise bilgilendirme ve tanıtma işlevi bulunmamaktadır.

Akyüz'ün verdiği bilgilere göre, sözlü kültürde yaratılan destanların günümüze ulaşmasında en önemli misyonu, destanları sözlü olarak icra eden destan anlatıcıları üstlenmiştir. Destan anlatıcısı, toplumsal hafıza-şuurun sözcüsü konumunda kültürel bellekten beslenerek her icra esnasında destanı yeniden yaratır. Anlatıcı, dinleyici kitlesine, icra ortamına ve kendi psikolojik-fizyolojik durumuna bağlı olarak, bir başka deyişle bağlamın gerektirdiği şekilde destana yeni bir form kazandırır. Bu bakımdan destanlar, destan anlatıcısıyla bilinir/tanınır. Bir destan sadece anlatı başkahramanının adıyla değil onu icra eden anlatıcının adıyla birlikte vardır (Akyüz, 2011: 16). Alan kılavuzlarında ise böyle bir durum söz konusu değildir. Sadece alandaki anlatımların niteliği bakımından isimler ön plana çıkmaktadır.

Destan anlatıcıları ve alan kılavuzlarının yetişmesinde usta-çırak ilişkisi bulunmaktadır. Geleneğe göre, destan anlatıcılarında usta-çırak ilişkisi sadece destanın icrası sırasında bir arada olmakla sınırlı değildir. Usta, çırağını kendi evinde barındırır, ona destan icra sanatını öğretir, çırak da ustasına destan anlatımı dışında ev ve bahçe işlerinde yardımcı olur. Çırağın olgunlaştığını düşünen usta, ona halk önünde bazı destan parçalarını okutur ve bazı şiirler söylemesine izin verir. Halk önünde başarılı bir anlatım gerçekleştirebilecek düzeye gelen çırağa kendi başına geleneği sürdürebileceğini ve usta olduğunu belirtir, ona icazet verir (Akyüz, 2011: 17). Usta-çırak ilişkisi alan kılavuzlarında biraz daha yüzeysel ve isteğe bağlıdır. Yani icra sanatını öğrenmek için illa bir usta olmasına gerek yoktur. Kendi bilgi ve tecrübesi doğrultusunda da alana çıkarak hemen anlatım yapmaya başlayabilir ve kendi kendini yetiştirebilir.

Destan anlatıcısının yetişmesinde usta-çırak ilişkisinin olağanüstü güçlerle de bağlantılı olduğu ve bu güçlerin destan anlatıcılarının yetişmesinde önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, olağanüstü güçlere sahip olma yetisinin destan kahramanlarından destan anlatıcısına da geçtiğine inanılır (Akyüz, 2011: 18). Bütün bunların temelinde kültürel inançlar rol oynamaktadır. Alan kılavuzlarında ise manevi duyguların etkisinin daha yoğun olduğu şehitlerin ruhunu hissettiklerini, onların inancı ve gücüyle mesleklerini icra ettikleri vurgulanmaktadır. Bir anlamda anlatımlarında Çanakkale kahramanlarının ruhunu yaşatmaya çalışmaktadırlar.

Alan kılavuzlarının anlatımları için ortam da önemli bir unsurdur. Çünkü her ziyaret noktasının kendisine özgü bir anlatısı vardır ve anlatımlar bizzat yaşanmış olarak kabul edildiği noktalarda yapılmaktadır. Diğer yandan destan anlatıcıları ve alan kılavuzları anlatım esnasında ait oldukları toplumun ve dönemin siyasi ve sosyal özelliklerini,

görüşlerini, yaşam biçimlerini ve ideallerini yansıtırlar. Aynı zamanda anlatmalarında dini, siyasi, mitolojik, mistik ve tarihi boyutlar da görülmektedir. Yayın'a göre (2007: 262), destan anlatıcısı, her icrasında bu konudaki hünerini, diğer destanları da bildiğini ayrıca destanın aktüel zamanı dışında kendi çağının bilgisine de vâkıf olduğunu göstermek için anlatıyı yeniden şekillendirir, geleneksel destanı tazeler. Destancının bunu yapmasında bazen dinleyicilerde iz bırakma bazen de meslektaşları arasında iyi bir yer edinme/öne geçme gibi hususlar etkilidir. Alan kılavuzları da meslektaşları arasında iyi bir yer edinmek, dinleyicilerde iz bırakmak ve anlatımlarını gruba göre şekillendirerek her icrada kendi marifetlerini göstermek amacını taşımaktadır. Hatta ticari kaygıdan dolayı bu durum daha da üst boyutlara taşınabilmektedir.

Destanların günümüze kadar gelmiş olması destan anlatıcıları sayesinde mümkün olmuştur. Aynı şekilde Çanakkale Muharebeleri ile ilgili sözlü ve yazılı metinlerin aktarılmasında da alan kılavuzlarının önemi büyüktür. Köprülü (1999: 82) eski Türklerde savaş ve av merasimleri, şeylanların (şölen) ardından ozanların kahramanlığa dair övgü şiirleri icra ettiklerini, hikâyeler anlattıklarını aktarmaktadır. Destan anlatıcılarında olduğu gibi alan kılavuzları da sözlü kültür ortamında teşekkül etmiş kahramanlık hikâyelerini anlatarak gelecek nesillere aktarmaktadırlar.

Destan anlatıcıları daha çok nazıma dayalı, ses ve hece tekrarlarıyla örülü; aynı zamanda musiki eşliğinde anlatımlar yaparken alan kılavuzları daha çok nesir türünde çoğunlukla düz anlatımlar yapsalar da nadir de olsa aralarında bazı anlatıcıların sergilemiş olduğu performanstaki gibi olayları şairane bir üslupla anlatarak şiirleştirdikleri de vakidir. Kısacası, destan anlatıcıları ve alan kılavuzları arasında belirgin benzerliklerin olduğu ve alan kılavuzlarının günümüz destan anlatıcıları olarak da değerlendirilebileceği görülmektedir.

2.3. Alan Kılavuzlarının Yetişme Süreçleri ve Usta-Çırak İlişkisi

Usta–çırak ilişkisi sadece destan, masal ve hikâye anlatıcılığında değil gelenekselleşmiş birçok meslekte görülmekte olup günümüzde de önemli bir yere sahiptir. Alan kılavuzlarının yetişmesinde belirli bir usta-çırak ilişkisinin varlığı, ancak bu durumun zorunluluktan öte isteğe bağlı bir süreç olduğu görülmektedir. Yani anlatıcılar daha çok öğrenmek amacıyla başka anlatıcıları dinleme yoluna gitmişler ve kendilerine bir usta seçmişlerdir. Ancak bir usta dışında birden fazla kişiden de anlatı dinleme olanağı bulmuşlardır.

Belgesini yeni almış ve daha önce herhangi bir deneyimi olmayan tecrübesiz alan kılavuzları kendilerine en yakın ya da alanında uzman gördükleri deneyimli ve/veya usta

bir anlatıcıyı seçerek onunla Tarihi Alan'a çıkmakta ve deneyimli alan kılavuzunun yapmış olduğu anlatımları dinleyerek nerede ne anlatıldığı, ziyaretçi grubuna nasıl davranıldığı, ziyaret noktalarında ne kadar süre geçirildiği, nerelerde mola verildiği gibi birçok durumu icra sırasında öğrenmektedirler. Burada başka alan kılavuzlarını gözlemlemek önemlidir. Çünkü farklı anlatım biçimleri, jest ve mimikler, anlatılarda farklı içerikler bulunmaktadır.

Kaynak kişilere özellikle bu bağlamda "Yaptığınız işte usta-çırak ilişkisi var mı, usta-çırak ilişkisinin günümüz anlatıcılığında rolü nedir?", "Etkilendiğiniz bir alan kılavuzu var mı?" soruları yöneltilmiş ve çeşitli cevaplar alınmıştır. Kaynak kişilerin ifadeleriyle örneklemek gerekirse, usta-çırak ilişkisi şu ifadelerle anlatılmaktadır: "Herhangi bir yönetmelik veya talimat değil bu durum tamamen kendi içimizdedir. Örneğin herkesin bir çalışma grubu vardır. Yeni belgesini almış kılavuz arkadaş bizim grubun içinde yer alacaksa usta-çırak ilişkisi şeklinde süreç devam ediyor." (KK.1).

İcra ortamı ile sınırlı kalmayan çıraklar, boş vakitlerinde ya da tur sonrasında da usta anlatıcıyla bir araya gelerek onun bilgi ve tecrübesinden yararlanmak amacıyla alanla ilgili o kılavuzla istişarelerde bulunup notlar almaktadırlar: "Öğrenmek istediği bir yer olursa not alır ve gemide geri dönerken istişare ederiz. 'Hocam, bugün sen şunu anlattın ama bazı kısımlarına takıldım, şurayı tekrar anlatır mısın?' gibi… Biz de daha iyi öğrensin amacıyla her konunun üstünden bir kez daha geçeriz." (KK.2).

Usta anlatıcı, "apranti" olarak nitelendirdiği çırağa Tarihi Alan'daki süreci en ince ayrıntısına kadar öğretir (KK.1). Sürecin tamamlanmasının ardından usta alan kılavuzu tarafından bir ziyaretçi grubu belirlenir ve öncesinde hazırlık yapan çırak alana çıkarak ustasının eşliğinde anlatımını gerçekleştirir. Başarılı bir anlatım gerçekleşmiş ise kendi gruplarıyla anlatım yapmak için hazır olduğu düşünülür; ancak yetersiz görülmüş ise tekrar dinleyici ve izleyici olarak alana çıkması önerilir. Sürecin basamakları kaynak kişinin ağzından şu şekilde aktarılmıştır:

> Bizden sonra gelenleri yetiştiriyoruz. Biz alan kılavuzluğu eğitimini akademisyenlerden alıyoruz. Almış olduğumuz eğitimdeki bilgiler herkese aynı düzeyde veriliyor. En azından gelen gruplara farklı bir aktarım yapılmıyor. Fakat iletişim kurma açısından sıkıntılar var. O iletişim konusundaki sıkıntıları gidermek maksadıyla belgesini almış olan arkadaşlarımız hemen yarın hurraaaa alana çıkmıyor. Zaten çıksa da götüremez. Götürse de sıkıntılar yaşar. Önce ne yapıyoruz? Belki bu hoş değil ama bizim açımızdan hoş. Çünkü biz bunu bir görev olarak görüyoruz. Alan kılavuzu arkadaşımız eğer bizimle birlikte bu alanı tanıtacaksa en az tecrübeli bir kılavuz kadar iyi olmak zorundadır. Dolayısıyla "apranti" deriz biz ona. Apranti demek yani öğrenmeye çalışan, staj yapan, asistan gibi… Apranti, Fransızca 'da çırak anlamına gelmektedir. Yarış dilinde ise jokey yamağı demektir. Apranti olarak aracımıza alırız. Not almak için elinde defteri olur. Diyelim ki grubumuzla Eceabat'ta buluştuk; apranti bir kenarda

> izler. Grupla ilk karşılaşma nasıl oluyor, nasıl selamlama yapılıyor, önce bunu gözlemler. Selamlamada kullanılan cümlelerin neler olduğuna dikkat eder. Örneğin "Çanakkale'ye, şehitler diyarına hoş geldiniz" gibi… Ziyaretçi grubuyla arkadaşlarımızla konuştuğumuz gibi konuşmuyoruz. Anlatım esnasında söylediğimiz her şeyi süslüyoruz. İlk buluşma nasıl oluyor, bu şekilde gözlem yapıyor. Ondan sonra araca biniyor bizimle ancak hiçbir şeye karışmaz, sadece notlarını alır. Eceabat'tan Mecidiye'ye kadar gidiyoruz. Bu sırada yolda neyi anlatıyoruz, onu öğrenir. Sonra araçlardan indikten sonra grubu peşimize alırız, grubun önünde mi, arkasında mı, yanında mı yürüyoruz, grup beni nasıl tanıyacak ve sonra da o noktada ne anlatıyoruz? Kısacası gün boyu biz ne yapıyorsak onu izler, ne anlatıyorsak onu alır. Bu durum iki üç kez tekerrür eder ve sonra biz ona görev veririz. Örneğin deriz ki "yarın benimle birlikte yine geliyorsun", işte "Seyit Onbaşı'yı veya Şahindere'yi sen anlatacaksın" gibi. Bakarız eğer yeterli ise "sen artık oldun, hadi bakalım grubunu al, çık alana" deriz. Hala eksiklikleri varsa biraz daha yardımcı olmaya devam ederiz. (KK.2).

> Benim eğitimimde usta çırak ilişkisi olmadı. Olsaydı faydalı olacağı kanaatindeyim. Boş olduğum zamanlarda, alan kılavuzu hocalarımı anlatım yaparken birçok kez dinledim. Kendimi geliştirirken de çok yararını gördüm. Bu nedenle anlatıma ilk çıkanlar mutlaka tecrübe sahibi bir kişiyle ön çalışma yapmalıdır. (KK.10).

> Farklı bir bakış açısı ve tecrübe kazanmak amacıyla deneyimli, işinde başarılı bir usta anlatıcıdan kesinlikle eğitim alınmalı. Alan kılavuzluğuna ilk başladığım yıl bir başka arkadaşımın turuna katılarak uzun bir gözlem yaptım. (KK.11).

Usta-çırak ilişkisinin, özellikle alana çıkmakta tereddüt yaşayan ya da topluluk karşısında henüz konuşma cesareti bulamayan kişiler açısından önemli olduğunu vurgulayan alan kılavuzları, okuyan, bilgili, iyi bir eğitim almış, kendini yetiştirmiş olarak tanımladıkları kişilerde bile eksiklerin olduğunu şöyle aktarmışlardır:

> Bir arkadaşımız var. Çalıştığı için o bu sene alan kılavuzluğu kursuna katılamadı. Çalışanlara belge verilmiyor. O kişi benimle alan kılavuzluğu alan bir arkadaş. Gerçekten alan ile ilgili de çok bilgili bir arkadaştı. Gerçekten çok kitap okuyan, kendini yetiştirmiş bir insan ama alana çıkmaya cesaret edemiyordu. Bir gün benim bir turum vardı; "seninle gelebilir miyim?" dedi, ben de "evet, gel" dedim. Biz otobüse bindiğimiz zaman bize bir koltuk ayrılmış oluyor. Gözle iletişim kurmadan ben anlatım yapamıyorum. İllaki göz göze bakmamız lazım; kim var, kim bana bakıyor, kim bakmıyor, kim daha ilgili? Onları tanıyabilmek adına otobüsün içinde mikrofonla ayakta geri geri gidiyorsunuz. Bu nedenle anlatırken bana ayrılmış koltuğa ben hiç oturmuyorum. Zaten koltuk boş oluyor, "sen gel orada otur, notlarını al. İstersen ses kaydı da al. Anlatım nerede kaç dakika sürüyor, ne kadar sürüyor? Onlara en azından evde çalışırsın" dedim o arkadaşa ve kendisi de öyle yaptı. Aynısını kuzenimle de yaptık. Benim kuzenim var, kokartlı rehber. Bu arada kokartlı rehberler alan kılavuzlarını pek sevmezler. Ama o karşı çıkmayanlardan çünkü "bizim alanın içi çok geniş" diyor, "birlikte çalışabiliriz, benim için bir sakıncası yok" diyor. O da Çanakkale'ye ilk kez tur getirecekmiş. Bundan dolayı gelmeden önce Gürsel Hoca'nın kitabını, diğer kitapları, anıları falan hepsini okumuş. "Sıkıntım yok ancak ben neyi, nerede anlatacağım, neyi nerede anlatmaktan geçtim bana lavabo nerede derlerse ben ne diyeceğim?" diye

> endişe ediyor. Çünkü alana tamamıyla, sadece bilgi olarak değil her şey olarak da hâkim olmanız gerekiyor. Lavabo ihtiyacını nerde karşılayabilir, ondan sonra bir şey kaybettiyse nerede bulabilir, ya da yemek nerede yenilebilir? Sadece Alçıtepe ama Alçıtepe'de kaç tane restoran var. Kalkıp alandaki diğer yerlerde de yiyebilirsin. Bütün alanın restoranını, lavabosunu, namaz kılabileceği yeri ya da o saatte yaklaşık olarak nerde olabilirsin? Cuma namazını nerede kılarsın? İkindiyi, öğleyi nerede kılar ziyaretçiler, hepsine hâkim olmanız lazım. İşte o konuda "ben eksiğim" dedi. O da bunun için gelmişti. Bütün gün ses kaydı almıştı, neresi ne kadar sürüyor vs. Usta-çırak ilişkisine işte burada ihtiyaç var mı, evet var. Mecburen var" (KK.3).

Kaynak kişi, topluluk karşısında konuşmanın, bilgiyi aktarmanın deneyimden geçtiğini ve bu meslek için usta-çırak ilişkisinin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Aynı zamanda kokartlı rehberlere de ihtiyaç halinde alanla ilgili bilgilendirmeler yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan usta-çırak ilişkisi içinde yürütülen süreçler sonunda başarısızlık durumu "Eğer bütün yardımlara ve eğitimlere rağmen hala olmuyorsa o zaman zaten sürecin içinde çok fazla tutunamaz" (KK.1) şeklinde ifade edilmektedir. Yeni bir alan kılavuzu yetiştirmenin çok önemli olduğunu söyleyen kaynak kişiler, aynı zamanda ziyaretçilerin kendilerinin yerine geçebilecek kişiler yetiştirmesi gerektiği konusunda da önerilerde bulunduğunu şu cümlelerle anlatmaktadırlar:

> Çırak yetiştirmemiz gerektiği konusunda talepler de alıyoruz. Hiç unutmam, alanı gezdik, tur bitti. Gemiye bindik. İzmir'den gelen bir gruptu. Yaşlı bir amca yanıma geldi. Anlatımların etkisinden kurtulamamış, gözleri hala dolu dolu. "Hocam" dedi, "sizin öğrenciniz talebeniz var mı?". Ben de "Neden sordunuz?" dedim. "Sen yarın ölürsen bu bilgileri kim anlatacak? Yetiştir, adam yetiştir" dedi bana. Bunu gruplarla hep yaşıyoruz. Burada anlatmak kitap okumak gibi bir şey değil. Teknik bilgiyi tarihçiler de anlatıyor. Asıl önemli olan bu geleneği devam ettirebilecek nitelikli kişilerin yetiştirilmesidir (KK.2).

Alandaki bütün çalışmaların zincirleme olduğunu ve herkesi olumlu ya da olumsuz etkilediğini, çünkü yetiştirdikleri kişileri bir anlamda kendi öğrencileri gibi gördükleri için başarısızlıklarından etkilendiklerini ve bu mesleğin, geleneğin gelecek nesillere aktarılmasını sağlamak amacıyla sağlam temellere oturtulması gerektiğini belirterek usta-çırak ilişkisinin faydalarına inandıklarını vurgulamaktadırlar.

Alan kılavuzluğu mesleğini kendi kendine öğrenenlerin de olduğunu ancak kendi kendine öğrenmede birçok eksikliğin de olabileceğini vurgulayan anlatıcılar, kendilerine yol gösteren birinden öğrenmenin faydalarına da değinmişlerdir:

> …özellikle Çanakkale muharebe alanlarıyla ilgilenenler, araştıranlar ya da benim gibi emeklilikten sonra boş zamanlarını değerlendirmek için kılavuzluk yapanlar da olduğu için birisinden yardım almak yerine kendimiz öğreniyoruz. Çünkü artık bizim tek işimiz bu oluyor. Ben de kendi kendime öğrendim. Ama tabi arada arkadaşların anlatımlarını da dinlediğimiz oldu (KK.5).

…Ben alan kılavuzluğuna başlamadan önce hiçbir alan kılavuzunun birebir gezisine katılıp da hiçbir deneyim yaşamadım. Aslında kendi eşim de alan kılavuzu olmasına rağmen onun bir turuna gidip de bir tur nasıl olur, orada neler anlatılır, nasıl davranılır, bunu gözlemleme şansım olmadı. Ama şöyle bir etkisi oldu: Eşim de alan kılavuzu olduğu için alanın içinde anlatacağımız konular zaten belli. Bu konuları edinmem için hangi kaynaklardan faydalanmam gerektiğini bana salık verdi. Elbette daha önceden de kendi birikimim vardı. Bunun haricinde daha farklı kitaplar okuyarak yeni yeni bilgiler edinmeye çalıştım. Mümkün olduğunca donanımımı arttırmaya çalıştım. Sonrasında bir gün geldi, tura gitmemiz gerekti. Tura gitmeden önce eşim beni kendi özel aracımızla dolaştırdı alanda. Dolaşırken tek tek ne anlatılacak, nasıl şekilde anlatılacak, bunu anlatmadı bana ama hangi noktada neleri anlatabileceğimi ana başlıklarıyla, ana hatlarıyla söyledi. Daha sonrasında ilk defa hiç kimsenin turuna katılmadan kendi turuma gitmek durumunda kaldım. Tabi ki oldukça heyecanlıydım, çok korkmuştum. Şansıma ilk grubum da akademik bir grup sayılırdı. Çünkü grupta tarih bölümünde okuyan öğrenciler ve onların hocaları vardı. Oldukça çekinmiş ve korkmuştum. Hatta ilk yarım saat boyunca sesimin ve bedenimin titrediğini ve buna engel olamadığımı hatırlıyorum. Sonrasında yavaş yavaş kendime güvenim gelmeye başladı. Çünkü farkına vardım ki bu alanın içinde bizim anlattıklarımız, daha doğrusu o kadar çok ayrıntıya girerek anlatıyoruz ki bütün bunların okulda öğretilmediğini o gün öğrenmiş oldum. Ama bu ilk tecrübe benim için çok zor oldu. Bu nedenle aslında usta-çırak ilişkisiyle bu işin yapılması gerektiğinin iyi olacağını düşünüyorum. Ben ilk etapta birkaç tane tura gitseydim, bir turda neler anlatılması gerektiğini, neler yapılması gerektiğini bilseydim daha iyi anlardım. Bu kadar korkmama gerek kalmazdı. Daha kendimden emin, güvenli bir şekilde tura başlardım. Bu da benim için daha rahat bir sunum olurdu diye düşünüyorum. (KK.8).

Usta-çırak ilişkisinin elbette önemli olduğunu düşünüyorum. Mesela alana ilk çıkanlar için gözlem yapmak şart. Çünkü ne kadar bilginiz olursa olsun, alan çok büyük ve nerede nasıl davranılacağı, neler yapılacağı, hangi noktalara gidileceğini önceden bilmek gerekir. Ancak ben bu konuda yine de insanların kendi kendini yetiştirmesi gerektiğini düşünüyorum. Her yiğidin yoğurt yemesi farklıdır. Ben ilk çıktığımda karşımda gerçekten iyi bir grup vardı ve kendimi çok iyi hazırladığım için bir sıkıntı çekmedim. Ama yine de aklımda bazı sorular cevap aradı. Mesela otobüste nasıl bir sistem var, ne yapıyorsunuz, zamanı nasıl kullanıyorsunuz? Bunları ben de bilmek istedim. Herkes ilk turlarında birçok zorluk yaşar. Gözlemleme imkânı olursa en azından ne yapacağını bilir, yol gösteren olur. Bazı arkadaşlarımız belki bilgisini paylaşmak istemeyebilir. Buna dikkat çekmek lazım burada. Ama bu benim kişisel özelliğimle de alakalı bir durum. Herkes aynı olmayabilir. Bu nedenle de alana ilk defa çıkanlar mutlaka önceden deneyimli bir anlatıcı ile çıkmalılar ve öğrenmeliler. Özellikle başarısız olanların kendilerini geliştirmek için usta-çırak ilişkisi bir fırsattır diye düşünüyorum. Çanakkale dipsiz bir kuyudur. Bu işi iyi yapacağım diyorsan hep çalışman lazım, hep okuman lazım. Örneğin hiç ummadığınız bir kaynaktan okuduğunuz bir cümle bile size çok faydalı olabiliyor. O nedenle karşınızdakinden öğrendiğiniz bir cümle bile bütün anlatımınızı etkileyebilir. (KK.6).

Sonuç olarak araştırmamızın bu bölümündeki kaynak kişilerin görüşleri doğrultusunda alan kılavuzlarının eğitiminin ve gelişiminin uzun bir süreç olduğu

anlaşılmış, kendilerinden beklentilerinin oldukça yüksek olduğu ve sanatsal bir icra için deneyimlerin önemli olduğu sonucu ortaya çıkarılmıştır. Ancak kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde usta-çırak ilişkisini kabul etmeyenler, gerekli olduğunu düşünenler ve bu konuda herhangi bir görüş beyan etmeyenler olmak üzere faklı düşüncelerin olduğu tespit edilmiştir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken konu ise usta-çırak ilişkisi doğrultusunda yetişen alan kılavuzlarının daha aktif, daha verimli sonuçlar ortaya koyduğu gerçeğidir. Teorik bilgilerin uygulamalı eğitimler ile desteklenmesi durumunun daha iyi sonuçlar doğuracağı tartışmasız bir gerçektir.

2.4. Anlatıcıların Kişisel Özellikleri

Kişisel özellikler; anlatıcının kendine has özellikleri, dışa dönüklük, sorumluluk sahibi, başarı odaklılık, dengeli olma, yeni deneyimlere açık olma, dürüstlük, çalışkanlık, sıcakkanlı, iyimser, esnek, meraklı, saygılı olma gibi manevi ve ruhsal nitelikleri, benzersiz bir varlık olma gibi birçok faktör açısından dinleyici üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle verilerin daha iyi tahlili açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Yönlendirilmiş görüşme sorularını yönelttiğimiz anlatıcılar bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedirler:

> Anlatıcının kişisel özellikleri çok önemlidir. Çünkü gün boyunca gelen misafirlerle beraber oluyorsunuz. Bizim buradaki gezilerimiz oldukça uzun sürüyor. Yaklaşık 6-7 saat boyunca ziyaretçilerimizle birlikte oluyoruz. Sabah saatlerinde kahvaltımızla başlayan gezimiz, kahvaltıdan sonraki anlatımla devam ediyor. Öğlen beraber yemek yiyoruz, sonra tekrardan anlatım devam ediyor ve onları uğurlayana kadar, akşam saatlerine kadar bu gezi böyle devam ediyor. Yani anlaşılacağı üzere bir tek anlatmakla bitmiyor buradaki gezimiz. Beraber sosyal bir aktivite paylaşıyoruz; yemek yiyoruz, onlarla muhabbet ediyoruz. Buradaki her türlü sağlık sorunu ile ilgili bir sıkıntı olursa her türlü desteği vermeye çalışıyoruz. Şimdi bu desteği verirken sizin misafire karşı davranışınız, mizacınız elbette çok önemli. Siz sinirli biriyseniz, agresifseniz, anlatımlarınızda agresif bir şekilde devam ediyorsanız, sabırsızsanız, onlara yardımcı olmuyorsanız bunlar ters tepiyor. Ama sizin özgüveniniz varsa, onlara yaklaşımınız candan ve samimiyse, içtense bunun da size aynı şekilde samimiyetle, içtenlikle geri dönüşü oluyor. Bu nedenle de kişisel özellikler çok çok önemli. Anlatımınızı yaparken kullandığınız sözcükler, telaffuzlarınız, anlatımlarınızdaki düzen, takılmadan anlatışınız, kendinize güvenerek anlatışınız bunların hepsi anlatıma etki ettiği için çok önem arz ediyor. Gelen misafirlerimizin çoğu daha öncesinde alanı gezmiş oluyorlar. Bu da bir önceki gezdiği anlatıcıyla sizi sürekli mukayese etmesine neden oluyor. Tabi ki burada anlattığımız tek bir olay olduğu için hep aynı şeyi anlatıyoruz ancak her anlatıcının kendine göre bir anlatımı var. Hani derler ya “her yiğidin yoğurt yiyişi farklıdır” diye, burada da hepimizin kendimize göre bir sunumu var. Kimisi daha önceki anlatıcının sunumundan memnun kalır, kimisi de geldiği zaman sizin sunumuzdan memnun kalır. Yere göğe sığdıramaz. İşte “şöyle güzel anlattınız, böyle güzel anlattınız” diye söylemeye başlar. Kimi zamanda diğerleriyle anlatımlarınız tutmadığı vakit elbette içinde bir

> sorgulamaya girer. İşte burada siz kendinizden ne kadar emin davranırsanız, anlatımınızda tavırlarınız ne kadar tutarlı olursa, o zaman sizin anlattıklarınızın doğru olduğuna kanaat getirdiklerini düşünüyorum. Bu nedenle de kişilerin kişisel özellikleri hareketlerine yansımakta, bu nedenle de bana göre anlatıcının anlatımını da bu şekilde etkilemektedir. (KK.8).

> Kesinlikle bizim kişisel özelliklerimiz yaptığımız işi etki etkiliyor; çünkü kişisel özellikler hayatınızı şekillendiriyor ve her aşamasında etkisi var. Girişken ve sosyal bir yapıya sahip olmanız, dinleyicilerle aranızda iyi bir iletişimin oluşmasını sağlıyor. Aynı zamanda çözüm odaklılık, uyumlu olma, iyi gözlemci olma ve sakinlik ortamda karşılaşabileceğiniz problemleri daha çabuk çözmenizi sağlıyor. (KK.10).

> Sosyal ve girişken kişilik özelliklerine sahip olmak dinleyicilerle daha kolay iletişim sağlamanızı sağlıyor. Bu nedenle kişiliğimizin anlatımlar ve kişiler üzerinde çok büyük etkisi var. (KK.11).

> Her insanın bir yoğurt yiyişi vardır. Bu yoğurt yiyişi nedir, okumak ve kendini geliştirmekle ilgilidir. Benim evde aşağı yukarı 800-900 kitap vardır. Bunun 200'ün üstü Çanakkale ile ilgilidir. Kitap gördüğüm zaman dayanamıyorum, alıyorum ve okuyorum. Bu bende kişisel bir hastalık oldu. 500 sayfalık bir kitap okuyorsunuz, bir cümle çok hoşunuza gidiyor, bunu kullanıyorsunuz. Kim kullanıyor, siz okuduysanız kullanıyorsunuz, ben okumadıysam kullanmıyorum. Aynı zamanda temiz ve titiz olmak da kişinin hassasiyetidir. Alan kılavuzluğunun alanda her zaman farklı bir yeri vardır. Alan kılavuzu düz bir şekilde sadece savaşı anlatmaz. Biz mesela arabaya bindiğimiz zaman öncelikle kendimizi tanıtırız, sonra da temizlikle ilgili kuralları söyleriz. Tarihi Alan ve araba içi de dâhil olmak üzere hiçbir yere çöp atmamaları konusunda uyarılarda bulunuruz. (KK.9).

> …hakikaten çok kitap okuyoruz. Ama bazen öyle bir kitap vardır ki, hatta bazen o bilgilerin çoğu sendedir de sen orda senin olmayan bir şey yakalamaya çalışırsın o kitapta. İşte onu bulduğun zaman alırsın formatına yapıştırırsın. Ama dediğim gibi bir kitaptan bazen tek bir cümleyi alma durumu gerçekten söz konusu. Bu durum elbette kişinin kendisini yetiştirmesiyle ve çok okumasıyla ilgili. Aynı zamanda burada anlatan kişilerin yaş faktörü de çok önemli. Çünkü belli bir tecrübeye sahip alan kılavuzlarının bilgi birikimi ve tecrübesi daha fazla. Elbette aramızda çok genç arkadaşlarımız da var ve onlar da çok okuyor ve kendini geliştiriyor. Onlar da alanında çok tecrübeli. Ben burada birikimlerin zamanla orta yaşlarda daha iyi bir noktaya geldiğini vurgulamak istiyorum. (KK.1).

Alan kılavuzlarının hepsi anlatacakları her konuya önceden hazırlanmaktadırlar. Yaptıkları işi severek, sahiplenerek ve keyif alarak yapmaktadırlar. Elbette ki anlatıcı olmanın en önemli koşullarından biri iyi bir hafızaya sahip olmaktır. Hafızalarını canlı tutmak ve yeni bilgiler eklemek amacıyla Çanakkale Muharebeleri ile ilgili birçok kaynak taramakta ve okumaktadırlar. Ayrıca kitaplar haricinde izledikleri belgesel ve filmlerden de alıntılar yapmaktadırlar. Kısacası hafızalarında tarihsel içerikle dolu pek çok konu ve olay yer almaktadır. Bu konu hakkında kaynak kişi şu bilgileri vermiştir:

> Bu işi yapmak için çok okumak gerekiyor. Mesela benim bir kütüphanem var; içi hep Çanakkale Savaşları kitaplarıyla dolu. Çünkü anlatacağınız her şeyin kaynağını bilmeniz gerekiyor ya da yeni şeyler öğrenmek için

> kaynağa ihtiyacınız var. Bu nedenle çıkan bütün kitapları ve dergileri almaya çalışıyorum. Her birini dikkatlice okuyup notlar alıyorum. Sonra da yeri geldiğinde anlatıyorum. Zaten bazı gruplar "bunu nereden duydunuz?" diye soruyor. İşte o zaman kaynağını söylediğinizde ispatlamanız daha kolay oluyor. (KK.3).

Yuri Sokolov'un belirttiği gibi (2009: 16) her folklor taşıyıcısı yani sözlü sanat uygulayıcısı aynı zamanda belirli bir ölçüde onun yaratıcısı ve yazarıdır. Aralarında yetenekliler ve yeteneksizler, zengin hayal gücüne sahip olanlar ve taklitçiler, ustalar ve yeni başlayan çıraklar, neşeli komedyenler ve sert mizaçlılar, ateistler, hayalci romantikler ve realistler vardır. Diğer bir ifade ile psikolojik ve ideolojik bağlamda folklor taşıyıcıları çevresinde, ustalık ve yetenek derecesinde, en az yazılı edebiyatta olduğu kadar kişisel tasvirlere rastlayabiliriz. Bu nedenle de anlatım sonunda ortaya çıkan metinler halk bilimi açısından önemli bir yere sahiptir.

Tarihi Alan'a her çıkışlarında yeni bilgilerle donanmış olarak gruplarını karşılamakta ve savaşı hikayeleştirerek anlatmaktadırlar. Bunun dışında anlatacakları menkıbe, memorat, hatıra ve efsanelere kendi yaratmalarını da ekleyerek yeni ürünlerin ortaya çıkışını sağlamaktadırlar. Bu anlatımlarda bazen mevcut metinler kısalırken bazen de daha da uzatılmaktadır: "…anlatıcı sosyal bir kişiliğe sahip biriyse karşısındaki grupla iletişimi daha rahat kurar. Çünkü karşılaştığımız insanlarla daha önce hiçbir tanışıklığımız yok. Bu nedenle de gruba karşı girişken olmak, yakın davranmak iletişimi daha verimli hale getirir ve anlatımı olumlu etkiler" (KK.6).

Alan kılavuzlarının göstermiş olduğu performanslara bakıldığında genel olarak çoğunun iyi bir hafızaya ve anlatma yeteneğine sahip olduğu gözlemlenmiştir. Elbette bazı performanslarda eksik ve yetersiz anlatımlara da rastlanmıştır. Sokolov'un da belirttiği gibi bir zamanlar oluşturulan bir metin, anlatıcının belleğinde muhafaza edilmiştir. Halk bilimcilerin çok sayıdaki araştırması, bir metnin hiçbir zaman aynı kişide bile sabit bir şekilde kalmadığını göstermektedir. Anlatıcının hafızası ne kadar kuvvetli olursa olsun masalı tekrar anlatışta mutlaka değişiklik yapar, metni genişletebilir veya kısaltabilir. Bu durumda anlatıcının psikolojik durumu, dinleyicinin yapısı, ruh hali ve zevkleri önemlidir (Önkol, 2015: 21). Her anlatım, anlatıda yapılan değişiklikleri tespit etmek için önemli bir yere sahiptir. Alan kılavuzlarının kişilik özellikleri anlatıları etkilemektedir. Bu doğrultuda anlatı performansına kişilik özelliklerinin yansımaları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

2.5. Anlatıcıların Yetiştiği Kültürel Ortam

Bireylerin toplumsal yaşam biçimi, yerel özellikleri, hayat tecrübeleri, dünya görüşleri, inançları, aldıkları eğitim ve içinde doğup büyüdüğü toplumun kültürel ortamı ve

değer yargıları birbirlerinden farklıdır. Bu nedenle de yetiştikleri kültürel ortam her anlatıcının performansına etki eden önemli bir unsurdur ve bunlar kendi özelinde değerlendirilmelidir. Ancak alan kılavuzları arasında bu anlamda çok fazla çeşitlilik bulunmasından dolayı araştırmamızda sadece kaynak kişilerle yapılan derlemelerden yola çıkarak tespitlerde bulunulmuştur. Anlatıcılara yetiştikleri ortamın anlatıları üzerinde etkisi olup olmadığı soruları sorulduğunda şu ifadelere yer verilmiştir:

> Bursa Emirsultan'da büyüdüm. Bilir misiniz, bilmiyorum ama benzetme yapacak olursak İstanbul'un Fatih semtine benzer biraz. Babam ve annem arasında görüş farklılıkları vardı. Annem muhafazakâr bir insanken babam tam tersi bir düşünce yapısına sahipti. O nedenle ikisinin de ortasındaydık aslında. Her iki düşünce yapısını da yaşayarak öğrendim. Babam yoğun çalışmasına rağmen kitap okumayı çok severdi. Mutlaka her akşam bir şeyler okurdu. Hala daha okumaya devam eder. Kitap verdiğimizde üç gün sürmezdi bitirmesi. Esnaf olduğu için çok sosyal bir insandı. Biraz da onun sosyalliği yansımış bana. Bu ortada kalmışlık aslında benim için hep artısı olan bir durum oldu. Çünkü annenizi de babanızı da çok sevdiğiniz için her ikisini de dinliyorsunuz ve bir şeyler öğreniyorsunuz. Alan kılavuzluğu yaparken bunun çok faydasını gördüm. Gruba göre şekil alabiliyorsunuz o zaman. Çok katı olmuyorsunuz. İnsanların fikirlerine karşı daha duyarlı oluyorsunuz. "Herkesin kendi fikridir" diyorsunuz. Benim fikirlerim beni ilgilendirir, karşımdaki kişininki de kendisini. Ben doğru neyse onu anlatırım. Karşımdakileri yönlendirmeye falan çalışmam. Çünkü fikirler belli bir yaştan sonra değişmiyor. Daha önce de bahsettiğim gibi onlar sizin üzerinizde baskı kurmaya çalışıyorlar. Anlatımlarım dinleyiciye göre şekilleniyor. (KK.3).

> Yetiştiğimiz kültürel ortam ne dersek diyelim mutlaka bizler üzerinde etkilidir. Ama ben yine burada kişisel yapımızla ilgili olduğuna vurgu yapmak istiyorum. Kendini eleştirebilmen, kendini gördüğün yer, kendinde bir eksiklik var mı, onu düşünmen, nerede ne yapabilirim, gruplar karşısında neyi nasıl aktarabilirim, bunları düşünmen gerekli. Benim için yetiştiğim kültürel ortamda edindiğim siyasi, kültürel dünya görüşümden daha üstün olan şehitliktir, şehitlerimizdir, şehitlik makamıdır. Unutmamak lazım ki eğer bugün biz nefes alabiliyorsak, zamanında birileri nefesinden vazgeçtiği içindir. (KK.6).

> Benim ailem Erzurumlu. O yörede yaşayan aileler genellikle kapalıdır, başı örtülüdür. Ama bizi etkileyen unsur şudur. Oradaki ortamla buradakini karşılaştırdığımızda kimseyi eleştirmiyoruz. Diyoruz ki herkesin kendi dünya görüşü vardır ve o doğrultuda davranış sergiler. Grubumuz içinde kim olursa olsun tarafsız davranmak bizim görevimiz. Ancak benim ailem eşim de dâhil olmak üzere kimsenin inançlarına, özelliklerine karışmazlar. Herkesi olduğu gibi kabul etmeyi onlardan öğrendim. Bizim bazen cahillikle suçladığımız insanlar vardır. Cahillik öyle okumakla olmuyor. Apayrı bir mesele bu. Benim babamın okuma yazması yoktu. Rahmetli annemin de yoktu. Ama Kuran-ı Kerim okuyabiliyordu. Öğrenmişti annem Kuran'ı, okuyabiliyordu fakat karşısındaki insana değer verdi. "Allah'la onlar arasında beni ilgilendirmez" derdi. Senin başında kocan var, kocan sana bir şey dedi mi bize hiç laf düşmez. Çünkü ailem öncelikle bana hoşgörülü olmayı öğretti. Başıma gelen bir olaya örnek vermek istiyorum. Biz yıllarca belediye turlarına anlatımlar yaptık, gezdirdik. Ben çok gezdirdim. Bazı il ya

> da ilçeden gelen gruplar tutucudur. O dönem de Kuran kursu öğrencileri var. Alçıtepe'deki Saim Mutlu Müzesi'ne girdik. Kuran kursu olduğu için öğrenciler başörtülü. …Kuran kursu öğrencileri, kız öğrenciler. Başlarında da bir erkek hoca bir de bayan hoca var. Gezdik, gezinin ortası, yemeğimizi yedik, müzeye girip 57. Alay, Conkbayırı'na gideceğiz. Şimdi öğrenci dışarıdan gören diyor ki, başörtülü bunlar Atatürk'ten anlamaz. Öyle bir şey yok. Öyle bir dünya yok. Atatürk, geçmişteki büyükler, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan… Bu kişiler bizim değerlerimiz. Bu değerlere başı kapalı da olsa açık da olsa hiç kimsenin, bir şey söylemeye hakkı yok. Şimdi tam o arada İzmir'den bir grup, ortaokul öğrencileri, onlar da müzeye giriyorlar. Kızlar kısa etekli, bizimkiler hiçbir şey demediler. Öğretmenleri yanlarında bayan öğretmen, bizimkiler çıkarken gülmeye başladılar. Döndüm, döndüm, resmen… "yazıklar olsun size hocam" dedim. "Öğretmensiniz öğretmenliğinize yazık. Bunlar size güldüler mi, sizin kıyafetlerinizi de onlar beğenmiyor" dedim, "benimsemiyorlar" dedim. "Ama hiçbir şey demediler" dedim. "Yazık öğretmensiniz" dedim, Allah'tan hanımefendi hiçbir şey söylemedi yoksa çok sinirlendim, üst seviyeye gelmişti. Döndüler arabaya bindi gittiler. Kuran kursu öğretmenleri "hocam teşekkür ederim" dediler. "Niçin?" dedim. "Hayır, onların yaptıkları yanlıştı, terbiyesizlikti, siz de öyle bir ithamda bulunmuş olsaydınız size de aynı şeyi yapardım" dedim. (KK.9).
>
> Tabi ki etkisi oluyor. Aile ortamının, aldığınız eğitimlerin yapmış olduğunuz işe mutlaka yansıması oluyor. Örneğin vatan, millet ve bayrak sevgisi almadan büyümüş bir kişinin bunu anlatımlara yansıtması beklenemez. Ya da yansıtsa bile içten gelen bir tutum sergileyemez, yapmacık olur. (KK.10).
>
> Anlatımlarda objektif olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bu nedenle yetiştiğimiz kültürel ortamın özelliklerini anlatımlara yansıtmamalıyız (KK.11).

Alan kılavuzlarının yetiştiği kültürel ortamdan izler taşıyan anlatımlar, bu farklılıklarla yeniden şekillenmekte ve aktarılmaktadır:

> Bu konu biraz hassas. Kendime göre değerlerim var. Dinimizin emirleri var. Alana gelen ziyaretçilerin hepsini tanıyamayız. Sonuçta hepsinin farklı inançları da olabilir. Bu nedenle kendi inancımı, dini inançlarımı değil ama evrensel olarak kabul görmüş değerlere, iyiliğe, güzelliğe, milli duygulara, şehitlere vurgu yapıyorum ama anlatıma dini inançlarımı katmamaya özen gösteriyorum. (KK.7).
>
> İnandığım değerlerin ve yetiştiğim ortamın elbette anlatıcı kimliğim üzerinde etkisi var. Çünkü nasıl bir yaşam içinden geldiyseniz ya da neye inanırsanız o doğrultuda hayatınızın içinde olur. Haliyle sözlerinize, davranışlarınıza her şeye etki eder. (KK.5).
>
> Anlatıcının yetiştiği kültürel ortam buradaki anlatımı bana göre etkiler. Ne bakımdan etkiler? Şimdi bizim buradaki anlattığımız Türk milletinin ortak bir tarihidir. Bu milli tarihimizi anlatırken elbette bizim işin içine milli duygularımız da girmektedir. Bu nedenle sizin ailenizde yetiştiğiniz ortamda almış olduğunuz milli birlik beraberlik duygusu, vatan sevgisi, vatan aşkı ne kadar çok olursa buradaki anlatımımızı da o derece coşkulu yapacağımızı düşünüyorum ki ben kendim bir asker çocuğu ve emekli bir asker eşi olarak bundan etkilendiğimi düşünüyorum. Çünkü çocukluğumdan beri yetiştirildiğim ortamda, vatan sevgisini, milletimize bağlılığımızı, bayrak sevgimizi her daim içinde yaşayarak büyüdüğüm için burada da ortak milli

> tarihimizi, milli değerlerimizi anlatırken ve bunların ne kadar zorlu şartlar altında savaşarak elde edildiğini anlatırken, bütün bu olayları içimde, yüreğimde yaşayarak anlatma imkânı buluyorum. Bunun da bana pozitif bir etki yaptığını düşünüyorum. Bu nedenle de ailemizden öğrendiğimiz veya çevremizden öğrendiğimizin şeylerin buna etki edeceğini düşünüyorum. (KK.8).

Kaynak kişilerle yapılan derlemelerde yetiştikleri kültürel ortam doğrultusunda dini hassasiyetleri yüksek olan anlatıcıların bulunduğu, anlatımlarda dini inançların etkisinin olduğu ve dini söylemlere rastlandığı, aynı zamanda aileden gelen vatan, millet ve bayrak sevgisinin anlatımlarına sık sık yansıdığı gözlemlenmiştir. Tarihi Alan'da yer alan şehitlikler de göz önünde bulundurulduğunda "şehitlik" kavramının geldiği İslam dini etkilerinin anlatımlarda göz ardı edilmesi söz konusu olamaz. Temelde aileden gelen inanç sistemi ile yetişen, büyüyen bir anlatıcı ile dini eğitim almamış bir anlatıcı arasında farklılıklar mutlaka olacaktır. Ancak bütün bunları bir kenara bırakarak anlatımlarında hiçbir siyasi ve dini söyleme yer vermeyen kılavuzlar da bulunmaktadır.

Dini inanışlarla ilgili kullanılan unsurlara dair; ziyaretçilerle ilk tanışmada kullanılan selamlaşma cümleleri, anlatımlarda yer alan ayet ve hadisler, dualar, kaza ve kaderle ilgili söylemler, şehitlik mertebesi ile ilgili anlatımlar, doğum ve ölüm üzerine dini söylemler, kutsallık üzerine yapılan söylemler, peygamberler ve dini şahsiyetler üzerine yapılan anlatımlar; eren, evliya, Hızır-İlyas ile ilgili anlatımlar ve özellikle çok sık karşılaştığımız memoratların anlatımları inanışların anlatıyı ve anlatıcıyı etkilediği örnek olarak gösterilebilir.

Kaynak kişiler, özellikle şehitlerle ilgili olarak, Kuran'ın Bakara Suresi'nde geçen "Allah yolunda öldürülenlere ölüler demeyin, zira onlar diridirler. Fakat siz farkında değilsiniz." ayetini okuyarak şehitlik mertebesinin yüceliğinden bahsettiklerini ve bildikleri duaları okuduklarını söylemektedirler. Bakara Suresi'nin bu ayeti hemen hemen bütün alan kılavuzları tarafından ezbere bilinmekte ve anlatılarda bu ayete atıf yapılmaktadır. Sonuç olarak anlatımlarda dini, siyasi birçok söyleme rastlanmış ve bu söylemlerin hem anlatıcının doğduğu andan itibaren yaşadığı deneyimlerden, psikolojik etkilerden, yetiştiği kültürel ortamdan etkilenerek şekillendiği hem de alana gelen ziyaretçi grubunun dünya görüşüne göre şekillendiği tespit edilmiştir.

2.6. Eğitimsel, Mesleki ve Kişisel Deneyimlerin Anlatıcı Üzerindeki Etkisi

Geçmişten günümüze kadar anlatı geleneği içinde yetişmiş anlatıcıların öncelikle beslendikleri ilk kaynak kendi tecrübeleridir. Çünkü çoğu anlatım şekli çevrelerinden gördükleri ve duyduklarıyla şekil bulmuştur. Sonrasında ise yetenekleri doğrultusunda mesleki ve kişisel deneyimlerin birleşmesiyle belli bir kimlik kazanmış ve bu durum alan

kılavuzlarının performanslarında kendini göstermiştir. Kaynak kişilerden derlenen veriler incelendiğinde genellikle alan kılavuzluğu yapan kişilerin önceden başka bir işle uğraştıkları ve farklı meslek gruplarına mensup oldukları görülmektedir.

Günümüzde anlatıcıların daha çok önceki mesleklerinden emekli olmuş kişiler oldukları tespit edilmiştir. Zaten bu alanda kısa dönem verilen eğitimler dışında üniversitelerde "alan kılavuzluğu" adı altında eğitim veren bir bölüm bulunmamaktadır. Dolayısıyla meslekten ziyade biraz da emeklilerin boş zamanlarını geçirmek amacıyla hobi olarak yaptıkları bir uğraş olarak görülmektedir. Alan kılavuzlarının bir başka meslekleri olduğu aşikârdır. Bu durum anlatıcının anlatma yeteneğine farklı açılardan katkı sunmaktadır. Mesleki ve kişisel deneyimlerin etkilerini belirlemek amacıyla kaynak kişilere, "Mesleki ve kişisel deneyimlerinizin alan kılavuzluğunuz üzerindeki etkisi nedir?" sorusu yöneltildiğinde şu cevaplar alınmıştır:

> Bazen farkında olmadan uzun yıllar yapmış olduğum mesleğimin etkilerini görüyorum. Örneğin ben emekli bir askerim ve bu alanda anlattığımız hemen hemen bütün anlatılarda savaşla ilgili terimler var. Bunların özelliklerini herkes bilemez. Ama ben mesleğim gereği en ince ayrıntısına kadar hem de uygulamalı olarak biliyorum. Dinleyiciler soru sorduklarında açıklamam daha kolay oluyor. (KK.2).
>
> Bursa'da bir holdingde yönetim kurulu asistanlığı yaptım. On yıla yakın bir iş tecrübem oldu. Orada halkla ilişkiler gibi birçok konuda kendimi yetiştirme şansım oldu. Özellikle insanlarla iletişim kurma konusundaki tecrübem oradan geliyor. Alan kılavuzluğu yaparken de eski yaptığım işler bana yol gösterdi diyebilirim. (KK.3).
>
> İstanbul'da büyüdüm. Büyükçekmece Lisesi, daha sonra Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eczacılık ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Tarih eğitimi aldım. Özellikle aldığım tarih eğitimi sayesinde Çanakkale Savaşları'na dair hemen hemen bütün ayrıntılara hâkimim. Anlattığım her olayın kaynağını bilerek anlatıyorum. Ziyaretçi grupları tarafından gelen sorulara cevap vermek de eğitim sayesinde daha kolay oluyor. Tarih eğitimim sayesinde yaptığım her anlatımda savaşın bütün ayrıntılarına girebiliyorum. Elbette bunun yanında sağlıkla ilgili bir sorun olduğunda da bilgi sahibi olduğum için ilk müdahalede bulunabiliyorum. Sonuçta alan çok geniş ve her türlü sağlık sorunuyla da karşılaşabiliyoruz. Burada da eczacılık okumuş olmamın faydalarını görüyorum. (KK.4).
>
> Öğretmenlik mesleğinden geliyor olmam alan kılavuzluğunda gerçekten müthiş etkili. Karşımda kim dinliyor, kimin dikkati dağılıyor onu görebiliyorum. Dağılmayı da gördüğüm an araya bir şey katıyorum. Sınıftaki öğrenciyi düşünün. 20 dakika dinleme süreci en iyi öğrenci içindir. Baktınız ki dinleyicilerin on dakika sonra dikkatleri dağılmaya başladı hemen küçük bir olay anlatıp ilgiyi toplarsınız (KK.9).
>
> Bütün misafirlerimiz beni dinledikten hemen sonra "öğretmen misiniz?" diye soruyor. Resmî bir kurumdan emekli olduğum için Türkçeyi, yazı ve konuşma dilini iyi biliyorum. Bunun üstüne Alan Başkanlığımızdan aldığımız eğitimlerle de birleşince anlatımlarınız daha anlaşır ve yalın hale geliyor. Bu nedenle önceden yaptığımız mesleğin, kişisel deneyimlerimizin ya da

> aldığımız eğitimlerin kimliğimiz üzerinde çok büyük etkileri olduğunu söyleyebilirim. (KK.10).
>
> Kendini geliştirebilmek ve farklı fikirlere açık olmak anlatıcılar için önemli bir durumdur. (KK.11).

Geçmişte herhangi bir mesleki tecrübesi olmayan anlatıcılar da bulunmaktadır. Bu anlatıcıların çoğunu ev hanımları oluşturmaktadır. Ancak mesleki tecrübeleri olmamasına rağmen kendi yetiştikleri aile ortamında eşlerinin, babalarının mesleki tecrübelerini gözlemleyerek kendi anlatıcı kimliklerini güçlendirmişlerdir. Ev hanımları özellikle çok yönlü bir iletişim kapasitesine sahiptirler. Çünkü çevrelerinde olup biten her şeyi bir düzene sokmak ve yönetmek gibi zor görevleri vardır. Bundan dolayı alana gelen ziyaretçilerle iletişimleri bir bakıma daha samimi, daha içtendir. Bunun yanında yapılan görüşmelerde çoğunun lisans düzeyinde eğitimlerini tamamladıkları ve sonrasında da turist rehberliği bölümlerine devam ettikleri görülmektedir:

> Mesleki ve kişisel deneyimlerin anlatıcı üzerinde etkisi olduğuna inanıyorum. Şöyle ki alan kılavuzluğuna ilk başladığımda anlattığım hikâyeyi hatırlarsınız. Mesela öğretmen arkadaşlarımız alan kılavuzluğu yaparken, bir kitleye hitap etme yetisi daha fazla olduğu için onların mesleki deneyimlerinin onlara pozitif bir etki yarattığını düşünüyorum. Çünkü onlar daha öncesinde daha yoğun, büyük kitlelere hitap ettikleri için bizden daha rahattır. Bilgi donanımınız belki ondan daha çok fazladır. Ama sizin bunu bir kitleye aktarma tecrübeniz olmadığı için bir öğretmene göre daha dezavantajlı olursunuz. Mesela bir de şöyle söyleyebilirim. Biz gruplarımızı gezdirirken onlara her zaman yardımcı olmaya çalışıyoruz. Mümkün olduğunca sabırlı davranmaya çalışıyoruz, ama geziler yapılırken bir de gezide bir otorite kurmanız gerekiyor. Bu da tabii ki tecrübeler sonrasında oluşuyor. Mesela benim eşim de emekli asker olduğu için biliyorum. Emekli askerler otorite olarak bize göre daha avantajlı oluyorlar, ama ben daha öncesinde yapmış olduğum bir meslek olmadığı için hani mesleğimin okuduğum okulun bana şu şekilde veya bu şekilde etkisi oldu diye söyleyemem. Yapmış olduğum alan kılavuzluğunda tabii ki çok fazla tecrübe edindim. O ilk çıktığım zamanlara göre şimdi gruplara nasıl davranacağımı, onlara nasıl hitap edeceğimi, onların ilgisini daha uzun süre nasıl ayakta tutacağımı veya onları nasıl bir disiplin içinde tutacağımı bütün bunları buradaki edindiğim tecrübeler sayesinde kazandım. (KK.8).

Anlatıcıların daha önceki meslekleri, yaptıkları işler ve ilgi alanlarının sonrasında anlatıcı kimliği ve anlatma tarzları üzerinde doğrudan etkili olduğu görülmektedir. Kaynak kişilere “Eğitimini aldığınız başka bir alan var mı? Aldığınız eğitimin anlatıcı kimliğinize katkısı nedir?” soruları yöneltilmiş ve alan kılavuzluğunda daha iyi bir konum sahibi olabilmek için ek olarak başka alanlarda eğitim aldıkları da tespit edilmiştir:

> Şu anda yapmakta olduğum işin benim anlatıcı kimliğim üzerinde pek bir etkisinin olduğunu söyleyemem. Ancak bu herkes için geçerli değil. Sadece benim işim biraz daha farklı bir alan olduğu için çok katkı sağlamıyor. Ancak kişisel deneyimlerim daha fazla etkili. Mesleki ve kişisel deneyimler

> derken bunlar işimle ilgili değil elbette. Asıl işle alan kılavuzluğu arasında bir bağ kurmanın imkânsız olduğu meslekler de var. Çünkü anlatıcılık bizlere on iki ay boyunca getirisi olan bir iş değil. Bir aile geçimini sağlayabilecek alan kılavuzları içinde çok az insan var. Anlatıcı kimliğine katkıyı şöyle düşünüyorum. Senin kişisel yapında bu varsa zaten vardır. Alan kılavuzluğu dediğimiz şey bilgiyi karşı tarafa aktarabilme kabiliyetidir. Dinleyicileri sıkmadan, boğmadan anlatmak ve dinleyicinin istediği bilgiyi istenilen şekle büründürerek vermektir. Daha önce belgem geçerliyken alan kılavuzluğu yapıyordum. Bir devlet kurumunda çalıştığım için şu an resmi olarak alan kılavuzluğu yapamıyorum ve ben de bu önemli mesleğe devam edebilmek için şu an turist rehberliği okuyorum. (KK.6).

> Şu anda İstanbul'da turizm rehberliği bölümü ikinci sınıf öğrencisiyim. Hem alanımla ilgili hem de kendimi geliştirmek ve dinleyici gruplarına katkı sağlamak amacıyla eğitimime devam ediyorum. Özellikle alan kılavuzluğuna yardımcı olacak bir bölüm okumak çok önemli. (KK.8).

> Yapmış olduğum mesleğe katkı sağlamak ve daha da profesyonelleşmek amacıyla şu anda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde turist rehberliği bölümünde yüksek lisans yapıyorum. İletişim yeteneğim güçleniyor, daha sosyal, daha disiplinli bir çalışma içindeyim. Anlatım yeteneği kuvvetli olan kişiler için rehberlik ve kılavuzluk yapmak daha kolay. Ancak yaptığımız iş doğrultusunda eğitimler almak çok büyük katkılar sağlıyor. Eksiklerimizi tamamlıyoruz. Alanımızda profesyonelleşiyoruz. (KK.5).

Alan kılavuzluğu eğitimleri öncesinde, yazılı kaynak sayısının da az olduğu dönemlerde, Tarihi Alan'da yaşanan olayların öğrenildiği kaynakların çoğu, gaziler, savaşa tanık olmuş köylüler ve az sayıda yayımlanmış muhtelif belgelerden oluşmuştur. Anlatılan bazı olayların kimden ve ne zaman öğrenildiği belli olmamakla beraber, anlatıcıların çoğu kaynaklardan öğrendiklerini harmanlayarak aktardıklarını ifade etmektedirler. Anlatıyı hangi kaynak kişiden öğrendiklerine yönelik ise net bir bilgi bulunmamaktadır:

> Kendimi geliştirmek için eğitimler olduğunda katılmaya çalışıyorum. Eğitim olmasa bile sürekli alanla ilgili okumalar yapıyorum. Aynı zamanda eşim Gürsel Bey'in de alanla ilgili kitapları var. Sürekli çalışıyor. Bu nedenle ister istemez evimizin içinde zaten gizil bir öğrenme yaşanıyor. Neredeyse anlattığım birçok konuyu ondan öğrendim diyebilirim. Bir anlamda usta-çırak ilişkimiz de var. Evimizde sık sık Çanakkale Savaşları'yla ilgili sohbetlerimiz oluyor. Bana o kadar çok katkısı var ki anlatmakla bitmez. Zaten bizlere verilen eğitimlerde eşim de ders vermek üzere görevli olduğu için ben fazladan çalışıyorum diyebiliriz. (KK.3).

Kaynak kişilerin mesleğine bakıldığında çeşitli meslek gruplarından anlatılar olduğu tespit edilmiştir. Özellikle emekli öğretmen, din görevlisi, çiftçi, işçi, öğrenci, polis, turizmci, güvenlik görevlisi, asker ve diğer devlet kurumlarında çalışmış kişiler olduğu ve emeklilerin çoğunlukta olduğu belirlenmiştir. Ağırlıklı meslek grubu olarak ise öğretmen, din görevlisi ve asker kökenli olanların sayıca fazla olduğu tespit edilmiştir. Anlatıcıların çoğunluğunun öğretmen olması mesleki tecrübelerinin getirmiş olduğu özellikler sayesinde dinleyicilere rahatlıkla hitap edebilmelerini sağlamakta; aynı zamanda akıcı ve

etkileyici bir üslup kullanmalarına katkı sağlamaktadır. Bunun yanında ev hanımları ve serbest meslek sahipleri de anlatıcı olarak alanda görev yapmaktadır. Öğrenciler ise daha çok bulundukları şehri tanımak, tanıtmak ve okul masraflarını çıkarmak amacıyla alan kılavuzluğuna ilgi duymaktadırlar.

Şu anda devlet memuru olarak çalışan kişilerin alan kılavuzluğu yapması yönetmeliğe aykırı olduğu için belgesi olan anlatıcılar belirlenen taban ücretler üzerinden bu mesleği sürdürmektedir. Ancak biz çalışmamızda farklı sorunlara da ışık tutmak adına daha önce belgesi olup da yeni düzenlemeyle belge alamayanlarla da görüşmeler yaptık.

> Bu alanın ne kadar derin olduğunu hepimiz biliyoruz, ancak alınan eğitimlerle olgunun daha da derinleştiği tartışılmaz bir gerçek. İçine girdikçe öğrendiğim birçok bilgi var. Eğitimler bizi bu anlamda çok besliyor. Sadece alanla ilgili değil kendimizi geliştirmek için de kişisel eğitimlere katılmaya çalışıyoruz. (KK.1).
>
> Aldığım eğitimleri kendi kişisel anlatım tarzımla harmanlıyorum, yeni bilgiler, deneyimler ekliyorum. Bunları birebir kullanmıyorum. (KK.7).

Savaş sonrası uzun bir aradan sonra ziyarete açılan ve dünyanın en iyi korunmuş savaş alanlarından olan Tarihi Alan'da bu geleneğin daha sistemli bir şekilde sürdürülmesine katkı sağlamak amacıyla alan kılavuzlarına belli dönemlerde Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından düzenlenen eğitimler de verilmektedir (Birtane, 2020: 292). Bu eğitimlerde özellikle akademisyenler ve araştırmacılar tarafından anlatılacak konularda büyük bir hassasiyet gösterilmekte ve bunlar askeri savaş tarihi dikkate alınarak belgelerle desteklenmektedir.

Anlatıcılarla yapılan görüşmeler sonucunda verilen eğitimlerin kendileri için çok faydalı olduğunu, bilmedikleri birçok konuda bilgi sahibi olmaları açısından eğitimlerin verimli geçtiğini ancak performanslarını destelemek açısından yetersiz olduğu belirtilmiştir. Tekdüze ve sadece ezbere dayalı kitabi bilgilerin yoğun olduğu bir eğitimin yanında günlük yaşam pratiğinin de ara ara uygulamalı olarak verilmesi gerektiği, anlatıcı kimliği ve anlatıcılık nitelikleri üzerine de eğitimler verilmesi gerektiğiyle ilgili şunlar söylenmiştir:

> Aldığımız eğitimlerle ilgili öncelikle şunu söylemek istiyorum. Teorik olarak elbette içeriği dolu dolu eğitimler alıyoruz. Bu bilgilerin çoğunu da aktif olarak kullanıyoruz, ancak eğitimlerin daha kapsamlı olması gerektiğini düşünüyorum. Teorik bilgiden ziyade uygulamada farklı neler yapabiliriz, bunu öğrenmeliyiz. En azından yeni yetişen alan kılavuzlarına biraz farklılık getirilebilir. Eğitimler ezbercilikten ziyade yol gösterici olursa o zaman doğru bilgilerle her yaş grubu dinleyiciye hitap etmemiz ve farklı anlatımlar geliştirmemiz daha kolay olur. Alan kılavuzu ne yaparsa daha aktif hale gelir? Örneğin drama çok önemli bir olay. Alana gelen çocuklara küçük drama gösterileri yapılmalı. Bu doğrultuda bize de bu ders verilmeli. İletişim de çok önemli ama bunları bizlere ezberleterek değil drama gibi

> yöntemlerle öğreten eğitimler verilmeli. Buradan sizin aracılığınızla bunu iletmek isterim. (KK.2).
>
> Eğitimlere farklı hocalarımız geliyor ve her derste farklı alanlarda bize eğitimler veriyorlar. Mesela eğitimlerde arkeolojik çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti, alandaki şehitlik, mezarlık ve anıtlar, Çanakkale Deniz ve Kara Muharebeleri'nin teknik bütün özellikleri ayrıntısıyla işleniyor. Ancak eğitimlerde anlatıcılık ve teknikleri, ses ve nefes teknikleri gibi diğer konular da verilebilir. Bizim asıl görevimiz bu içeriği halka sunmak. Anlatıcı olarak duruşumuz çok önemli. (KK.1).

Antropolojide kullanılan "hayat hikâyesi yöntemi" son yıllarda halk biliminde kendini göstermiştir (Başgöz, 2002: 34). Bu çalışmayla halk bilimi çalışmalarında önem kazanan anlatıcının hayat hikâyesi, bağlamsal kuramcılar tarafından ortaya atılan "kişisel boyut" kavramına zemin oluşturmuştur (Önkol, 2015: 18). Anlatıcıların daha önce yapmış olduğu mesleğin alan kılavuzluğunu doğrudan etkilediği görülmektedir. Alan Kılavuzlarının mezuniyet durumuna bakıldığında genel olarak yüksek lisans, lisans ve ön lisans mezunu oldukları görülmektedir. Bu da bize; eğitim noktasında kendi gelişimini tamamlamış olan bu anlatıcıların bilgi konusunda donanımlı olduklarını, gelişime ve değişime açık olduklarını göstermektir.

Anlatıcı ve dinleyici arasında kurulacak olan etkili bir iletişim için gerekli unsurların eğitimlerle alan kılavuzlarına verilmesi gerektiği yapılan görüşmelerin genelinde ortaya çıkan ortak sonuçlar arasındadır. Bu doğrultuda anlatının içeriğinden, anlatıcının tutum ve davranışlarına, fiziksel ve kişisel özelliklerine kadar yeni eğitim modellerinin uygulanması önemlidir. Eğitimlerde öğrendiklerini kendilerine göre süsleyerek, yorumlayarak sunmaya çalıştıkları ve farkındalık yarattıkları görülmektedir.

2.7. Anlatıcıların Performanslarını Etkileyen Hususlar

Karşılıklı iletişimin belirleyici unsurları arasında yer alan faktörlerden biri fiziksel özelliklerdir. İlk defa tanıştığımız kişi veya kişiler sözlü iletişime geçmeden önce bizim fiziksel görüntümüzü algılarlar. Örneğin kıyafetimiz, boyumuz, kilomuz, saçımızın şekli kısacası bütün dış görünüşümüz dinleyiciler üzerinde bırakacağı etki ve kuracağımız iletişim açısından belirleyicidir. Bu husus karşımızdaki dinleyici grubunun hakkımızda vereceği kararı doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle de kıyafetlerin iletişimdeki önemi dikkate alınarak anlatım öncesinde bilinçli olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Alan kılavuzları ile yapılan derlemeler ve gözlemler sonucunda anlatım yapacakları grupla karşılaşmadan önce kişisel bakımlarına ve kılık kıyafetlerine dikkat ettikleri, aynı zamanda öncelikle arazi koşullarına uygun, rahat edebilecekleri kıyafetler seçtikleri ve bunların temiz olmasına özen gösterdikleri tespit edilmiştir. Kılık-kıyafet anlatıcı hakkında

da ön bilgi vermekle beraber grubun anlatıcıya karşı tutumunu da etkilemektedir. Kaynak kişi konuyla ilgili şunları dile getirmektedir:

> Öncelikle kendimize karşı sonra da bizleri dinlemeye gelenlere karşı saygımız olmalı diye düşünüyorum. Hijyen kurallarına uymak, temiz ve uygun kıyafetlerle grubu karşılamak elbette onların gözündeki imajımıza katkı sağlıyor. Dinleyici grupları kendi aralarında bizlerle ilgili birçok konuyu konuşuyor ve eleştiriyorlar. Örneğin kırışık, ütüsüz bir kıyafet giydiğimizde ne kadar özensiz olduğumuzu düşünüyorlar ve bunu arkamızdan dile getiriyorlar. Sonraki turlarımızı da bu olumsuz durumlar etkiliyor. Kimse karşısında bakımsız, özensiz ve temiz olmayan bir insan görmek istemez. Çünkü kendisine özen göstermeyen bir kişinin mesleğine de saygısı olmadığı algısı ortaya çıkar. (KK.5).

> Yakası kapalı, beli özellikle eğildiğimizde falan açılmayacak şekilde olan, çok dikkat çekmeyen, çok renkli olmayan kıyafetler kullanmaya çok dikkat ediyorum. Zaten şu an da üstümde gördüğünüz gibi, -fotoğrafta da görünecektir- özellikle kadın alan kılavuzlarının kılık-kıyafet ve taktıklarına biraz daha fazla özen göstermesi gerekiyor. Çünkü kiminle karşılaşacağınızı bilmiyorsunuz. O günkü tur sadece erkeklerden oluşabilir ya da sadece bayanlardan da oluşabilir. Anlatım yaptığımız yer bir anlamda gelen ziyaretçi grupları tarafından kutsal mekânlar olarak tanımlanıyor. Siz de rahatsız olmayın, karşı taraf da rahatsız olmasın. Sadece bayansa bizim için sıkıntı olmuyor. Ama yine de bir şehitliğe gidiyorsunuz. Mezarlığa da siz kalkıp da şortunuzla, askılı tişörtünüzle gidiyor musunuz? Hayır. Mesela Kıbrıs olayı vardı. Onunla ilgili bir propaganda yapıldı. Genç kızlar “Burada şortumuza karışılıyor, askılı giyemezsiniz” diyorlar şeklinde. Ben o zaman da demiştim. “Özgürsünüz ancak burada şehitliklerde biraz dikkatli giyinirsek iyi olur” diye hatırlatma yapmıştım. Kendi fikrim de aynı yöndedir. O yüzden ben her zaman dikkat ederim. Bu nedenle kendimizi ön plana çıkaran kıyafetler ya da açık kıyafetler kullanmıyoruz. Daha çok spor bir tarz benimsiyoruz. Zaten alanın şartları gereği spor ayakkabı ve temiz, rahat kıyafet uygun oluyor. (KK.3).

> Sakal bırakmayı ve aksesuar kullanmayı seven bir insanım. Aynı zamanda yemeklerde soğan, sarımsak yemeği de çok severim. Ama anlatım yapacağım günün öncesinde asla yemem. Sabah mutlaka duşumu alırım. Hatta parfüm kullanmayı sevmesem de o gün kullanmaya özen gösteririm. Rahatsız olabilirler düşüncesiyle insanlarla çok fazla yakınlaşarak konuşmamaya çalışırım. Çünkü bizim her şeyimiz onları etkiliyor. Biz onlar için bir örnek oluşturuyoruz. Ayakkabın boyalı olacak, temiz kıyafetler giyeceksin. Kılık-kıyafetinin uygunluğuna dikkat edeceksin. Örneğini yaşadım. Çok yakın bir zamanda gelen bir misafirimizi gezdiriyorum. Dedi ki “biz anlatım yapan bir arkadaşın telefon numarasını aldık, araştırdık. Dış görünüşü hoşumuza gitmedi” dedi. Üstelik o kişiyi görmemişler. Sadece whatsap ya da sosyal medyadan gördükleriyle karar vermişler. Sonra ben gezdirdim ve bana bunu anlattılar. Buraya gelenler özellikle de makam mevki sahibi kişiler olduklarında bu durum biraz daha fazla ön plana çıkıyor. Arazi koşullarına da uygun giyinilmelidir. (KK.9).

Kıyafetler aynı zamanda dikkat dağıtıcı bir özelliğe de sahiptir. Bu nedenle dinleyiciyi grubunun dikkatini dağıtmayan bir tarz benimsenmelidir. Aşırı renklilik, fazla aksesuar kullanmak ya da elde sürekli sallanan materyaller kullanmak dinleyicilerin

dikkatini dağıtabilir (KK.7). Kılık-kıyafet konusunda yapılan çalışmalar da göstermektedir ki dış görünüş, toplumda önemi yeteri kadar anlaşılmamış olan güçlü bir iletişim aracıdır. Çünkü sizi toplum karşısında bilgili, güvenilir, donanımlı ve alanında profesyonel bir kişi gibi gösterebileceği gibi aynı zamanda yetersiz bir kişi olarak da gösterebilir. Kısacası farkında olmadan anlatıma başlamadan önce dinleyici grubuna birçok mesaj verilmiş olur. Bu doğrultuda gelen gruplarla ilk defa karşılaşıyor olunduğunu da varsayarsak alan kılavuzları için ilk izlenim çok önemlidir. Yapılan araştırmalar kılık-kıyafetin ve diğer unsurların performans üzerindeki güçlü etkisini göstermektedir.

Aynı zamanda anlatım yapılacak yerin fiziksel koşulları da dikkate alınmalıdır. Bulunulan ortama uygun olmayan giyim hem anlatıcıyı zorlayacak hem de dinleyicilerin üzerinde farklı bir izlenim bırakacaktır. Örneğin arazi koşullarının resmi bir kıyafete izin vermediği bir ortamda takım elbise, topuklu ayakkabı giymek anlatıcıyı, dinleyici karşısında zor durumlara sokabilir.

Performansta sözsüz iletişim unsurları, günlük yaşamda olduğu kadar icra edilen meslekte de önemli bir yere sahiptir. Çünkü anlatım esnasında iletişimin sağlanması ve anlatının alıcı/dinleyici tarafından daha iyi algılanması amacıyla sesin tonlaması, yüz ifadeleri, mimikler, beden hareketleri ve jestler sözlü iletişimle harmanlanarak iyi kullanılmalıdır. Başgöz (2012, 115) beden hareketlerinin, bir toplumda, dil gibi görerek öğrenilen davranış olduğunu ve beden hareketlerinin bir toplumun değerler yargılarını, gelenek ve göreneklerini yansıttığını aynı zamanda anlatıcının dili ile birlikte beden dilini de iyi kullanmasının anlatımın gücünü arttırdığını ifade etmektedir. Sözsüz iletişimin bütün bu unsurlarını, karşılıklı ilişki, öz saygı ve mesleğine değer verme olarak nitelendiren kaynak kişiler, özellikle Tarihi Alan'da yapılan anlatımlarda ses tonlaması, yüz ifadeleri ve mimiklerin çok önemli bir yeri olduğunu, milli ve manevi duyguları aktarma görevi içinde performanslarında Çanakkale ruhunu hissederek aktarmanın çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Alan kılavuzlarının hemen hemen hepsi sözlü ve canlı bir performans sergiledikleri için anlatım esnasında sesinin vurgusuna ve tonlamasına dikkat ettiklerini, vücut dilinin önemini bildiklerini ve iyi kullanılması gerektiğini özellikle belirtmektedirler. Anlatıcı ve dinleyicinin yüz yüze iletişimde olduğu durumlarda beden dilini kullanmanın çok önemli bir görevi vardır. Çünkü bazen sözle ifade etmediğimiz birçok durumu bedenimiz anlatır. Başımız, kolumuz, ayağımız, elimiz ve bacak hareketlerimizle birlikte tüm bedenimizi kullanmak jest ve mimiklerimizi oluşturur.

> "Anlatıcının ses tonu, jesti, mimiği elbette çok önemlidir. Özellikle de Çanakkale'de, Gelibolu Yarımadası'nda, Çanakkale Muharebeleri'ni

anlatıyorsanız… Biz burada alan kılavuzluğu yaparken diğer bölgelerdeki rehberliklerde alışılagelmişin dışında misafirlerimize yüzümüzü dönerek anlatım yapmayı tercih ediyoruz. Yani burada böyle alışılagelmiş. Biz de aynı geleneği sürdürüyoruz diyelim. Yani yüz yüze bir vaziyettesiniz. Misafirleriniz ile sürekli bir etkileşim halindesiniz. Anlattıklarınızda hepimizin ortak, milli bir tarihinden, milli değerlerimizden bahsediyoruz. Burada yaşanan savaşın içerisindeki acıları, hüzünleri, zorlukları, şehitlerimizi, gazilerimizi anlatırken buna kayıtsız kalmak mümkün değil. Kimi zaman kaşınızı çatıyorsunuz, kimi zaman sesiniz titriyor. Yüzünüzde bir burukluk oluyor. Anlattıklarımızdan biz de etkileniyoruz ve karşımızdakine de aynı etkiyi iletiyoruz. Onun için ses tonunuzun anlatımınızı etkilememesi mümkün değil. Siz burada Çanakkale'yi anlatırken gülerek asla anlatamazsınız. Çünkü bu vatan savunmasının ne kadar zor şartlar altında yapıldığını hepimiz biliyoruz. Bu zor şartları anlatırken gülümseyerek anlatamayacağımız için elbette yüzünüzde o hüznü, sesinizde o acıyı hissettiriyorsunuz. Bunu özellikle hissettirmek için bir çabanız olmuyor. Yani bunu sahte bir şekilde, sanki bir tiyatrocuymuşsunuz gibi yapmıyorsunuz. Yani ben bunu kendim için yapmıyorum diyebilirim. Bu o içindeki vatan sevgisi ile vatan aşkıyla anlatırken elinizde olmadan yaptığınız bir şey. Şehitlerimizden bahsederken gazilerimizden bahsederken veya ülkenizi gasp etmeye gelen düşmanları anlatırken kimi zaman yüzünüzü öfke, kimi zaman acı, hüzün, sesinizin titremesi… Bunlara engel olamıyorsunuz. Çünkü aynı anda yüreğinizde hissediyorsunuz bunları. İçiniz titriyor. Aynı şekilde de bunu karşınızdakine yansıtıyorsunuz. Bunu tabii ki bilinçli bir şekilde ben yapmıyorum. Daha öncesinde bahsettiğim gibi yüreğinde vatan sevgisi olan, aşkı olan her insan anlatırken bu milli duyguları, coşkuları beraberinde yaşıyor ve yaşadığını da karşıdakine aynı şekilde yaşatıyor. Ya zaten çoğu zaman gezimiz bitip de misafirlerimiz ayrılırken ve birçoğu “hocam adeta oradaydınız. Yaşıyor gibi anlattınız, bize de yaşattınız” şeklinde sizin sesinizden, mimiğinizden, ifadelerinizden etkilendiklerini bu şekilde size söylüyorlar. (KK.8).

Bizler bir tiyatrocu değiliz. Amacımız zaten tiyatro yapmak değil. Fakat insanların anlatıma ilgilisini çekebilmeniz için muhakkak el, kol ve mimik hareketleri yapmanız gerekmektedir, tabi ki abartılı olmamak kaydıyla. İnsanların yetenekleri vardır. Neşet, çok iyi şiir okur, yeteneklidir. Ben de kendime göre bir şey anlatırken dinleyicilerin dikkatini çekmek için çeşitli yöntemler bulurum. Gözlerine bakarak anlatırım (KK.9).

Anlatacağınız konuyu ne kadar iyi bilirseniz bilin diksiyonunuz iyi değilse, jest ve mimiklerinizi iyi kullanamıyorsanız, grubun özelliğine göre davranışlarınızı yönetemiyorsanız dinleyenlerin ilgisini çekemezsiniz. Yaklaşık 5-6 saat anlatım yapıyoruz. Akıcı olmak, zamana ve dinleyicilere ayak uydurabilmek bu nedenle çok önemlidir. (KK.10).

Anlatım esnasında ses tonu, mimikler ve davranışlar en önemli unsurdur. Grubun dikkatini toplamak, hâkimiyeti sağlamak, gerektiği yerde duyguyu verebilmek bir gezinin olmazsa olmazlarındandır. Özellikle vurgulara dikkat ederek samimi ve saygılı bir üslupla anlatım yapmaya özen gösteriyorum. (KK.11).

Alan kılavuzlarının anlatımını gerçekleştirdiği icra ortamlarında da anlatım farklılıkları bulunmaktadır. Örneğin bazen düz bir anlatımın uygun olduğu ortamlar olduğu gibi bazen de duygu ve düşüncelerin jest ve mimiklerle yoğun olarak aktarılması gereken

icra ortamları da bulunmaktadır. Bu durum anlatımın türüne ya da dinleyici grubuna göre değişiklik göstermektedir. Özellikle savaşta yaşanmış olan bir örnek olay anlatılırken dinleyiciler üzerinde etkiyi arttırmak amacıyla yaşanan olaylara birçok duygunun eklenmesi ihtiyacı doğmaktadır. Aynı zamanda alan kılavuzları bütün icra ortamlarında aynı coşkuyu yakalayamadıklarını, kendilerini daha duygulu ve coşkulu hissettikleri noktalar da olduğunu şu cümlelerle ifade etmektedirler:

> "Benim için 57. Alay Şehitliği'nin çok ayrı bir yeri var. Anlatım esnasında orada kendimi buluyorum. O bölgeyi Bomba Sırtı mevkiini çok seviyorum. Gerek anlatım olarak gerekse his olarak çok daha farklı orası. Aynı coşkuyu Conkbayırı'nda da yaşıyorum. Kendimi orada da anlatımıma kaptırıyorum. Savaşı adeta ifadelerimle yeniden yaşıyor ve yaşatıyorum. (KK.3).

Bazı anlatıcılar ise önce şiirle ilgili hikâye anlatımı yapmakta ardından da şiiri okumaktadırlar. Bu şekilde anlatım yaptığında ve hemen arkasından şiirle devam ettiğinde performansının daha canlı ve etkili olduğunu belirtmekte, bu sayede şiirin verdiği coşkuyla grubunun daha çok etkilendiğini vurgulamaktadırlar. Örneğin Nurdan Akıngüç, herkesin dikkatini çekecek şekilde el çırparak dikkatleri üzerine toplamakta ve anlatımına şu şekilde başlamaktadır:

> Arkadaşlar! Dardanos Bataryası'ndaki Didar Hanım'ı çok seviyorum. Şimdi size onun hikâyesini anlatmak istiyorum. Hasan Bey'in Boğaz Muharebesi'nden önce bir kızı dünyaya geliyor. Cevat Paşa'ya telgraf geliyor. Cevat Paşa bu haberi Batarya Kumandanı Hasan Bey'e iletiyor ve Hasan Bey'e diyor ki "oğlum Hasan, kızın dünyaya gelmiş. Git İstanbul'a kızını gör, gel, izinlisin". Tabi aylardan şubat ve ciddi olaylar yaşanıyor. Boğaz'da büyük bir saldırı beklendiği için büyük bir hazırlık var. Hasan Bey, 'Komutanım, büyük bir saldırı bekliyoruz. Ben İstanbul'a gittiğimde düşman donanması Boğaz'ı geçerse ben bir daha kızımın yüzüne bakamam. O yüzden bu izni kabul etmiyorum. Allah'ın izniyle bu büyük saldırıyı geçirelim, ben gider kızımı görürüm. Sizden tek bir ricam var. Ola ki ben bu saldırıda şehit düşersem, vasiyetimdir, kızımın adını Didar koysunlar" diyor. Didar da göz nuru, göz bebeği anlamına geliyor. 18 Mart günü bütün batarya ile Hasan Bey de şehit düşüyor. Hasan Bey kızının yüzünü hiç göremiyor. Sonrasında Didar Hanım büyüyor. Annesi ve abisiyle birlikte buraya babasının şehit olduğu toprakları ziyaret etmeye gelmek istiyorlar. Ancak o dönem burası işgal altında. Giriş çıkışlar yasak. Bu nedenle İngiliz hükümetinden bir izin belgesi alıyorlar. Bugünün pasaportu gibi düşünün. Hatta Çimenlik müzesinde sergileniyordu. Şu an nerede bilmiyorum. Siz bugün Türkiye'nin dört bir tarafından geliyorsunuz, kimseden izin almanıza gerek yok. Kendi özgür iradenizle geliyorsunuz ve dedelerimizin şehit olduğu toprakları geziyorsunuz. Ama o gün Didar Hanım babasının şehit olduğu topraklara gelmek için izin almak zorunda kalmış. Ne kadar şükretsek az. Didar Hanım biraz büyüdüğünde burada yapılan törenlerde babasına bir şiir yazıyor ve onu okuyor. Aslında şiir çok uzun bir şiir ama ben sizlere bir bölümünü kısaltarak okuyacağım:
>
> Sensizliğime kim karar verdi baba
> Boğazlar bile bir devlet eder diyen gafiller mi?
> Yüzünü hiç görmedim

> Anneme sarıldığın o silik fotoğraflarda gördüm hep.
> Düştüm baba, yerden kaldıranım olmadı.
> Bir kerecik baba
> Bir kerecik kızım deyişinin sesi kalabilseydi kulaklarımda
> O ömrümce yeterdi bana.
> Ülkemin, özgür yarınlarımın
> Büyük kahramanı
> Ruhun şad olsun, kızın Didar… (KK.3).

Yapmış olduğumuz gözlemde anlatıcı, hüzünlü bir ses tonuyla şiiri okumaya başlamış, bazı dizelerde gözlerini kapatarak ve özellikle ses tonundaki vurgularla ve el-baş hareketleri kullanarak şiire ahenk katmıştır. Kaynak kişinin anlatımı esnasında başvurduğu şiirde heyecanlı ve aktif anlatım şekli hemen hemen bütün anlatıcılarda benzer özellikler göstermektedir. Çünkü anlatıcılar, karşılarındaki grubun duygularını en üst seviyeye taşımak ve Çanakkale ruhunu yaşatmak için sözlü ya da sözsüz iletişimin bütün özelliklerini, tekniklerini kullanmaya çalışmakta ve özellikle aralarda şiirlere yer vererek anlatımı güçlendirmektedirler.

Kaynak kişilerin aynı zamanda telaffuzları, Türkçeye hâkimiyetleri de dikkat çekici olup genel olarak anlatım esnasında yöre ağzından ziyade İstanbul Türkçesi ile konuşmaya özen gösterdikleri, açık ve anlaşılır bir dille aktarım yaptıkları tespit edilmiştir. Ancak bazı anlatımlar gereği örneğin bir askerin ağzından mektup okurken ya da asker diyaloglarını aktarırken “gardaş” gibi yöre ağzıyla da anlatım yapmaktadırlar. Ancak bu her zaman kullanılmamaktadır.

> Bu müstesna coğrafyaya gelen ziyaretçiler karşısında Türkçemize hâkim olmak, onu güzel kullanmak çok önemli diye düşünüyorum. Öncelikle insanlar sizin her şeyinize dikkat ediyor. Konuşmanız, giyiminiz kuşamınız… Kısacası her şeyiniz çok önemli burada. Çünkü en alttan en üste kadar makama sahip kişilerle karşılaşabiliyoruz. Dilimizi güzel kullanma becerisine bütün alan kılavuzları sahip olmalı. Olmasa bile elinden geldiğince dikkat etmelidir. (KK.4).

> Öncelikle bir olay anlattığımızı düşünürsek bunun dil kullanımı ile doğrudan ilişkisi olduğunu daha rahat kavrarız. Cümlelerimiz vurgulu, sesimiz inişli çıkışlı olmalıdır. Dinleyiciyi sıkmadan anlatım yapmalıyız. Bu çok önemli. Daima onlarla göz temasımız olmalı. Diksiyonumuza dikkat etmeliyiz ve gerekirse bu konuda eğitim almalıyız. (KK.5).

> Hatta bazen ben şunu yapıyorum. Anlatım yaptığım esnada benim sesimi kayda alanlar oluyor. Bana da göndermelerini istiyorum ve kendi sesimi, neler anlattığımı dinliyorum. Bazen farkında olmadan hatalar yapabiliyorum. İşte o zaman diyorum ki bir daha burada aynı hatayı yapma. Benim içinde öz eleştiri oluyor. (KK.3).

Bu şekilde sonradan değerlendirmeler yapmanın alan kılavuzlarının kendilerini geliştirmelerine ek bir katkı sağlayacağı söylenebilir. Diğer yandan anlatıcıların geniş bir kelime hazinesine sahip olmaları ve her bir sözcüğü doğru kullanmaları gerekmektedir.

Çünkü kullanılan sözcükler yanlış anlaşılmalara sebep olabilmektedir. Bununla ilgili kaynak kişimiz başından geçen bir olayı şu şekilde ifade etmiştir:

> Tabi buraya her kesimden insan geliyor. Mesela geçen yıl benim bir grubum vardı. İçlerinden birisi alanında uzman bir kişiydi. Tabi önceden bilgi alıyorum ama o gün biraz aceleyle grubu almıştım. Anlattığım bir olayda geçen ifadeye itiraz etti. Ben de aramızda gerginlik olmasın diye bir şey demedim. Bu nedenle her satıra, her sözcüğe hâkim olmanız gerekiyor. Vurguya, tonlamaya dikkat etmek şart. Kelimelerin anlamını bilmek önemli. (KK.5).

Tarihi Alan'da yer alan çok fazla ziyaret noktası bulunmaktadır. Bu nedenle de anlatımlar beş ya da altı saat gibi uzun bir zaman dilimi içinde gerçekleşmektedir. Bu nedenle anlatıcıların nefeslerini iyi kontrol etmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde anlatımın ilk yarısında ya da sonlara doğru ses yorulmakta, nefes kontrolü çok iyi sağlanamamaktadır. Diyaframın doğru kullanımı gibi faktörler de anlatıcılar için önemlidir.

> Bizim meslekte hem güzel konuşmak hem de sesi iyi kullanmak gerekiyor. Özellikle ayakta uzun süre kalıyoruz. Hem ruhen hem de fiziksel olarak yoruluyoruz. Alanı dolaşırken anlatım yapmak ve aynı anda nefes alıp vermek yorucu oluyor. Mesela ben diyaframımı doğru kullanamadığım için de ayrıca yoruluyorum. Akşam eve geldiğimde sesim kısılıyor. Alan kılavuzluğunun zorlukları çok. Fiziksel olarak dinç olmamız da önemli. Yaşımızın genç olması bir anlamda koşullara daha iyi ayak uydurmamızı da sağlıyor (KK.2).

Performansı etkileyen bir diğer husus ise anlatıcıların yaşlarıdır. Hem dinleyici hem de anlatıcı tur boyunca uzun süre ayakta kalmaktadır. Bu durumda gruba her koşulda uyum sağlamak, arazi koşullarına dayanıklı olmak önemli bir durumdur. Alan kılavuzlarının yaş aralığına baktığımızda çoğunluğun genç-orta yaş grubunda olduğu tespit edilmiştir. Bu durum arazi koşullarında gruba kolaylıkla uyum sağlayabileceklerini ve arazi şartlarında rahat hareket edebileceklerini göstermektedir. İleri yaştaki alan kılavuzlarının ise bu koşullarda uzun süre ayakta kalması ve arazi koşullarına uyum sağlaması söz konusu olduğunda biraz zorluk yaşadığı gözlemlenmiştir.

Tarihi Alan'da yapmış olduğumuz derlemelerde gözlemlediğimiz ve halk bilimi açısından son derece önemli olduğunu düşündüğümüz bir diğer husus ise bazı anlatıcıların düz metinleri şairane bir söyleyişle harmanlayarak, şiire dönüştürerek yeni ürünler ortaya çıkarmasıdır. Şiir özellikleri kullanılarak yapılan bir anlatım hafızalarda daha kalıcı hale gelmekte ve uzun süre hatırlanmaktadır. Dolayısıyla pasif olan dinleyiciler bir süre sonra aktif hale geçerek hatırında kalanları nesilden nesle aktarmaktadır. Aynı zamanda Çanakkale Muharebe anlatılarının küçük de olsa burada destanlaşma özelliğini görmekteyiz. Anlatıcılardan birinin icrası şu şekilde gerçekleşmiştir:

Yaralılar, şehitler toprağın üstünde

Yaralı tam savaşın ortasında toprağın üstünde yatıyor.
Yaralı tam savaşın ortasında toprağın üstünde yatarken
Kafası dönmüştür, bizim siperlere
Gardaş al beni diyordur gözleriyle.
Sonra siperin içindeki
Ağlayan gözlerle bakıyordur.
Gardaş almak istiyorum seni oradan
Ama alamıyordur
Mermiler havada uçuşuyordur.
Çanakkale diyoruz ya
Çanakkale'de metrekareye altı bin mermi düşer
Milyonda bir ihtimal iki mermi birbiriyle çarpışır
İşte o ihtimalin adı Çanakkale'dir.
Saatler geçiyordur, günler geçiyordur
Yaralı olan o gardaşım dediği
Orada eriyordur.
Kanı sızıyordur toprağa
Toprak, o toprak kana doyuyordur.
Bedel
Bedel Çanakkale'de ödeniyordur.
Gözünüzün önünde gardaşım dediğiniz
Yavaş yavaş şehadete eriyordur.
Bu acı yetmez.
Günler geçtikçe bir başkası da göçer gider.
Gardaşım dediğiniz bir adım ötenizde
Siper olmuş önünüzde
Kanları karışmış yediğiniz ekmeye, suya.

(…)
Sen de hıncını almak istersin düşmandan
Ama bir taarruz sırası gelir
Ya da bir top mermisi
Gardaşım dediklerinizin parçaları
Yağmur gibi yağmaya başlar üzerinize
Ve dayanılmaz bir ceset konusuyla
Çoğalan hastalıklar

Bir çözüm arar iki tarafta
Ve ateşkes ilan edilir.
İki tarafta büyük çukurlar kazar.
Ateş kes!
Biz de düşman da
Siperden çıkan herkes
Kendi cesedini toplamaya başlar.
Parçaları toplamaya başlarlar
Kol, kafa, bacak…
Mehmet … Bey günlüğünde der ki
Orda altı nefer şehit olmuş
Öyle bir şahadet ki
Her birinin bir parçası
Başka birinin bir parçası olmuş.
Birbirine girmiş.
Parçaları ayırıp toplamaya çalışırız
Bir çukurun içerisine doldurmaya çalışırız.
Bir mezar bile çok gelir onlara.
Topla topla bitmez
Ama ateşkes bitmek üzeredir.
Artık saat dört olmak üzere
Çukurların kapatılması lazım
Kireç dökülüp kapatılması lazım. (KK.6).
…

Anlatıcı, “Evladım! Burası Çanakkale, burada ancak bu kadar ölünür” cümlesiyle bağlantılı olan bu son dizeleri dinleyicilere aktarmamaktadır. Kaynak kişi, derleme esnasında özel olarak derlemeye katkı sağlamak amacıyla okumuş olup özellikle bunu gruba anlatmanın sakıncalarından bahsetti.

Ama komutan cepheyi süzerken
Birinin ona doğru koşarak geldiğini görür.
Komutanım, komutanım!
Buyur evladım der komutan
Komutanım şu büyük çukurun içinden bir el
Yukarı doğru kalkmış
Yaşayan biri var cesetlerin içinde.
Ve komutan susar

Ve komutan dönüp bakar
Yüreği burkuk
Gözünde bir damla yaş
Komutan çaresiz.
Çünkü burası Çanakkale.
Döner askere, Evladım! Burası Çanakkale
Burada ancak bu kadar ölünür. (KK.6).

Yüksek sesle anlatımını tamamlayan kaynak kişi, henüz icra ortamındaki duygusal hava dağılmadan tekrar grubuna dönerek, "Çanakkale, Çanakkale türküsünü duydunuz mu?" diye sorduktan sonra ve konuşma sesleri kesilince;

Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni
Bakın!
Ecdat burada yatıyor…
Torunları gelmiş ziyarete
Duysun ister misiniz? (KK.6).

şeklinde tekrar soru yöneltmekte ve dinleyiciler içinde yaşadıkları bütün coşkuyu bir anda dışa vurarak "evet" diye bağırmaktadır. Anlatıcı,

O zaman bir Çanakkale türküsü söyleyelim
Öyle söyleyin ki
Dedeleriniz yattığı yerden
Torunlarım gelmiş desinler. (KK.6).

dedikten sonra hep bir ağızdan anlatıcının eşliğinde Çanakkale Türküsü söylenmektedir. Alandaki diğer anlatıcıların da bu türküyü anlatımları arasında söylettiği gözlemlenmiştir. Ülkemizde hemen hemen herkesin bildiği bu türkünün derlemesi Kastamonu'da yapıldığı için o yöreye ait olduğu kabul edilmektedir. Kaynak kişisi İhsan Ozanoğlu'dur (Eren, 2003: 5). Ancak türkünün tamamının sözleri çok fazla duyulmadığı için bilinmemektedir. Anlatıcının öncülüğünde söylenen türküye dinleyici grubu ellerindeki Türk bayrakları ile eşlik etmiş ve büyük bir coşkuyla türküyü söylemeye çalışmıştır. Çanakkale Türküsü'nün Kastamonu, Kerkük, İstanbul, Konya, Denizli ve eser sahiplerine ait bilinen sekiz varyantı bulunmaktadır. Bu nedenle anlatımlarda dizeler, dörtlükler yer değiştirdiği için hangi varyanta ait olduğu tam olarak belirlenememektedir. Anlatıcının ezberlediği sözleri ise şu şekildedir:

Çanakkale içinde Aynalı Çarşı

Ana ben gidiyom düşmana karşı, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale içinde bir uzun selvi
Kimimiz nişanlı, kimimiz evli, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale içinde bir dolu testi
Analar babalar ümidi kesti, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale üstünü duman bürüdü
On üçüncü fırka harbe yürüdü, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale elinde toplar kuruldu
Vay bizim uşaklar orda vuruldu, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale köprüsü dardır geçilmez
Al kan olmuş suları bir tas içilmez, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale'den çıktım yan basa basa
Ciğerlerim çürüdü kan kusa kusa, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale'den çıktım başım selamet
Anafarta'ya varmadan koptu kıyamet, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale içinde vurdular beni
Ölmeden mezara koydular beni, of, gençliğim eyvah!
Çanakkale içinde sıra söğütler
Altında yatıyor aslan yiğitler, of, gençliğim eyvah! (KK.6).

Anlatım esnasında şairane bir üslup kullanan anlatıcı özellikle “gardaş” kelimelerini tekrarlarken anlatımını daha da etkili kılmak için birkaç saniye sessiz kalmış ve derin bir iç çekmiştir. Bazı sözcüklere özellikle vurgu yaparak anlatımı dramatikleştirmiştir. Örneğin “kol, kafa, bacak” derken dinleyicinin o anları hayal ederek içinin daha çok acımasını sağlamaya çalışmakta ya da “Çanakkale” derken sesinin tonunu yükselterek coşkulu bir ortam oluşmasını istemektedir. Şiirinin son dizelerini söylerken ellerini gökyüzüne doğru kaldırarak “Evladım! Burası Çanakkale, burada ancak bu kadar ölünür” diyerek şiirinin devamını türküyle bağlamıştır. Türkünün sonunda da “haydi otobüslerimize” diyerek anlatımın sona erdiğinin mesajını vermiştir. Anlatıcının yukarıda yapmış olduğu anlatım şeklinin her seferinde değiştiği gözlemlenmiştir. Kendisi de özellikle anlatımlarının ezberden olmadığını yer yer doğaçlamalardan faydalandığını, bu nedenle de alana gelen ziyaretçilerin tekrar geldiklerinde kendisindeki anlatım farklılığını gördüklerini ifade etmektedir (KK.6).

Karma bir grup karşısında bir başka anlatıcı beden dilini kullanırken anlatım sırasında ses tonunu yüksek kullanmakta ve el-kol hareketleriyle anlatımı desteklemektedir. Özellikle duygu yüklü anlatımlarda biraz daha alçak ve hüzünlü ses

tonu kullanan anlatıcı (KK.4) yüzünün şekli, mimikleri ile coşkulu bir performans sergilemektedir. Dua kısımlarında ise ellerini gökyüzüne doğru açarak ve baş hareketleriyle anlatımı güçlendirmektedir. Aynı zamanda dinleyici grubuyla dikkat çekici bir göz teması kurmakta, ayrı ayrı gözlerine bakarak hepsinin dikkatini kendi üzerinde toplamayı başarmaktadır. Burada kaynak kişinin kendine olan güveni, dinleyici grubu karşısındaki rahatlığı ve ustalığı dikkat çekicidir. Hatta ilgisi dağılmış olan dinleyicilerin olduğu tarafa da yönelerek el hareketleriyle dikkatlerini yeniden anlatıma vermelerini sağlamaktadır. Anlatıcı, sadece çocuk gruplarına anlatım yaptığında performansının farklılaştığını ve daha çocuksu hareketler sergilediğini, onların dikkatini çekmek için daha ilgi çekici performanslar sergilediğini ifade etmiştir (KK.4). Özellikle grubun içinde yer alan çocuk gruplarıyla ilgili sergilediği performansta çocukların dikkatinin çabuk dağıldığını ve tam anlamıyla anlatıma odaklanamadıklarını gördüğünde onları anlatımın içine çekmek için doğaçlamalara da başvurduğunu gözlemledik. Örneğin Rumeli Mecidiye Tabyası'nda icrada bulunurken, orada bulunan topları anlatırken çocukları etrafına toplamakta ve "haydi bakalım kaldırabilecek misiniz?" ifadeleriyle onları anlatımın içine çekmektedir. Aynı zamanda dinleyici grubu içerisinde yer alan gençlerle de anlatımı canlı kılmak için savaşa ait olayların canlandırmalarını yaptırmaktadır. Anlatımı daha gerçekçi ve etkili kılabilmek amacıyla canlandırma, beden dili ve sözlü anlatımı kullanmaktadır.

Kaynak kişi Neşet Öz, "Mehmet Toprak Oldu" adlı şiirini okumaya başlamadan önce kendisine çeki düzen vermekte, ses tonunu ayarlamakta ve dinleyici grubunu karşısına alarak iki kolunu açmakta ve ellerini dinleyicilere doğru uzatarak yüksek sesle "Yokluktu, yoksulluktu Anadolu! / Bozkırın orta yerinde bir çocuk doğdu / Adı Mehmet oldu" dizeleriyle şiirine başlamakta ve ses tonunu iyi kullanması sayesinde dikkatleri üzerine hemen çekmektedir. Özellikle anlatıma canlılık katmak amacıyla el-kol hareketlerini çok sık kullanmakta ve şiirdeki vurguyu ellerini yumruk yapıp göğe kaldırarak göstermektedir. "Eski bir yorgana sardı Mehmet'i, toprağa koydu" derken elleriyle bir insanı sarıyormuş gibi yapıp yere eğilmekte ve toprağa bırakma hareketi yapmaktadır. "Yağmur yıkadı yüzünü" derken iki elini yüzüne götürmekte, "Ayaz kuruttu ellerini / Güneş kararttı tenini" dizelerinde ellerini ve güneşi göstermekte, "Toprak! dedi" derken de yeri işaret etmektedir. Şiirinin son kısmında ise performansını biraz daha arttırarak ellerini yeniden yumruk yaparak birkaç kez gökyüzüne kaldırmakta ve "İşte o toprak bize / Vatan oldu / Vatan oldu" ifadeleriyle sözcükleri tekrarlamaktadır. Anlatım esnasında şiirlere de yer veren kaynak kişi düz anlatım yapmış olduğu kısımlarda da el-kol ve baş hareketlerini anlatımı etkili kılmak için sıkça kullanmış ve jest-mimiklere başvurmuştur. Kaynak kişinin

ağzından derlenen ve Fikret Tunç tarafından yazıldığı tespit edilen “Mehmet Toprak Oldu” (KK. 1) şiirinin tamamı şu şekildedir:

Yokluktu, yoksulluktu Anadolu
Bozkırın orta yerinde bir çocuk doğdu
Adı Mehmet oldu.
O şehit oğluydu.
Daha doğmadan yetim oldu
Anası kaptı Mehmet’i, koştu
Tarlada ırgat oldu.
Eski bir yorgana sardı Mehmet’i, toprağa koydu.
Gün oldu meme emdi; karnı doydu, gözü doydu.
Gün oldu; aç kaldı, susuz kaldı.
Gün oldu; toprak onun yatağı oldu.
Mehmet toprağın üstünde kırk günlük bebek oldu.
Yağmur yıkadı yüzünü, ayaz kuruttu ellerini,
Güneş karartı tenini,
Mehmet’in aklı erer oldu.
Babasını sordu,
Dedi anası; şehit oldu.
Gövdesini toprak yaptı vatana kattı.
Senin baban toprak oldu.
Mehmet’in aklı ermedi.
Babası nasıl toprak olurdu?
Gün geldi! Düşman Çanakkale’ye geldi.
Toprak! Dedi Mehmet’in yaşı on yedi.
Toprak benim babam dedi, vermem dedi.
Mehmet Mehmetçik oldu.
Anası onu son kez doyurdu.
Koştu Çanakkale’ye Mustafa Kemal’in askeri oldu.
Gün oldu karnı doydu, gözü doydu.
Gün oldu aç kaldı, susuz kaldı.
Gün oldu toprak onun yatağı oldu.
Mehmet toprağın üstünde kırk günlük asker oldu.
Yağmur yıkadı yüzünü, ayaz kuruttu ellerini.
Güneş karartı tenini, Mehmet’in aklı erdi.
Hatırladı!

Babasının gövdesini toprak yaptığını,
Anladı! Babası nasıl toprak oldu.
Mehmet Mehmetçik oldu, çelik oldu.
Duvar oldu, Çanakkale geçilmez oldu.
Ateş kustu düşman, mermi kustu, bomba kustu.
Durdu Mehmet! Çöktü dizlerinin üstüne.
Kan vardı göğsünün üstünde.
Alnını toprağa koydu, toprak kan oldu.
Yattı toprağın üstünde kırk günlükken yattığı gibi.
Tuttu toprağı kırk günlükken tuttuğu gibi.
Mehmet şehit oldu.
Mehmet toprak oldu, toprağa renk oldu,
Bitki oldu, yaprak oldu.
Bayrağa kırmızı oldu.
Gelin kızın halısına boya oldu, desen oldu.
Koyuna kuzuya çimen oldu, yün oldu, iplik oldu.
Ustanın elinde çanak oldu, çömlek oldu.
Aşığın dilinde türkü oldu.
Binlerce Mehmet şehit oldu.
Binlerce Mehmet toprak oldu.
Toprak bize vatan oldu! (KK.1).

Sözlü iletişimde yer alan diksiyon, sesin tonu, ritmi, yükselip alçalması, monotonluğu, tınısı gibi duyguları aksettiren öğeler performansta doğrudan etkilidir. Çünkü anlatıcının söylediklerine yön verirler. Aynı zamanda sözsüz iletişimin kültürel bir boyutunun da olduğu söylenebilir. Örneğin yüksek ses ya da alçak ses gibi farklı tonlarda konuşmak milletlerin kimliklerini de ortaya çıkaran bir faktördür. Buna İtalyanların kavga eder gibi konuşmasını ya da Almanların konuşurken sert bir tonlama yapmalarını örnek gösterebiliriz. Türklerde ise bu durum genelde yüksek ses ve hızlı bir telaffuzla kendini göstermektedir.

2.8. Dinleyicilerin Grup Özelliklerinin Anlatıma Etkisi

Yüz yüze iletişimde anlatıcının özellikleri ne kadar önemlisiyle “dinleyici/izleyici” grubunun özellikleri de anlatıcı ve anlatılan kadar önemlidir. Anlatıcının dinleyicilerin nasıl bir performans istediğini bilmek zorunda olması aynı zamanda dinleyici kitlesi hakkında da bilgi sahibi olması gerektiğini zorunlu kılar. Aksi takdirde karşılıklı iletişimsizlik, memnuniyetsizlik söz konusu olur. Bunun için de öncelikle anlatıcının önceden mümkünse

grubu tanıması, onlar hakkında bilgi alması gerekmektedir. Anlatılacak konu her ne kadar belli olsa da grubun özelliğine göre bazı farklılıklar da oluşmaktadır. Bu noktada, alan kılavuzları tarafından hangi gruba yani kime, kimlere; nasıl, nerede, ne zaman, ne anlatılacağının önemli olup olmadığını sorduğumuzda, kaynak kişiler bunun alan gezisi esnasında belki de en önemli konulardan biri olduğunu belirtmişler ve şunları ifade etmişlerdir:

> Başkanlığın yeni kurulduğu dönemlerde Başkanlığa ait henüz basılı kaynaklar yoktu. Bir grup geldi bana. Grubun kaç kişi olduğunu sordum, 45 kişi, dediler. Ben de bir otobüs diye düşündüm. Buluşma noktasına geldiğimizde bir baktım, iki tane minibüs yanaştı. Dedim ki herhalde otobüs arıza yaptı, o nedenle bu şekilde geldiler. Sonrasında otobüsün birinde erkeklerin, diğerinde de kadınların olduğunu ve muhafazakâr bir grup olduğunu fark ettim. Tarihi Alan gezi güzergâhımızda normalde Cahidi Sultan Türbesi yoktur. Ama grubumuz oradan başlamak istedi. Dolayısıyla dinleyici grubuna göre güzergâh da değişmiş oldu. Gördüğünüz gibi hiçbir alan kılavuzuna şuradan başlayacaksınız, şunu anlatacaksınız deme şansı yok kimsenin. Çünkü içerik de, güzergâh da mutlaka grubun yapısına göre anlık değişebiliyor. Anlatıma başladığımda dediler ki biz farklı şeyler duymak istiyoruz. Hayır dedim biz tarihi gerçekler dışında farklı şeyler anlatamayız. Ben doğrular neyse, bize verilen eğitimler doğrultusunda onu anlatırım dedim. O zaman tamam siz anlatacağınızı anlatın, çekilin kenara, biz kendimiz anlatırız, dediler. Bir kaynağa bağlı kalarak ezberden anlatmak elbette sözlü kültürü zayıflatıyor, ben zaten buna karşıyım. Ama alanda gerçekliği olmayan olaylar da anlatılmamalı. Yoksa ortada bilgi kirliliği olur ve bunun önüne geçilemez. Zaten eski dönemlerde bu çok yaşandığı için alan kılavuzluğu sistemi getirilmiş ve eğitimlerle bu desteklenmiş. O gün onların yanında olduğum için anlattıklarını da dinledim, ne anlatıyorlar diye. Abide'de cami yapılmamıştı o zamanlar, mescidin olduğu yerde. Onlara anlatan kişi diyor ki mescit savaş zamanında da vardı, askerler siperlerden çıkıp burada mescitte namaz kılıyorlardı ve düşman askerlerimizi görmüyordu. Oysaki o dönemde burada mescit yoktu. Ancak grubun yapısına göre birden anlatımın da içeriği değişti. İşte bizden de bazı gruplar bunu istiyor. Ben anlatmıyorum, ama anlatanlar maalesef var. Örneğin ben öğrenci grupları geldiği zaman onların müfredatından alıntı yaparak anlatıyorum. Daha eğlenceli bir anlatım tarzı yakalamaya çalışıyorum. Çünkü dikkatleri çabuk dağılıyor. Teyzeler geldiği zaman hikâye anlatıyorum. Tarihi bilgilere girerseniz çok ayrıntıyla boğarsınız insanları. Bütün bu bilgiler zamanınızı çok alır, büyük bir arşiv çünkü. (KK.3).
>
> Öğrenci grupları geldiği zaman bütün anlatım yeniden şekilleniyor. Ben daha çok o zaman anlattığım her şeyi doğaçlamalarla oyunlarla süslüyorum. Çünkü hangi dinleyici grubu gelirse gelsin biz burayı yaşatmalıyız, iyi ki geldik dedirtmeliyiz. Bizim bu alanda çok ciddi bir misyonumuz var. Bundan dolayı dinleyici grubunun özelliğine göre anlatmak çok çok önemli. Hele ki bunlar geleceğimizin mimarları, öğrenciler ise durum biraz daha ciddileşiyor. İşte bundan dolayı ben anlatımlarıma daha çok dikkat ediyorum. Onların ilgisini çekmek için tarihsel metinlerdeki bütün karakterleri karşılıklı konuşturma yöntemiyle anlatım yapıyorum. Olayları canlandırmak amacıyla Conkbayırı'nda bulunan siperlere geldiğimizde çocukların hepsini siperlere indirerek "haydi kahraman

askerlerim savaşa hazır mısınız?" diyorum, onlar da yüksek sesle "eveett" diye bağırıyorlar. Tekrarlattırıyorum ve hepsi bana odaklandığında "hücuumm" diye bağırıyorum. Onlar da "Allah Allah!" nidalarıyla o anı yeniden yaşıyorlar, konuyu özümsüyorlar. Çocuklara ne anlattığınızdan çok nasıl anlattığınız önemlidir. Onların dikkatini çekemezseniz her şey boşa gider. Akşama evlerine döndüklerinde burada gördüklerini duyduklarını unutup giderler. Bizim en önemli görevimiz gelecek nesillere bunları aktarmak olduğuna göre çocuklarımız, gençlerimiz önceliğimiz olmalı diye düşünüyorum. (KK.1).

Vatanımızın hatta dünyanın dört bir tarafından gelenlere biz buradaki ruhu nasıl aktarabiliriz, onun derdinde olmalıyız. Yoksa herkes bir şeyler anlatır. Önemli olan hedef kitleye göre anlatımlar yapmaktır. Çünkü dikkatli bir dinleme ve anlama ortamı olmadığı zaman anlatılanların bir önemi kalmıyor (KK.2).

Şöyle ki, bizim buraya gelen misafirlerimizin yaş sınırı yok. 7 yaşından 70 yaşına kadar birçok farklı yaşa sahip, kültüre sahip, farklı farklı kişiler buraya geliyor. Bu nedenle de tabii ki bu farklı kişilere aynı şeyi anlatmanız mümkün değil. Şimdi 7 yaşındaki bir çocuğa anlattığınızla 20 yaşındaki bir gence anlattığınız birbirinin aynısı olmuyor. Ne bakımdan aynı olmuyor. Evet, anlattığım şey aynı; Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ni anlatıyoruz, burada neler yaşandığını. Ama 7 yaşına anlattığımız çocukla ve 70 yaşındakine veya 20 yaşındakine anlattıklarınız aynı olmuyor. Anlattıklarınız toplamda aynı ama anlatış tarzınız farklı. Yani kullandığımız kelimeler, cümleler farklı oluyor. Herkesin anlayacağı şekle göre anlatım yapmak durumundasınız. Herkesin okumuşluk düzeyi, kültür seviyesi birbiriyle aynı değil. Onun için de ona göre anlatmamız gerekiyor ki mesela kimi zaman bir üniversite öğrencisi geliyor. Mesela tarih bölümü okuyan bir öğrenci elbette sizden çok daha fazla ayrıntı, teknik bilgi istiyor. Ama ne bileyim, Anadolu'nun bağrından kopmuş, köyden hiç çıkmamış, doğru düzgün tarihle ilgisi hiç olmayan, hiçbir bilgisi olmayan 60-70 yaşındaki bir ninemize de bu şekilde sadece teknik bilgi vermek, sadece tarihleri söylemek onlar için yeterli olmuyor. Anlayamıyorlar, işin özünü kavrayamıyorlar. Sıkılıyorlar, bunalıyorlar. Onun için de onların anlayabileceği şekilde anlatmamız gerekiyor. Bu nedenle buraya gelen ziyaretçilerin yaşları, ne bileyim dediğim gibi okumuşlukları, kültür seviyeleri hepsi farklı olduğu için sizin de toplamda anlattığınız şey aynı olsa bile seçtiğiniz cümleler, kelimeler buna göre değişiyor. Ya daha basit anlatıyorsunuz ya da sadece genel bir çerçeve çiziyorsunuz veya daha çok ayrıntıya giriyorsunuz. Elbette ilk gelir gelmez sadece yaşlarının farkına varabiliyorsunuz. Yoksa insanların kültür düzeyi ile ilgili veya ne kadar okumuşlar bunu ilk bakışta anlamanız mümkün olmuyor. Bunu zaten işte bir tanışma ortamında, hani hiç olmasa bir kahvaltıda veya ilk işte başlıyorsanız başlıyorsunuz. Onların geldikleri yerden, konuşma tarzlarından iyi kötü az buçuk bir bilginiz oluyor. Ona göre başlıyorsunuz anlatımlarınıza. Ama her indiğiniz yerde anlatımlardan sonra yani bir 5-10 dakikalık ihtiyaç molası, tuvalet molası, çay molası filan verdiğin zaman iyi kötü bir muhabbet geçiyor aranızda. O zaman onların kültür seviyeleri ile alakalı, burayla ilgili, Çanakkale ile ilgili ne kadar bilgileri var ne kadar yok iyi kötü bir fikriniz oluşuyor. Bundan sonrasında da kişilerle alışverişinizde, onların sizi dinleyişinden, takip edişinden farkına varıyorsunuz. Ona göre de anlatımınızı şekillendiriyorsunuz, yönlendiriyorsunuz. Bu nedenle de kişilerin yaşlarının, kültürel düzeylerinin anlatıma mutlaka etkisi oluyor.

> Bunu gördükten sonra ona göre anlatımları da düzenlemek zorunda kalıyorsunuz. (KK.8).

Anlatıcıların anlattıkları her ne kadar ilgi çekici ve önemli olsa da dinleyici grubunun özelliğine göre anlatım yapılmadığında bunun etkili olmadığı görülmektedir. Dinleyicilerin anlık tepkilerini ölçmek ve anlatıma yön vermek tamamen anlatıcının elindedir. Anlatılanlar hazır bulunuşluk düzeyine ve grubun özelliğine uygun olmalıdır.

> Bütün anlatımlar gruba göre değişiyor. Çocuk gruplarında mesela Abide'deki Meçhul Asker'i çok anlatamıyorsunuz. Psikolojilerini gerçekten çok etkiliyor. Avustralyalı asker, Türk askerinin başını kesmiş, almış götürmüş. Bunu anlattığımızda çocuğun psikolojisini çok etkiliyorsunuz. Eskiden Kabatepe Müzesi vardı, hatırlar mısınız bilmiyorum. Kabatepe Müzesi'nde bir kafatası vardı. Bir asker postalının içinde kurşun saplanmış bir ayak kemiği vardı. Ben ilkokul dördüncü sınıftayken gelmiştim ilk kez Tarihi Alan'a. Kafatasını ve ayak bileklerindeki kemiklerde olan mermileri görmüştük ve beni çok etkilemişti ve hala da o görüntü gözümün önünden gitmiyor. İşte o görüntüler Gürsel'in de günlerce kafasından hiç çıkmamış ve ondan sonra Gürsel Bey Çanakkale Savaşları ile ilgilenmeye başlamış. Kemikteki mermileri görmenin onun için bir artısı olmuş. Psikolojik olarak çok etkilenmiş. Baktım ki Meçhul Asker'i anlattıktan sonra çocuklar bundan çok etkileniyorlar, anlatımdan çıkarmaya karar verdim. Yani çocuklar daha yüzeysel olayları istiyor. Genelde buraya dördüncü sınıfta geliyorlar. Neden dördüncü sınıfta geliyorlar, çünkü milli mücadele dönemine geçiyor okul müfredatı. Burası milli mücadelenin ön sözü. Müfredat olarak ilk önce bir geçiş yapmanız gerekiyor ki sonra milli mücadele dönemine geçilsin. Konuya ön hazırlık yapıyoruz, böylece öğretmene de yardımcı olmuş oluyoruz. Çocukları sıkmamak adına hani geziye geldik bütün gün ders mi dinleyeceğiz moduna girmemeleri için onlara göre hikâyeler anlatıyoruz. Mesela ne anlatıyoruz, Hayrabolulu Hüseyin'i anlatıyoruz. İşte su taşıyormuş, tavukkarası hastalığı varmış gibi. Anlatıları onlara göre uyarlıyoruz. Ya da hani bir tek tarih dersi değil, sadece milli mücadele olarak değil, mesela ben Alan Başkanlığı'nın onları temizlemesini hiç istemiyorum. Mecidiye Tabyası'nda duvarlarda yazılar var. Karalanmış yazılar. Bana anlatımlarımda çok yardımcı oluyor. Çünkü sosyal bilgiler dersinde tarihi kültürel miraslara değer verme var. O dersin tam üzerine geliyor o karalamalar. Siz sosyal bilgiler dersinde bu konuyu görmüştünüz. Kültürel varlıklarımıza değer vermeniz gerekiyordu. Bakın daha önce gelenler ne yapmış. Onlar bu şekilde yaptığı için bugün bize böyle ulaşmış. İşte neden Alan Başkanlığı bunları temizlemiyor, silmiyor, bizim görmemiz için, ders almamız için diyorum. Benim anlatımlarımda özellikle çocuklara örnek gösterebileceğim ve onların ders alacağı türden anlatıların, durumların ya da olayların olması çok önemli. Yine bunlar dışında anne ve çocukları özellikle öne alıyorum. Eğer iki otobüs geldilerse ve anne-çocuk karışıksa tur süresince çocukları bir otobüse alabiliyoruz bazen, tabi iki alan kılavuzu çıkmışsak. Yetişkinleri de bir otobüse topluyoruz. Bu durumda anlatımlar da değişiyor. Çocuklara göre uygun anlatımlar yapmak gerekiyor. (KK.3).

Sydow, folklor ürünlerinin bir bireyden diğerine aktarıldığını düşünerek "aktif geleneksel taşıyıcılar", "pasif geleneksel taşıyıcılar" diye bir ayrım yapmıştır. "Aktif geleneksel taşıyıcılar" bir toplumda yer alan anlatıcılardır. Dinleyiciler ise pasif gelenek

taşıyıcılarıdır. Aktif taşıyıcılar öldüğünde veya toplumdan ayrıldığında pasiflerin onların yerini alıp aktif olması mümkündür (Önkol, 2015: 18). Buradan yola çıkarak Tarihi Alan'daki alan kılavuzlarından dinleyicilere aktarılan bütün bilgiler zaman içinde tekrarlanarak yeni bir aktarıma dönüşecektir. Burada pasif olarak görülen her bir birey aslında geleceğin aktif taşıyıcılarıdır. Çünkü alanda teşekkül etmiş her olay anlatıcılar dışında, dinleyicilerin hafızalarında kendi yorumlarıyla yeniden şekillenmekte ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır:

> Çocuklarımız için öncelikle doğru metinler ve kelimeler seçmemiz gerekiyor. Onların anlayamayacağı kavramları kullanmak, gelişim özellikleri dışında davranışlarda bulunmak burada oluşturmaya çalıştığımız Çanakkale ruhuna zarar verir. Onların karşısında her şeye çok dikkat etmemiz gerekir. Çünkü ağzınızdan çıkan her şeyi hemen öğrenirler ve hafızalarına kaydederler. Düşmanlık mı, dostluk mu, kardeşlik mi neyi aşılayacaksınız buna da ayrıca dikkat etmelisiniz. Kılık kıyafetinizden tutun da diksiyonunuza kadar önemlidir çocuk gruplarında. Bizler onların yol göstericisi konumundayız. Eğer geleceğimize sağlam bir miras bırakmak istiyorsak öncelikle bu alanda çocuklarımız için güzel, faydalı çalışmalar yapmalıyız. (KK.4).

> Çocukların yaşları çok önemlidir. Çok küçük çocukların alana getirilmemesi gerektiğini düşünüyorum. Getirilmişse de çocuklara bu anlatım olayını çok iyi yapan kişilerin anlatması gerekiyor. Çünkü çocuklar üzerinde anlatımların sonuçları bazen olumsuz olabiliyor. Onlarda kötü izler, yaralar bırakabiliyor. Yapacağınız ufacık bir yanlış anlatım çocukları olumsuz etkileyebilir. Ayrıca zaten yaşları çok küçük olan çocukların belli bir noktaya kadar anlamaları çok da mümkün değil. Ortada somut bir örnek yok ve kafalarında soyut düşünceleri canlandıramıyorlar. Yaşları uygun olan çocukların da dikkatini toplamak için çok kısa, on dakikalık bir zamanları var. On dakika sonrasında zaten istediğin kadar anlatmaya, uzatmaya çalış, sonrasını anlamıyor zaten. Çocuklara anlatım yapmak bu alanda çok meşakkatli bir durum. İlk önce onların dikkatini toplamaya çalışmak, sonra vermek istediğini vermeye çalışmak ve sonrasında da çocuklara bilgi olarak zarar vermeden anlatımları bitirmek gerekiyor. (KK.6).

> Grubumu aldıktan sonra ilk yaptığım şey onlarla ilgili bilgi toplamaktır. Nereden geldikleri, cinsiyetleri, yaşları, siyasi görüşleri gibi birçok unsur bizim için önemlidir. Anlatıcının mutlaka dinleyici grubunu tanıması gereklidir. Örneğin dini söylemler duymak istemeyen dinleyiciler olduğunda ya da tam tersi sadece dini unsurlarla örülü bir anlatım isteyen dinleyiciler karşısında sürekli ters anlatımlar yaparsanız sizi istemeyeceklerdir. Herkesin nabzına göre şerbet vermek gerekebiliyor bazen. Bizim de prensiplerimiz var ama en azından tarihi gerçeklerden sapmadan gruba göre hareket etmek de gerekli. Yoksa bu işi yapamayız. Her yerden, her türlü gruplarımız oluyor. Seçme şansımız da yok. (KK.5).

Dinleyici grubunun iyi tanınması anlatıların dilini değiştirdiği gibi içeriği de kısmen etkilemektedir. Sıkıcı olmamak, farklı yöntemlerle dinleyicinin konuyu anlamasını ve öğrenmesini sağlamak önemlidir:

Bir gün anlatım yaparken yaşlı bir teyze sözümü kesti. “Oğlum anlattığından hiçbir şey anlamıyorum. Ben öyle menzilmiş, bataryaymış anlamıyorum. Bana kahramanlarımızın yaşadıklarını anlat, hikâyeleri anlat” dedi. Aslında gruba göre anlatım yaptığım için öyle çok da ayrıntılı anlatmıyordum. Ancak siz ne anlatırsanız anlatın, grubun içinde herkesi tam anlamıyla memnun edemeyebilirsiniz. Çünkü karma gruplarda her yaştan dinleyici oluyor ve ortasını bulsanız bile yine de eleştiri alabiliyorsunuz. Karma gruplarda tek bir tarzda anlatım yapamazsınız. Birinin hoşuna giderken diğerinin hoşuna gitmeyebilir. Bunun zorluğunu bütün arkadaşlar ara ara yaşamıştır mutlaka. Hedef kitlenin belli olması çok önemli. Karma olduğunda maalesef anlattıklarımızı etkileyen unsur çok oluyor. Dönüp hepsine ayrı ayrı anlatım yapmak da mümkün olmadığı için elimizden geldiğince hepsine hitap etmeye çalışıyoruz. (KK.2).

Gruptaki diğer kişilerin eğitim seviyesi, yetiştiği ortam, yaşadığı ortam, nereden geldiği, düşünceleri çok önemli. Okuma alışkanlığı olup olmadığı önemli. Çünkü okumayıp da sadece duyduğunu doğru kabul eden insanlara anlatımınla o alan üzerinde çalışmış ya da belli bir bilgi birikimine sahip olmuş kişilere anlatım yapmak birbirinden çok farklıdır. Yani şunu demek istiyorum: Onun seviyesine inip anlatabilmen için karşındaki kişiyi etüt etmen çok önemli. Ben genelde gruba baktığımda hangi dille konuşacağımı anlarım. Ama anlatım yaptığım gruplardan birinde tahmin etmediğim kadar alanla ilgili bilgi sahibi bir kişiyle karşılaştım. Bunu da ilk tanışma esnasında yani grubu tanımaya çalıştığım süre içinde fark ettim. Eğer bilgilerim eksik olsaydı beni bu durum zora sokabilirdi. Ancak alana olan hâkimiyetim her gruba hitap etmemi ve rahat anlatım yapmamı sağlıyor. Bu nedenle dinleyicileri tanımak çok önemli olduğu gibi alanınızla ilgili de onların karşısında dolu dolu olmanız gerekiyor. (KK.6).

Grup özellikleri önemli tabi ama en önemlisi gelenlerin bilgili ya da ilgili olması benim için. Çünkü öğrenme isteği yüksek olan bir grupla karşılaştığımda daha verimli bir gün geçiyor. Beni motive ediyorlar. Anlatımımda üst seviyede bir performans sergiliyorum. Ama dinleyiciler pasif durumda olduklarında benim de motivasyonum azalıyor. Bu sanırım bütün anlatıcı arkadaşlarda aynıdır. Karşınızdaki grubun ilgisinin olması, gözünüzün içine bakarak dinlemesi aynı bireysel diyaloglarımızda olduğu gibi çok etkiliyor (KK.10).

Ne anlatacağımızı elbette önceden biliyoruz. Ancak bazen gelen grup da sizi yönlendirebiliyor. Mesela bir gün bir tura çıktım, yaşlı teyzeler geldi. O kadar yaşlılar ki yürümekte de zorlanıyorlar. Conkbayırı’ndayız. O gün trafikten dolayı kuzeyden başladık anlatmaya. Yaşlı teyzelerimizi yormayalım, biraz daha sakin geçsin turumuz diye Conkbayırı’nda ne yapıyorsunuz, mecburen tarihi anlatmak zorunda kalıyorsunuz. Anlatacağınız çok şey var ama öncesinde savaşa bir giriş yapmanız lazım. Çünkü Conkbayırı’nda çok önemli bir 10 Ağustos taarruzu var. Mümkün olduğu kadar öncesiyle bağlantı kurarak anlatmaya çalışıyorum. Bir de ben Conkbayırı’nı çok severim, 10 Ağustos taarruzunu anlatmayı. Orada bitirdim anlatacaklarımı. Teyzeciğimin bir tanesi geldi ve dedi ki “kızım, evet, sen çok güzel ezberlemişsin, her şeyi biliyorsun” dedi, “ama bizim hiçbir işimize yaramayacak bu tarihi bilgiler, sen bize hikâye anlat” dedi. Şimdi ben ne yapacağım, bütün savaş hikâyeyle biter mi? Sonuçta burada yaşanmış kocaman bir savaş var. Evet, anılar da var, onları anlatacağız ama teyzelerin hepsi aynı fikirde belli. Savaşla ilgili tarihi hiçbir bilgi istemiyorlar. Onlar için burada yaşanmış manevi duygular var, onu

> hissetmeye gelmiş teyzelerim. Bütün gün Çanakkale ruhunu hissedebilecekleri anlatımlar yapmak zorunda kalabilirsiniz. O nedenle grupların yapısı çok önemli. Örneğin 1915 Hilal-i Ahmer Hastanesi gibi müzelerin ve sergi yerlerinin olması hem bizleri kurtarıyor hem de bu ziyaretçilerin kalıcı hafızasına kaydediliyor. Çünkü oralarda yaşananları görüp bunlardan etkileniyorlar ve bazen konuşmanıza bile gerek kalmıyor. (KK.3).

Alan kılavuzlarının anlatım yaptığı ziyaretçi gruplarına bakıldığında öğrencilerin, küçük çocukların, gençlerin, yetişkinlerin, askerlerin ve ileri yaştaki kadın veya erkek gruplarının karma olarak yer aldığı, aynı zamanda sadece kadınlardan ve erkeklerden oluşan grupların da sıklıkla geldiği tespit edilmiştir. Anlatımlarda metinsel bağlamda aşırı farklılıklar bulunmasa da jest, mimik ve davranışlarda belirgin farklılıklar görülmektedir. Diğer yandan Tarihi Alan'a gelen ziyaretçilerin doğdukları ya da yaşadıkları şehirler de anlatıcı açısından önemlidir:

> Diyelim ki ziyaretçiler Bursa'dan ya da Ankara'dan geldi. Ankara'dan kaç şehit vermişiz, hemen bir gün önceden notlarıma bakıyorum. Hepsini aklımda tutmam mümkün değil. Ön hazırlık yapıyorum, nerede ne kadar şehit var, Bursa'dan kimler var. Bursalı Mehmet Nihat var mesela. Örneğin grubum Balıkesir'den gelmiş. Balıkesir'den kimler var? Balıkesirli olup da burada kahramanlık gösteren askerlerimizi, komutanlarımızı araştırıyorum. Çünkü insanlar buraya geldiğinde kendilerinden birini duymak, burada oradan birilerinin de var olduğunu görmek onlara farklı duygular yaşatıyor. Aslında burası da senin bir parçan, senden de bir şeyler var bak burada, demiş oluyoruz. Sen bugüne kadar evet burayı görmeye gelmemişsin, burası ile ilgilenmemişsin ama aslında senin burada bir parçan var. Bunu vurguladığınız zaman o gün gruptan daha çok verim alıyorsunuz. Çünkü onu turun içine çekiyorsunuz. Bu yüzden bu çok önemli, o yüzden öyle hazırlıklar da. Örneğin grup Biga'dan geldi, Bigalı Mehmet Çavuş'u anlatıyoruz. Yeriyle birlikte gösterdiğiniz zaman daha çok etkileniyor insanlar. Hatta şehitliklere gidildiğinde fark edersiniz, herkes kendi memleketinin ismini arar mezar taşlarında. Bu sanırım aidiyet duygusuyla ilgili bir durum. Bu vatanı hep birlikte kurtardık, biz de buradaydık demenin bir başka ifadesi. (KK.3).

Dinleyici gruplarının anlatımı etkilediği bir diğer unsur ise katılımcı sayısıdır. Sayıca az olan gruplarda anlatımın daha verimli geçtiğini ancak süre olarak daha yorucu olduğunu belirtirken sayıca fazla olan gruplarda yapmış oldukları programın daha iyi ilerlediğini belirten kaynak kişi şunları ifade etmiştir:

> Bireysel gruplarda çok zorlanıyorsunuz. Çok yorucu oluyor, coşku yok. Şöyle söyleyeyim, küçük bir grupta beş ya da altı kişilik bir minibüste sabah saat beşte buluşup akşam onda ayrıldığımı biliyorum. Düşünebiliyor musunuz, sabah beşte çıkıyorsunuz, akşam saat onda eve dönüyorsunuz. Yani bir mesai kaç saattir, sekiz saattir. Sekiz saatin üzerinde mesai yapıyorsunuz. Sayıca az olan gruplarda öyle gezdiğimi de biliyorum ben. Elbette sayı az olunca daha verimli oluyor. Mesela büyük gruplarda saat veriyorsunuz, hemen toplanıyorsunuz. Şu saatte herkes toplanacak, diyoruz ve grup ona göre hareket ediyor. Bizim bir programınız var olayını

> daha iyi algılıyorlar ve programa göre hızlı hareket ediyorlar. Ama küçük grupların programı rahat olduğu için yemeye oturuyorsunuz. Yemekten sonra kahve, tatlı, alanla ilgili sohbet falan derken saat geçiyor. Büyük gruplarda belli noktalara uğruyoruz. Ama özel grupta bütün noktalara girdiğiniz de olabiliyor. O yüzden de özel gruplar gerçekten çok yorucu oluyor. Tabi ki inisiyatif kullanmak da bizlerin sorumluluğunda. Ama genel olarak böyle oluyor. (KK.3).

Dinleyici gruplarının siyasi görüşleri ile ilgili kaynak kişiler şunları ifade etmektedir:

> Şunu unutmamak gereklidir; bizim şehitlik kavramımız bütün siyasi düşüncelerin üstündedir. Bu nedenle de alan içinde siyasi bir konunun konuşulmasına izin vermiyorum. Çünkü insanlar tartışma kültürünü çok iyi bilmiyorlar. Birbirimizi dinleyelim, fikir alışverişinde bulunalım gibi bir kültürümüz maalesef yok. Dinleyici grubu arasında bile ufacık bir söylemde kavgalar çıkabiliyor. Bunun olmasına izin verdiğimiz zaman turu komple sonlandırıp dönmeniz lazım. Çünkü bu şekilde devam ettiğinizde anlatımların hiçbir yararı olmuyor. Ortam gergin olduğu için bu tarz söylemler her şeyi etkiliyor. Bunları engellemek için anlatımlara başlamadan ilk giriş anında gruba, burası şehitlerimizin yattığı yerler, burada siyasetimizi, fikirlerimizi ortaya koymayalım, diyoruz. Yani şehitlik dışı konuları aralarında konuşmamaları konusunda öneride bulunuyoruz. Örnek vermek gerekirse iki zıt görüşte olan bir grubum oldu. Aynı otobüs içinde toplanmışlardı. İlk tanıştıklarında sohbet esnasında aralarında küçük tartışmalar olduğunu gözlemledim ve hemen usulüne uygun bir şekilde müdahale ettikten sonra bir daha olumsuz bir tutumla karşılaşmadım. Ben dediğim gibi anlatımlarımı siyasi grupların isteklerine göre yapmıyorum. Burası şehitlik ve şehit kavramı hepimiz için tektir. Kendimizi kabul ettirmeliyiz. (KK.6).

> Siyasi açıdan etkili değildir. Çünkü bizim görevimiz alana gelen tüm ziyaretçilere dil, din, ırk veya siyasi fikir gözetmeden tarihimizi objektif bir şekilde anlatmaktır. Fakat ziyaretçinin yaş grubu ve eğitim seviyesi açısından anlatımlara etkisi büyüktür. Örneğin küçük yaş grubundaki ziyaretçilere savaş terimlerini daha basit kelimelerle ifade etmek gerekir (KK.11).

Anlatıcı, dinleyicilerin yaş, cinsiyet ve sayı gibi özelliklerinin yanında fiziksel yorgunluklarının da etkili olduğunu belirtmektedir. Özellikle Çanakkale'ye uzak mesafelerden de ziyaretçiler gelmektedir. Genellikle de gruplar kalabalık olduğu için kırk beş kişilik otobüslerle yolculuk yapmaktadırlar. Uzun seyahatler sonucu yaşanan yorgunluklar kişiden kişiye değişse de mutlaka birçok kişiyi etkilemektedir. Özellikle yaş ortalaması yüksek grupların alanı sıkça ziyaret ettikleri bilinmektedir. Oturma pozisyonun rahatsızlığı ve hareketsizlik eklem ağrısı gibi sağlık problemlerine neden olabilir. Gece yolculuğu yapmış ve uykusuz kalmış bir dinleyici grubunun anlatım esnasında dikkatini toplaması, anlatılanları algılaması ve hatırda tutması yolculuğun vermiş olduğu yorgunluk, enerji kaybı, konsantrasyon bozukluğu gibi nedenlerden dolayı biraz zordur. Yolculuk yapmanın kişi üzerinde fiziksel etkileri olduğu gibi psikolojik etkileri de bulunmaktadır. Alan

kılavuzlarıyla yapılan derlemelerden yola çıkarak tespit edilen bu durum hem anlatıcıyı hem de dinleyiciyi icra anında etkilemektedir.

Anlatıcı, icra esnasında anlatım süresinin dinleyici grubu tarafından da belirlendiğini vurgulayarak ön hazırlıkla gelen, istekli, aktif ve sözel mesajları dikkate alan bir grubun anlatımı şekillendirdiğini belirtmektedir:

> Bu son üç senedir özellikle küçük çocuklar, yani ilkokul öğrencilerine anlatım yaparken bu hediye anahtarlıklar var ya onlardan beş on tane alır, çantama koyarım. Çocuklarda biraz dikkat dağınıklığı olduğu zaman şunu söylerim. "Ben burada anlattıklarımdan tur bittikten sonra soru soracağım. Doğru cevap verenlere de hediyem var" derim. Bir tane anahtarlık almak o çocuğu çok heyecanlandırıyor ve sorulara cevap vermek için anlatım boyunca ellerinden geldiğince dikkatlice dinlemeye çalışıyorlar. Çocuklara hitap etmek çok hassas ve önemli bir konu. Söylediğiniz her cümleye dikkat etmek zorundasınız. Çünkü verilen mesajlar çocukların hafızasında işleniyor ve sonra da o şekilde hatırlıyorlar. Aynı zamanda bir başka konu da yoldan gelmiş yorgun gruplara anlatım yapmak. Bu anlamda alan kılavuzlarının işi o kadar zor ki. Şimdi size soruyorum akşam saat onda Ankara'dan otobüsle hareket edeceksiniz. Gece sabaha kadar yol geleceksiniz ve uyuyamayacaksınız. Sabah erken saatlerde de alanda olacaksınız ve turunuz başlayacak. Sekiz saat daha ayakta kalacaksınız, gezeceksiniz. Bir de bunun üstüne anlatımlara konsantre olamaya çalışacaksınız. Dayanmanız mümkün mü? İşte alan kılavuzlarına burada çok önemli bir iş düşüyor. Biz onları motive etmek için ya da etkilemek için fazlasıyla çaba sarf ediyoruz. Ama burada bu konuyu belirtmek istedim. Günlük anlatımlar hem bizi hem de dinleyiciyi bazen olumsuz etkileyebiliyor. Ama oteline gelmiş yerleşmiş ve sabah uykusunu alarak karşımıza çıkmış gruplarda verimlilik elbette daha yüksek oluyor. Bu durum bütün alan kılavuzları için önemli bir konudur. (KK.12).

> …her gruba aynı şekilde anlatım yapmanız mümkün değil. Ya da aynı şeyleri anlatmanız bazen mümkün olmuyor. Örneğin öğrenci grupları gelir. Çocuklara ara vermeden 20-25 dakika anlatım yapılırsa dikkatleri dağılır. O nedenle on dakikada bir onlara ilgilerini çekecek olaylar anlatmak gereklidir. Örneğin cumartesi Beşiktaş'a ne oldu, diye küçük bir spor muhabbeti yaparım. Çocukların spora ilgisi çok oluyor. O takım nasıl yenildi gibi küçük bir aradan sonra anlatımınıza kaldığınız yerden devam edersiniz. Sonuçta bir dakika ya da iki dakika kaybedersin ama anlattıklarını dinlerler. Askerlerden oluşan bir grup geldiğinde daha farklı anlatım yapmanız gerekiyor. Farklı derken bu "nabza göre şerbet" olayı değil. Anlatımı genişletip kısaltma yapabiliyoruz. Örneğin bir gün İstanbul Teknik Üniversitesi'nden üst düzey akademisyenler -doçentler, profesörler- geldi. Yıllar önce. Hava çok güzel, Conkbayırı'ndayız. Ben aldım grubu ve gölge bir alana oturtturdum. Anlatımım yarım saati geçti. Sonra "buyurun on beş dakika gezebilirsiniz" dedim. Ancak insanlar etrafımda soru soruyorlar bana. Cemalettin Yıldız var. Sonradan kendisi anlattı bunu bana. O da o sırada anlatımını bitirmiş, almış grubunu gidiyor. Dönerken Cemalettin abi aradı. "Ne anlatıyorsun bu kadar zamandır. Ben anlattım bitirdim, döndüm. Sen hala anlatıyorsun" dedi. Ben de kendisine "böyle bir grup bulursan sabaha kadar anlatırsın" dedim. Şimdi burada ilgi, alaka çok önemli. Karşındaki dinleyici grubunun ilgi ve alakası varsa dilediğin gibi anlatabilirsin. Ama ertesi gün de bir grubum vardı. 57. Alay'dan

> Conkbayırı'na giderken hiç yapmadığım şey Conkbayırı'nı çok kısa sürede anlattım. Çünkü dinleyiciler aralarındaki diyalogların fazla olmasından dolayı bana odaklanamıyordu. Gelen grupların özelliğine göre anlatımlar çok değişiyor. Alan kılavuzlarının özellikle dikkat ettiği bir nokta vardır. Biz birbirimize çok yakın olsak dahi anlatım yaparken benim sesimi yanımdaki arkadaşım duymaz. Çünkü o gruba öyle bir anlatım yapmaya çalışırız ki o rahatsız olmasın. Benim sesimi dinlemesin. Zaten yüksek sesle yapılan anlatımlarla dinleyicileri etkileyemeyiz. Bu doğru bir anlatım tekniği değildir. Anlatımınızı yaparken vurgulamanız gereken yerde biraz ses tonunuzu yükselterek vurgu yaparsınız ve dinleyicilerin dikkati size yönelir. Ayrıca yöreyi tanıtırız, yöreyi tanıtmakla beraber savaşı anlatırız. Bu arada deriz ki, affınıza sığınarak size bir sorum olacak, niçin geldiniz Çanakkale'ye? Sizin için Çanakkale nedir? sizden bir cümle ile bunun cevabını alacağım. Açıkça burada ben öğretmenliğin verdiği deneyimden dolayı dönütler almayı da seviyorum. (KK.9).

Anlatıcının, icra esnasında dinleyici ile olan ilişkisi doğrultusunda anlatımını şekillendirdiği görülmektedir. Çünkü icra esnasında bilgiyi aktaran ve taşıyıcı görevi üstlenen kişi alan kılavuzlarıdır. Bu görev esnasında dinleyici ile arasında kanunların belirlemediği ancak kendiliğinden oluşan bir anlaşma olduğu ve anlatıcının kendisinden ne beklendiğini bilmesi gerektiği yapılan araştırmalardan çıkarılan sonuçlar arasındadır. Tarihi Alan'daki dinleyici grubu değiştikçe anlatıcının söylemleri, anlatım tarzı, ifadeleri, gezi noktaları ve anlatı içerikleri de değişiklik göstermektedir.

2.9. İcra Yeri ve Zamanının Anlatıma Etkisi

Sözlü ve sözsüz iletişimde dinleyici ve anlatıcı arasındaki ilişkiyi belirleyen bir diğer unsur ise anlatım ortamı yani icra yeridir. İcra yerini ve zamanı doğru kullanmak anlatımın içeriğini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Kaynak kişiler özellikle anlatım esnasında bulundukları noktaların ve zamanın anlatımlarını etkilediğini, bazı noktalarda dinleyiciyi anlatımın içine çekebildiklerini, bazı noktalarda ise o atmosferi yaşayamadıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle de anlatımlarının süresini bu noktalara göre ayarlamak zorunda kalmaktadırlar. Çünkü bulundukları ortamda dikkat anlatıcının üzerinde olmadığı zamanlarda anlatıdaki olay örgüsünde kopmalar yaşanmakta ve konu dağılmaktadır:

> Anlatım yapmak için gittiğiniz noktalar çok önemli. Çünkü bazı yerlerde anlatım daha coşkulu olurken bazı yerlerde de daha sıradan ve durağan geçiyor. Yani düz bir anlatım yapmak zorunda kalıyorsunuz. Yaşanmışlığı tam olarak dinleyicilere hissettiremiyorsunuz, veremiyorsunuz. Ya da her olayı her yerde anlatamıyorsunuz. Örneğin bir doktorun başından geçenleri yaşandığı yerde anlatmak önemli. Bu olayı çıkartma sahilinde anlatmanın bir mantığı yok. Yerinde anlatırsanız olaylar yerine oturmuş oluyor. O yüzden anlattığınız yer önemli diyorum. (KK.3).
>
> Bizim icra yerimiz çoğu zaman otobüsler oluyor. Çoğunlukla tanıtımlarımızı otobüsün içerisinde yapıyoruz ve sonrasında anlattığımız yerlerle ilgili noktaya geldiğimiz vakit orada iniyoruz ve diğer alan kılavuzu ve rehber arkadaşlarımızın sesinden birbirimiz etkilenmeyecek kadar uzak bir

noktada misafirlerimizi toplayarak burada anlatımlarımızı yapıyoruz. Bu anlatım aynı coğrafi ortamda olduğu için hem duygusal yönden hem de misafirlerimizin anlattığımız olayın geçtiği yeri görmeleri, o olayı, o anı yaşamalarını kolaylaştırdığı için yerinde anlatma bizim için avantaj sağlıyor. Bunun haricinde farklı yerlerde de anlatım yapılabilir ki mesela birkaç sefer imkân olmuştu. Bazı yerlerde konferanslar vermiştik. Orada da bize yardımcı olarak slaytlar, müzik, resimler destek olmuştu. Ama bir olayın yaşanmış olduğu yerde anlatımı yapma her zaman avantaj sağlıyor bizler için. Saate gelince buna yıllar içerisinde alıştık, saatin pek de bir önemi olmuyor. Çünkü birçok zaman sabahın beşinde, beş feribotuna yetişmek üzere erkenden kalkıyoruz. Sabah daha gün ağarmadan misafirlerimizle buluşuyoruz. Anlatım yapmaya başlıyoruz. Artık ona alıştık. Yani sabah olmuş, akşam olmuş anlatım açısından bizim için yani hiç olmazsa benim için bir farklılık arz etmiyor. Görüyoruz, hepimiz alıştık bu ortamın zorluklarına. Bu gerçekten zor bir olay. Sabah daha gün ağarmadan koştur koştur işe gitmek... Ama gerçekten severek yapıyoruz. Bir tek iş anlamında yapılmıyor. Görev bilinciyle, sanki bir öğretmenmiş gibi, bir öğretmenin öğrencisine verdikçe aldığı haz gibi… Ben de her gelen misafirime tek bir harf bile öğretebilmek, onlara yeni bir şey edindirmek gerçekten beni mutlu ediyor. Gerçekten severek, isteyerek kendi içimde yaşattığım milli duygularımı insanlarla paylaşmak benim için en güzel olay. Yani işten çok bir aşk alan kılavuzluğu. Birçok arkadaşımın da aynı istekle, sevgiyle bunu yaptığını biliyorum. Hiçbirimiz bunu bir iş olarak görmüyoruz. Umarım ki sizin yapmış olduğunuz bu çalışmalar da alan kılavuzluğuna destek verecektir. (KK.8).

Anlatım yerinin koşulları bizim için önemli bir konu. Uygun anlatım ortamı olduğunda hem dinleyenlerin hem de sizin performansınız daha çok artıyor. Diğer anlatımlarla seslerin karışmaması, gürültü olmaması, zaman kısıtlaması olmaması rahat anlatım yapmamızı sağlıyor. (KK.10).

İcra yeri ve zamanın anlatıma etkisi mutlaka olmaktadır. Örneğin savaş alanında anlatım yapmak, anlatılanları görselleştirmek açısından önemlidir. (KK.11).

Alan kılavuzluğunun önemli bir özelliği olayları yerinde anlatmaktır. Yerinde anlatırken de hava şartları anlatıcı ve dinleyiciler için önemli bir konu. Çünkü her anımızı çok fazla etkiliyor. Sicim gibi yağmur yağarken, kar yağarken, aşırı rüzgâr eserken insanları çıkarıp da orada üşütmek yani kötü hava şartlarına maruz bırakmak doğru bir şey değil. Biz insanların gelen ekibin durumuna göre ayarlıyoruz. Hava şartlarına göre hazırlıklı gelmelerini sağlamak amacıyla bir önceki gün mümkün olursa bilgilendirmeler de yapıyoruz. Örneğin kötü hava şartlarına denk gelen gruplarda araba içinde anlatım yaparak onların etkilenmemesi için çalışıyoruz. Sonra da diyoruz ki bulunduğumuz noktayı görmek ve gezmek isteyenler inebilir, dolaşabilir. Ama icra ortamında şartlar güzel olduğunda, örneğin Conkbayırı'ndaysak harika anlatımlar yapılıyor ve zaman geçiriliyor. Mümkün olursa siperlere oturmalarına izin veriyoruz. Özellikle de öğrenci grupları geldiğinde siperler onlar için en güzel anlatım noktaları oluyor. Aşağıda Anafartalar Ovası'nı görüyorlar. Yaklaşık olarak o bölgede 20-25 dakika anlatım yapıyoruz. Kalan anlatımları da otobüs içinde devam ediyoruz. Aşırı sıcak olduğunda da gölgelik bir ortamda devam ediyoruz. İnsanları mağdur etmeden icra ortamını ayarlıyoruz. İnsanın en iyi dinleme, öğrenme süresi 20 dakikadır. Bu anlatım süresinde aralara bir şeyler katmazsak dikkati çekemeyiz. Dolayısıyla hava çok ise ve anlatım

> ortamında gölge olan bir nokta yoksa mümkünse klimalı olan araç içinde anlatıyoruz. Sonrasında birlikte dolaşıyoruz. (KK.9).
>
> Grubumun birinde anlatımımı çok kısa tutmak zorunda kaldım. Çünkü ortamda çocuk sesleri, büyüklerin birbiri arasında geçen yüksek sesli konuşmaları beni çok olumsuz etkiledi. Mutlaka bu durumlarda kibarca uyarılarda bulunuyoruz. Mesela "karar verin ya siz konuşun ya da ben konuşayım. Ben konuşacaksam lütfen sessiz olalım, dinleyelim. Ama sizler konuşacaksanız ben susayım" diyorum. Bu durumlar özellikle icra ortamında anlatımlarımızı ve aynı zamanda dinleyenlerin de motivasyonunu çok etkiliyor. (KK.9).

Bununla birlikte ortamdaki diğer alan kılavuzlarının ve dinleyici gruplarının diğer gruplarla yakın mesafede olması, yüksek sesle anlatım da icra yerinde iletişimi olumsuz etkileyen faktörler arasındadır. Oysaki anlatıcı ile dinleyici arasında icra bağlamında nitelikli bir iletişim olması gerekmektedir. Anlatımın dış unsurlar nedeniyle bölünmesi, sekteye uğraması ve dikkatin dağılması anlatıcı ve dinleyici açısından olumsuz bir durumdur:

> Aynı noktada bazen birden fazla anlatıcı ve dinleyici gruplarıyla karşılaşabiliyoruz. Ancak tam anlatmaya başladığımızda yanımızdaki diğer grubun yüksek sesle konuşması veya anlatıcının yüksek sesle anlatması kendi grubumuzun dikkatini dağıtıyor ve bu durumda onlar anlatıya odaklanamıyorlar. Bu nedenle birbirimizi rahatsız etmeden anlatmak ya da biraz uzaklaşmak gerekiyor. Bu durumun anlatan kişiler arasındaki iletişimle çözülmesi gerekiyor. (KK.2).

Tarihi Alan'da en sık ziyaret edilen noktalar ve anlatım ortamları Rumeli Mecidiye Tabyası ve Şehitliği, Namazgâh Tabyası, Şahindere Şehitliği, Soğanlıdere Şehitliği, Şehitler Abidesi, Ertuğrul Tabyası, 1915 Hilal-i Ahmer Hastanesi Sergisi, Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi, 57. Piyade Alayı Şehitliği ve Conkbayırı Atatürk Zafer Anıtı'dır. Bu noktaların çoğunluğu açık hava müzesi niteliğinde olduğu için anlatımın icrası esnasında bütün dinleyici grupları açık alanda ve ayakta anlatımı dinlemektedirler. İcra noktalarında yaklaşık olarak 15-20 dakika gibi bir süre geçirilmekte ve anlatım yapıldıktan sonra dinleyici gruplarına 5 ile 10 dakika arası serbest zaman verilmektedir. Ancak anlatıların ayakta yapılıyor olması bir süre sonra özellikle ileri yaştaki gruplarda yorgunluğa neden olduğu için dinleyicileri anlatımdan uzaklaştırdığı gözlemlenmiştir. Bu durumlarda anlatıcılar kısa süreli molalar vererek çevrede bulunan mekânlarda dinlenilmesini sağlamaktadır:

> Çanakkale Savaşı dediğimiz zaman resmi kayıtlara göre ortada 8,5 ay süren bir mücadele var. Ayrıntılarına girdiğinizde her gün yaşanan bir olay olmuş. Bu sadece savaş anlamında değil, burada aynı zamanda bir yaşam savaşı da var. Yani günlük yaşamdan bahsediyorum. Siz bütün bunları anlatımınız içine koymak isteseniz anlatımınız günler sürer. Biz ne yapıyoruz; ulaşım, yeme-içme, mola ve ziyaret noktaları arasındaki zaman kayıpları gibi zamanları da hesaplayarak size geriye kalan işte dört beş

> saatlik süreye ecdadımızın aylar süren mücadelesini sığdırmaya çalışıyoruz. Yani özetin özetinin özetini yapıyoruz. Anlatımlar kısaltılıyor, kırpılıyor. Örneğin aile turlarımı en az iki gün yapıyorum. Özetin satır başlarını da anlatmaya başlayınca insanlar daha da etkileniyor, daha iyi anlıyor. Bunun için de zamana ihtiyacımız var. (KK.6).

Anlatım ortamını ve anlatımı etkileyen bir başka unsur ise hava şartlarının elverişli olup olmamasıdır. Kaynak kişi ve ziyaretçi grubuyla yapılan saha derlemesi esnasında yoğun bir yağışla karşılaşılmış, dinleyicilerin bazılarının hava şartlarını dikkate almaması sebebiyle gerekli önlemleri almadığı ve bu durumun da anlatımı olumsuz etkilediği gözlemlenmiştir. Anlatıcı, bütün olumsuzluklara rağmen grubunun dağılmasına izin vermemiş ve anlatımını yağmurdan korunabilecekleri ortamlarda yapmaya özen göstermiştir. Anlatıcı, bu konudaki fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> Anlatım ortamındaki unsurlar, bunların hepsi sana bağlıdır. Bazen anlatım ortamında hiç duygulanmamasına rağmen etkili olabilmek amacıyla ağlama rolü yaparak anlatım yapanlar olur. Bu kişiye göre değişir. Hangi anlatım ortamında ne yapacağını kişi kendisi belirler. Ancak benim için karşımdaki grup önemlidir. Dinleyiciler ne kadar dikkatli ve odaklanmış ise ben o kadar daha iyi anlatırım. Boş vermiş, öylesine gelmiş bir grupla karşı karşıya kalırsam da motivasyonum düşer. Anlatım ortamlarında aynı zamanda çok fazla beton yapı olduğunu düşünüyorum. Örneğin daha fazla savaşı yaşamamızı sağlayan canlandırmalar, canlı müzeler olsa hem anlatımımız hem de gelenler daha çok etkilenir. Örneğin yurt dışında savaş alanı olmamasına rağmen sonradan savaş alanına çevrilmiş yerler var. Hissetmek çok önemli. Örneğin bir siperin doğal hali yanında ya da Soğanlıdere gibi gerçek bir mezarlıkta anlatım yapmak çok daha etkileyici oluyor. İcra ortamımın daha doğal olması hem anlattığımız içeriği hem de alana gelen ziyaretçiler üzerinde bıraktığı etki bakımından gerçekten üzerinde durulması gereken bir konudur. (KK.6).

> Alana çıkmadan önce mutlaka hava durumuna bir gün önceden bakıyorum. Grubuma da bilgi vererek hazırlıklı gelmeleri için gerekli bilgileri veriyorum. Ancak her zaman şartlar istediğiniz gibi olmuyor. Yağmurlu, soğuk ve rüzgârın şiddetinin yoğun olduğu zamanlarda anlatım yapmak güçleşiyor. Sesinizi duyuramıyorsunuz, dinleyiciler kendilerini hava şartlarından korumak için mücadele veriyorlar ve o esnada anlatımı kaçırıyorlar. Biraz da hava şartlarının olumsuzluğu motivasyonlarını bozuyor. Sıcaklığın yüksek olduğu zamanlarda da anlatım yapmak zor. O zaman da sıcaktan bunalmış oldukları için dikkatleri dağılıyor. Grubumuzun motivasyonunu yüksek tutmak için elimizden geleni yapıyoruz. (KK.4).

> Alanın ziyaret için en uygun olduğu mevsim ilkbahar diye düşünüyorum. Hava şartları güzel olduğunda anlatım da daha verimli geçiyor. Aramızdaki iletişim daha güçlü oluyor. (KK.2).

Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde icra ortamlarının önemli olduğu tespit edilmiştir. Çünkü hem anlatıcıları hem de dinleyicileri etkileyen ortamların olduğu ve daha coşkulu anlatımların gerçekleştiği yerleri şu ifadelerle dile getirmişlerdir:

> “Ben bu coşkuyu genelde her anlatım noktasında yaşıyorum, ancak çıkartma savunmalarında daha çok yaşıyorum. Conkbayırı’nın daha farklı

> olduğunu düşünüyorum. Orada anlatımlarıma bu coşkuyla kendimden de bir şeyler katıyorum. Orada elimi harita gibi kullanarak savaşın bölgedeki seyrini daha net gösterebiliyorum. Ziyaretçilerin kafalarında daha iyi oturuyor. Aynı zamanda çocuk grupları geldiğinde Çanakkale ruhunu daha yakından hissetmek için siperlere girdiğimizde o bölgede anlatımım daha da coşkulu oluyor. (KK.3).
>
> Siperlerin olduğu bölgelerde ve müzelerde anlatım daha verimli oluyor. Çünkü anlattığınız her şeyi orada somutlaştırabiliyorsunuz. İşte bu mermiydi, bu komutandı diyebiliyorsunuz. Anlatım delilleriyle sunulduğunda inandırıcılığı artıyor. (KK.5).

Anlatım ortamlarında anlatımı etkileyen bir başka unsurun ise çevredeki hediyelik eşya satan yerlere ziyaretçi grubunun fazla talep göstermesi ve anlatım esnasında yeme-içme olduğu gözlemlenmiştir:

> Özellikle çocuklara yeme-içme konusunda molalar dışında izin vermiyorum. Kendi dikkatim dağıldığı için değil, çocuklar abur cubur yediğinde yollar da virajlı olduğunda mideleri kötü oluyor. İstifra ediyorlar. Sonrasında da rahatsızlıklarından dolayı dinlemede güçlük çekiyorlar. Mola süreleri dışında çocuklarda bu konuya özen gösteriyorum. Bir de hediye almak için dağılmaları engelleme görevimiz var. Hepiniz buraya geldiniz, giderken yakınlarınıza bir şey götürmek istiyorsunuz, anlıyorum, diyorum. Ancak ilk önce anlatımlarımızı yapalım, çünkü anlatılanların hepsinin birbiriyle bir bağlantısı var. Boğaz muharebesinden sonra kara muharebesi var. Anlattığımız hikâyelerin dahi birbiriyle bir bağlantısı var. Anlatımı kaçırmayın. Size hediyelik eşya almak için, lavabo için ve bütün ihtiyaçlarınız için süre vereceğim, diye uyarı yapıyorum ki zaten on-on beş dakika bütün noktalarda süre veriyorum. Kendi uyarılarımız dışında Başkanlığın talimatı doğrultusundaki uyarıları yapıyoruz. Mesela çöpleri yerlere atmamak konusu gibi. Bu insani bir şey ancak yine de uyarmak gerekiyor. Özellikle bir mezarlığa gidildiğinde nasıl davranılması gerektiğini, bulunduğumuz yerin daha da kutsal olduğunu vurguluyorum. Hassas olan bütün konularda mutlaka uyarılar yapıyorum. Otobüsün temizliği konusunda uyarılarımız var. Maalesef herkes çok duyarlı değil, bazı konularda bu uyarıları yapmamız gerekiyor. İşte burada Afet İnan'ın hikâyesi biraz daha sorumluluk yüklüyor onlara. Mustafa Kemal Atatürk'ün bizlere armağan ettiği bu topraklarda hepimizin bir sorumluluğu var. Bu nedenle bizlerin de bir şeyler yapması gerekir. Hiçbir şey yapamıyorsan çöp atma, çevreyi koru. Senden sonra da gelenler olacak buraya, diyorum. Anlatımlarımızı ortamda karşılaştığımız her unsur etkiliyor. (KK.3).

Alan kılavuzlarının hemen hemen hepsi anlatacakları konuları ve hikayeleri anlatım ortamına göre belirlemektedir. Nadir olarak dinleyici gruplarının özelliği doğrultusunda anlatım ortamları değişiklik göstermektedir. Aynı zamanda fiziksel koşulların, hava koşullarının, dinleyici grubunun ve diğer unsurların icra ortamında anlatımı ve anlatımın içeriğini etkilediği belirlenmiştir.

2.10. Bir İcra Örneği

Bu bölümde alan kılavuzlarından birinin Tarihi Alan'da ziyaretçi grubuna yaptığı bir anlatıma yer vereceğiz. Anlatıcı ve dinleyicilerin ilk karşılaşma anlarının öneminden ayrıntılarıyla önceki bölümlerde bahsetmiştik. İlk izlenim her zaman iletişimin önemli unsurlarından biridir. Bu nedenle alan kılavuzları performanslarını sergileyecekleri ilk selamlaşma aşamasına özellikle dikkat etmeli ve farklılık yaratmalıdırlar. Dinleyici grubuyla ilk karşılaştığında otobüs içinde öncelikle kendini tanıtan ve grubu selamlayan anlatıcı, anlatımlara başlamadan önce şu şekilde bir giriş yapmaktadır: "Adım Bayram Er. Ramazan Bayramı'nın birinci günü doğdum. Annem beni baklava şerbetiyle beslemiş, dilim tatlı olsun demiş. Datlı datlı anlatıcam." (KK.4).

Anlatıcının kendisini bu şekilde tanıtması dinleyici grubunun çok hoşuna gitmiş ve karşılıklı gülüşmeler yaşanmıştır. "Kendim Söğütlüyüm ama İstanbul'da büyüdüm. Kumburgaz ilkokulunu birincilikle bitirdim. Büyükçekmece Lisesi, daha sonra Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eczacılık ve Onsekiz Mart Üniversitesi'nde tarih eğitimi aldım. Sınıfın yıldız talebesiydim." (KK.4).

Almış olduğu eğitimler hakkında verdiği bilgiler sayesinde ilk izlenimde dinleyicilerin güvenini kazanmış olmaktadır. Dinleyicilerle yapılan görüşmelerde alanında uzman, tecrübeli kişilerden ya da eğitim almış kişilerden dinlemenin kendilerini daha iyi hissettirdiği ve onlara güven verdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

> Bugün sizlere bu destanı sayfa sayfa okuyacağım. Çok özel bir gününüz geçecek ve bu tarihi destanı okurken de hem bazen duygulanacaksınız hem de gururlanacaksınız. Çünkü öyle bir kahramanlık destanı ki bütün dünyayı hayran bırakmış Mehmetçik. İşte o Mehmetçik bizim atamız. Şimdi buradaki gezimize başlamadan hemen Boğaz'dan küçük bir deniz yolculuğu yaptık ve burada Boğaz'ın en dar yerini kullandık. Karşıda şirin bir köy gördünüz. Bu köy Kilitbahir köyü… (KK.4).

ifadeleriyle öncelikle dinleyicilerin dikkatini çekecek cümleler kullanmaktadır. Anlatımı esnasında kullanmış olduğu ifadeler hem anlatıma canlılık katmakta hem de ara ara anlatımlarda başvurduğu dilimizde unutulmaya yüz tutmuş kalıplaşmış söz öbekleri gibi önemli parçaları hatırlatmaktadır.

Çevrenin coğrafi özelliklerine yalın ve anlaşılır bir dille değinen kaynak kişi, nerede olduklarını ve nereye doğru gideceklerini coğrafi olarak belirttikten sonra "Dur Yolcu" yazısını işaret ederek Necmettin Halil Onan'a ait şiirin ilk dörtlüğünün tam karşılarındaki Değirmen Burnu Tabyası'nın hemen arkasındaki küçük tepede bulunduğunu ifade etmiştir. Üzerinde şiirin ilk dörtlüğünün yazılı olduğunu söyledikten sonra kısaca tarihçesine değinerek bu yazının o sırta 1960 yılında orada askerlik görevini yapmakta

olan Seyran Çebi tarafından yazıldığını belirtmiştir. Özellikle de şiirin herkes tarafından adının “Dur Yolcu” olarak bilindiğini ancak gerçek adının “Bir Yolcuya” olduğunu da belirterek bilinen bir yanlışı düzeltme görevini de üstlenmiştir. Şiirin tamamı şu şekildedir:

Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın,
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın,
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.

Bu ıssız, gölgesiz yolun sonunda,
Gördüğüm bu tümsek, Anadolu’nda,
İstiklal uğrunda, namus yolunda,
Can veren Mehmed’in yattığı yerdir.

Bu tümsek, koparken büyük zelzele,
Son vatan parçası geçerken ele,
Mehmed’in düşmanı boğduğu sele,
Mübarek kanını kattığı yerdir.

Düşün ki, haşrolan kan, kemik, etin
Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin,
Bir harbin sonunda, bütün milletin,
Hürriyet zevkini tattığı yerdir (KK.4).

Kilitbahir köyü ve kalesi ile ilgili bilgi veren anlatıcı ikinci durak noktası olarak grubunu Namazgâh Tabyası’na götürmüştür. O sırada olumsuz hava şartlarının olması nedeniyle anlatıcı grubuna, “Öncelikle yağmurdan korunmanız için saçak altına geçmenizi istiyorum. Arkadaşlar buyurun” (KK.4) şeklinde kibar bir üslupla hitap etmiştir. Anlatımına başlamadan önce dinleyicilere korunaklı bir icra ortamı sağlamış ve Namazgâh Tabyası’ndaki anlatımına şu şekilde giriş yapmıştır:

> Kıymetli misafirlerimiz, çok özel bir coğrafyada yaşıyoruz ve bu coğrafyada yaşamanın bedelini de çok ağır ödüyoruz. Aslında cennette yaşıyoruz ama biz bunun farkında bile değiliz. Çocuklarımıza tarihi ve coğrafyayı öğretemedik. Çünkü suç bizde. Çocuklarımız, gençlerimiz tarihi ve coğrafyayı bilmeden yaşıyorlar ve elbette çok hata yapıyorlar. Dolayısıyla tarihi bir yol haritası olarak kullanacağız ve o tarih ve coğrafya bilgisiyle çok güçlü bir gençlik yetiştireceğiz. Ben size bugün unutulan bu tarihi ve coğrafyayı çok güzel bir şekilde hatırlatmak istiyorum ve hepsini de detaylı bir şekilde anlatmak istiyorum. Peki biz bu coğrafyanın neresinde yaşıyoruz, biz bu dünyanın neresinde yaşıyoruz? Cennet dedik ya. Şöyle

> bir gözden geçirelim. Doğuda Asya, batıda Avrupa, güneyde Afrika. Üç kıtanın birleştiği, bütün ticaret yollarının kesiştiği, yer altı ve yer üstü zenginlikleri bakımından çok zengin, cennet bir vatanda yaşıyoruz. Güneş bir başka doğuyor bizim ülkemize. Onun verdiği enerji ile birlikte çok bereketli topraklarımız var. Yaradan ne ekerseniz ekin size bin katını geri veriyor. Suyumuz bile ilaç. Bütün dünya bizi kıskanıyor ve kıskanmaya da devam edecek. Çünkü cennette yaşıyoruz ve bu topraklarda Anadolu 5000 yıllık dünya tarihinde tüm dünyayı beslemiş bugüne kadar. Ama şimdi kendimizi bile besleyemiyoruz. Tohumları bile başka ülkeden alıyoruz. Öyleyse çok güçlü bir gençlik yetiştirmek zorundayız. Bunları başarmak zorundayız. Çünkü damarlarımızdaki asil kanda her şey var. (KK.4).

Burada anlatıcının dinleyicilerin dikkatini nasıl çekeceğini iyi bildiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda giriş cümlelerini dinleyici grubunun özellikle önem verdiği konulardan seçmiş olması da anlatıcı kimliğindeki tecrübeyi göstermektedir. Devamında soru cevap yöntemini kullanarak dinleyicilerin dikkatini konuya tekrar şu şekilde çekmiştir:

> Peki, biz bu coğrafyaya ne zaman geldik? 26 Ağustos 1071. Muş Malazgirt Ovası'na gelmişiz. Anadolu Selçuklu Devleti, Konya o dönem başşehir. Ancak kardeş kavgası ile yıkılmışız. 16 tane devlet kurmuşuz. 16'sını da kardeş kavgası ile yıkmışız. Avrupalı bunu biliyor ve bildiği için de bizi birbirimize düşman etmek için her şeyi yapıyor. (KK.4).

Burada yine milli birlik ve beraberliğimize vurgu yaparak toplumsal farkındalık yaratmak amacıyla "Dolayısıyla bu planları boşa çıkarmamız için çok güçlü bir gençliğe ihtiyacımız var. Onun için de buradaki tarihi ve coğrafyayı çok iyi bilmemiz gerekiyor" ifadelerine yer vermiş ve şöyle devam etmiştir:

> Buradaki o beylik beylik yaşayan Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra o Türkler Anadolu'da dağılmış. Onlardan bir tanesi de Osmanoğulları Beyliği. Söğüt'te 1299 yılında imparatorluğun temelini atıyor. İznik, Gölcük derken Bursa'yı 1326 yılında fethediyor ve başkent yapıyor. Daha sonra da Karesi Beyliği ile birleşiyor. (…) Anadolu'da yaşamaya başlıyoruz. Bizler Anadolu'da yaşarken burada da Rumeli Yakası yani Avrupa'da bir noktadayız. Gelibolu Yarımadası, Avrupa Yakası'nda ve dolayısıyla şu anda Avrupa yakasına ayak bastık, ama o zamanlar Rumlar yaşıyor bu bölgede. O nedenle Rumeli Yakası, adı üstünde. Rumlar Ortodoks, Roma'dakiler ise Katolik ve kendi aralarında mezhep savaşları yapıyorlar ve buradaki mezhep savaşlarından bir tanesi var ki... Daha biz bu topraklara ayak basmadan önce 1204 yılında Katolik Roma'dan gelmişler İstanbul'u yakıp yıkmışlar. Yağmalamışlar ve çok vahşi bir savaş yapmışlar. Daha sonra İstanbul'daki Ortodoks Rumlar kendilerini koruyabilmek için 26 kilometrelik suru inşa etmişler. (…) hepimizin çoğu İstanbul'a gitmiştir. Surları kendileri için yapılmış, birbirleriyle yaptıkları mezhep savaşlarından dolayı. Yine böyle bir savaş var. 1346 yılında Orhan Bey'in oğlu Gazi Süleyman Paşa Çardak'tan Gelibolu'ya geçiyor ve buradaki Bizanslılara yardım ediyor. Bu yardım karşılığında Gelibolu'nun 14 kilometre kuzeyindeki Çimpe Kalesi'ni hediye alıyor. Daha sonra çok şiddetli bir deprem yaşanıyor. Gelibolu Yarımadası deprem fay hattı üzerine kurulmuş. Bu depremden sonra 1354 depreminde yaşayan insan da kalmıyor. 7 metrelik surları olan kaleler bile yıkılıyor. Daha sonra da terk edilmiş olan

> bu bölgeye Osmanlı Devleti 1356 yılında sancağını Gelibolu'ya dikiyor ve Gelibolu bizim sancak vilayetimiz oluyor. (KK.4).

Anlatıcı, dinleyicilerin dikkatini çektikten sonra tarihte yaşanan olayları yalın ve sade bir dille anlatmaya devam etmiştir. Tarihsel anlatımlarının arasında özellikle Osmanlı'nın gelişmişlik düzeyine vurgular yaparak anlatımını örneklendirmelerle süslemiştir:

> Bu tarihten sonra bütün Avrupa'ya İslamiyet'i ve medeniyeti götürüyoruz. Ne demek bu? Avrupa'dan 300 yıl öndeyiz. Güneşin doğduğu gibi medeniyet doğudan yükselmiş, onlara medeniyeti ve İslamiyet'i bizler götürmüşüz. Örnek verelim mi Fransa'nın Versay Sarayı'na gidin. Fransızların Osmanlı sultanları gibi giyindiğini göreceksiniz. Yani modayı, giyinmeyi biz öğretmişiz. Bir saray düşünün içinde banyosu ve tuvaleti yok. Onlara yıkanmasını dahi biz öğretmişiz. Sonra da Edirne'yi fethetmişiz ve başkent yapmışız. İkinci başkentimiz. Buradaki II. Murat'ın oğlu II. Mehmet, 9 yaşında hafız olmuş, 13 yaşında Sultan Mehmet Han padişah olmuş. Ama çok akıllı bir çocuk. Babası onu çok seviyor. "Babacığım henüz benim daha devlet tecrübem yok. Büyük dedem I. Murat çok önemli bir üniversite açtı Manisa'da. Ben gideyim okuluma devam edeyim, bilim adamı olayım, devlet adamı olayım. Daha sonra da devleti yönetirim" demiş ve babasına koltuğu bırakmış. Manisa'ya çok iyi bir eğitim almaya gitmiş. Yedi tane dil öğrenmiş, makine mühendisliği ve mimarlık eğitimi almış ve 21 yaşında bir bilim adamı olmuş. (KK.4).

ifadeleriyle padişahların bilgi ve becerisine atıfta bulunmuştur. Devamında dinleyicileri el işaretleriyle yönlendirerek anlatımına devam edeceği bir başka noktaya götürmüş ve tabyadaki topların olduğu bölümün önünde Çanakkale Muharebeleri'ne giriş yapmadan önceki son tarihsel bilgileri yalın ve sade bir dille şu şekilde aktarmaya devam etmiştir:

> Buradaki tabyaları, 1770 yılında yapmaya başlamışız, daha sonra da padişahımız II. Abdülhamit'in önderliğinde, günün şartların göre 1892 yılında modernize ettirmişiz ve orada bir mühür var, II. Abdülhamit tuğrası. 1876 yılında iktidara gelmiş. Padişah olur olmaz hemen devlet bütçesine bakmış ve devlet bütçesi tam takır, 252.000 altın borcumuz var. Zevk ve sefasını süren Osmanlı uçurumun kenarında, eğitim sıfıra düşmüş. Osmanlı Devleti en büyük düşmanımız Ruslara karşı çok fazla savaş yapmış, hala tehlike altındayız ve devamlı sıcak denizlere inmek istiyorlar ve savaş yapmak istiyorlar. Ülkemizi koruyamayacak durumdayız. Ama hemen Osmanlı bir denge politikası izlemiş. Avrupa'da bir dost aramış, o da Almanya olmuş. Neden Almanya? Almanya hiç satmadan (?) 93 tane gemi yapmış. Çelik üretiminde Fransızların ve İngilizlerin önüne geçmiş. Daha sonra da burada çok önemli o Almanya. (…) Bağdat'a kadar demiryolu projesini Almanlara vermişiz. Yolumuz var, Almanlar işletiyor. Elbette daha sonra PTT ve haberleşme istasyonu sistemini aynı şekilde Almanlardan almışız. Almanya'nın Essen fabrikasındaki Krupp marka toplardan 170 tane top satın almışız ve Uzunköprü'ye kadar trenlerle İstanbul'a hem İzmir'e hem de Çanakkale'deki liman kentlerimize, Boğaz'ımıza ve bu tabyalara monte etmişiz. Yani Uzunköprü'ye kadar trenlerle gelen bu toplar, şu görmüş olduğunuz (…) hattı ile birlikte geliyor. Cephaneliklerin yanında top (…) var ve burada onlar yerleşiyor. Yanlarındaki cephanelikleri üzerinde 4,5 metrelik toprak katman var. Kum torbası vazifesi görüyor. Yani atılan

> mermiler 22 km'lik mesafeden atılıyor. Bu mermiler toprağa saplanınca kum torbası vazifesi görüyor ve alttaki cephaneliklere zarar vermiyor. Ama sert bir yere vurduğu zaman içindeki şarapnel parçalarıyla beraber dağılıyor. Peki, bu toplar neden yok şimdi? 1952 yılında sökülmüş. Araştırdım efendim. Neden sökmüşler? Çünkü Avrupalı bizi kandırmış, NATO'ya sokmuş, "Senin gerçek dostun biziz artık" demişler. "Senin sınırlarını biz koruyacağız" demişler. "Bunlara gerek yok sökün" demişler. Tarihimizi yok etmişler. Daha sonra Kut'ül-Amare'de çok önemli bir zafer kazanmışız. Zafer Bayramı olarak kutlarken kutlamayı kaldırın demişler. 13.500 İngiliz askerini esir almışız. (…) Demişler ki "artık gerçek dostunuz biziz, bizi de bu incitiyor, bunu da kaldırın" demişler ve onu da kaldırmışız. Bir milleti kılıçla, kalkanla, topla, tüfekle her türlü teknoloji ile yenemiyorsanız onun tarihini yok edeceksiniz. İşte İngilizler bunu istiyor ama biz Tarihi Alan Başkanlığı olarak burada çok önemli yeni bir oluşum içerisindeyiz. Turizm Bakanlığı'na bağlıyız ve arkadaşlarımız çalışıyor ve o günkü şartlarda nasıl yaşanmışsa hepsini o günkü hale getireceğiz ve buradaki çocuklarımıza o tarihi canlandıracağız ve o tarihten çok önemli dersler çıkartacağız. Bunu da başaracağız arkadaşlar. Şimdi bir sonraki gittiğimiz tabyada bunları göreceksiniz. Buradaki tabyadaki topları sökmüşler ama İzmir'deki bir tabyadan bu topu söktük buraya getirdik. Çocuklarımıza bu tarihi yerinde anlatacağız. Toplarımızı göstereceğiz. Devam edelim efendim. (KK.4).

Anlatıcı "…bir milleti kılıçla, kalkanla, topla, tüfekle her türlü teknoloji ile yenemiyorsanız onun tarihini yok edeceksiniz" ifadeleriyle dinleyicilerin dikkatini tarihimize sahip çıkmanın önemi üzerine çekerek farkındalık yaratmakta ve alanın korunması ve geliştirilmesinden sorumlu olan Başkanlığın görevini özellikle vurgulayarak kültürel mirasımızın sahipsiz olmadığını belirtmektedir. Burada aynı zamanda anlatıcının tarihe sahip çıkma ve koruma işlevi de ön plana çıkmaktadır.

> Kıymetli misafirlerimiz, buradaki askerlerimizin kalacak yerleri… Bakın ayak izlerini görüyorsunuz ve 300 yıl burada nöbet tutmuşlar ve bu kahraman tabyada büyük bir destan yazmışlar. Buradaki cephanelerin üstündeki toprak hem askerlerimizi korumuş hem de burada cephaneliklerimizi korumuş ve burada bu destanı yazarken de bombardımanda 18 Mart Deniz Savaşı'nda buradaki üstünde toprağı olmayan kalacak yerleri, yemekhaneleri ve ana karargâh giriş kapısı asıl karargâhına bir metrekare kareye 6000 tane mermi düşmüş. Burasını paramparça yapmış. Mescitler de yıkılmış, kapıyı da kırmış. Şimdi gidelim o kapıyı bir görelim, ne kadar güçlü bir teknoloji ile savaş yaptığımızı öğrenelim efendim. (KK.4).

Anlatıcı burada, İtilaf devlerinin ileri düzeydeki teknolojilerine vurgu yaparak Türk askerinin inanç, vatan sevgisi, üstün gayret ve çabalarıyla kazanmış olduğu zaferin önemine dikkat çekerek dönemin şartlarına yönelik toplumsal bir mesaj vermiştir.

> Deniz savaşında 18 tane zırhlı Boğaz'dan içeri girmiş, iki tanesi, Agamemnon ve Lord Nelson gemileri bu tabyayı bombalamış ve bu bombardımandaki mermilerden bir tanesi kapıyı kırmış. Merminin tamamını görüyorsunuz. Paramparça olmuş, bir cam fanus içerisinde bunları sizlere gösteriyoruz. Çünkü çok güçlü bir teknoloji bakın fotoğrafta gösterdiğim merminin aynısı. Böyle bir güçlü teknolojiye karşı tam bir inançla, tam bir teslimiyetle, vatan sevgisiyle, çok büyük bir kahramanlık destanı ile

> Mehmetçik onlara göğüs germiş ve asla vazgeçmemiştir. Anneleri onları Çanakkale'ye göndermiş; “Git oğul git. Ben seni Çanakkale'ye kurban ettim” demiş. Annesine söz veren Mehmetçik bir daha da geri dönmemiş. Bize bu cennet vatanı da armağan etmek için şehit olmuşlar. Şimdi bu teknolojinin fotoğrafını çekiyoruz. Arabaya gidiyoruz ve diğer bir nokta Rumeli Mecidiye Tabyası’nda her şeyi anlatıyoruz. Sol taraftan yağmurdan ıslanmadan gelin efendim. (KK.4).

Çanakkale cephesine vatan müdafaası için gelen askerlerin analarının “Git oğul git. Ben seni Çanakkale'ye kurban ettim” sözlerine yer vererek vatan, bayrak, toprak bütünlüğü konularının Türk anaları gözündeki değerine ve şehitlik mertebesine vurgu yapmıştır.

> Burada şimdi gideceğimiz tabya Rumeli Mecidiye Tabyası. Rumeli Mecidiye Tabyası’nda bu kahraman askerlerimizin kullandığı topları ve mermileri göreceksiniz. Almanya bizi 300 yıl geride bırakmış, Avrupa’nın en zengin ülkesi. Sömürgecilikte çok geç kalmış, dünyaya egemen olmak istiyor. Bunun da Doğu politikası var. Buradaki çok hızlı teknoloji ile geliştiği için 300 yıl geride bırakmış. 300 yıl önde ve kilogramı kullanıyor ama biz kilogram nedir bilmiyoruz. O kadar ilkel yaşıyoruz ki tartı birimimiz okka ve kıyye. Dolayısıyla 215 kilogramlık gönderilen mermilere 215 okka deyivermişiz. Kitaplarımıza da yanlış girmiş. Bugün hala kitaplarımızda 276 gram olarak okutuyorlar çocuklarımıza, bunların hepsinin değiştireceğiz. Buradaki kullanılan mermiler 140 kilogram, 190 kilogram 215 kilogram. Bunları anlatan Mehmet Hilmi Sanlıtop, Rumeli Mecidiye Tabyası komutanı. Kilitbahir’de ikamet ediyor ve çok özel bir komutan. Bu savaşı yaşamış ve anılarını yazmış ve anıları şu anda benim Facebook sayfamda var. Sizlere Facebook sayfamı da vereceğim ve onları çok güzel okuyacaksınız. Yani bu kahraman Mehmetçikler buradaki bu tabyaların toplarındaki mermileri “sırtlarında taşıyıp bu destanı yazdılar” diyor ve onları da sizlere çok güzel bir şekilde anlatacağım. Şimdi hep beraber yine aşağı iniyoruz ve bir çay bahçesi var, burada kapalı şu anda ama onu kullanacağız. Buyurun efendim. Şöyle oturun efendim. Oturun oturun, rahatınıza bakın. Buyurun yağmurdan sizi koruyabildiğim kadar koruyacağım. (KK.4).

Avrupa ülkelerinin sömürgecilik anlayışı hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Seyit Onbaşı’nın kaldırdığı topun ağırlığı ile ilgili bilinen bir yanlışı düzelterek anlatıcının doğru bilgilendirme işlevini yerine getirmiştir. Aynı zamanda hava şartlarının olumsuz etkilerini azaltmak -yağmurdan korumak- amacıyla dinleyici grubunu Rumeli Mecidiye Tabyası’nda bulunan küçük bir çay bahçesinin çatısı altına yönlendirmiştir. Anlatıcının oturma düzeninde, yaşlı ve çocuklu annelere öncelik verdiği ve kendisinin ayakta anlatım yapmaya devam ettiği gözlemlenmiştir. Ancak asıl icra noktasında anlatım yapılmaması, yağmurun çatıda çıkardığı ses ve icra ortamının uygun olmayışı dinleyicilerin dikkatini dağıtmış ve anlatımdaki coşkuyu etkilemiştir. İcra ortamının hem anlatıcı hem de dinleyici performansı üzerindeki etkisi burada gözlemlenmiştir. Anlatıcı, bir süre sonra dinleyicilerin dikkatini toplamayı başarmış ve anlatımına devam etmiştir:

> Düşünün bir kere, öyle bir amfibi çıkartma ki her şeye hâkimsiniz ve bütün dünyada hiçbir kuvvet sizin karşınızda duramamış. Ama Mehmetçik burada büyük bir destan yazmış. Bu destanı yazan kahramanlarımızı unutmuşuz. 1973 yılında ancak Milli Park ilan etmişiz, koruma altına almışız. 2015 yılında bu alana daha çok önem vererek Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nı kurmuşuz. Şu anda arkadaşlarımız mükemmel bir çalışma ve araştırma yapıyor. Burasını açık hava müzesi haline getirmek için çalışıyorlar. Her geldiğinizde burasını çok daha değişmiş bir şekilde göreceksiniz. Yatırımlarımız hızla, projelerimiz hızla ilerliyor. (KK.4).

Bu ifadeleriyle Tarihi Alan'ın gelişmesine katkı sağlayan Başkanlığa atıfta bulunmuş, ziyaretçilerin kaygılarını gidererek Başkanlığa karşı güven duygusunu da geliştirme görevini üstlenmiştir.

> Kıymetli misafirlerimiz, bu alanda bildiğimiz 53 (?) tane şehitliğimiz var. İlk şehitliğimiz Rumeli Mecidiye Şehitliği. Deniz Savaşı'ndaki kahramanlarımızdan Koca Seyit'in 16 tane topçu askeri burada paramparça olmuş. Biraz sonra duamızı da yapacağız. (…) Burada şunu da belirtmek istiyorum. Alan Başkanlığımız çok önemli bir araştırma yaptı ve şu anda 16 tane daha yeni şehitlik tespit ettik. Onları da ihya ediyoruz. Nereye bakarsanız bakın, hangi taşın altına kaldırırsanız kaldırın sizden bir parça var. Mehmet Akif Ersoy'un dediği gibi "Bastığın yerleri toprak diyerek geçme tanı / Düşün altında binlerce kefensiz yatanı". İşte çok özel bir coğrafyayı çok güzel bir şekilde gezeceğiz bugün. Hem dualarımızı bırakacağız hem de onları anlamaya çalışacağız. (KK.4).

İstiklal Marşı'ndan bir dörtlük okuyarak dinleyicilere bulundukları yerin, bastıkları toprağın bir kez daha önemini vurgulamış, anlatımını şiirle bağlantı kurarak daha etkili, daha gerçekçi hale getirmiş ve inandırıcılığı arttırmıştır.

> Kıymetli misafirlerimiz, çok güçlü bir düşmandan bahsettik. Bu düşmanın teknolojisini gördünüz. 490 kilogramlık mermileri 22 kilometre mesafeden atan bir düşman donanması. Bu düşman donanmasının teknolojisini gördük. Bir de bu donanmayı tanıyalım, neleri varmış acaba? 350 parça donanma ve bir tane balon (…) gemileri var. Zeplin dedikleri balonlarla İngiliz askerleri havada uçuyor ve ne kadar savunma sisteminiz varsa hepsini görüyor, flamalarla işaret edip uzaktan bombalatıyor. Yani hava hâkimiyetleri çok yüksek. Tam 104 yıl önce iki tane uçak gemileri var ve 60 tane uçakları var. Uçakları bomba atmıyor o zaman. Buradaki keşif uçakları havayı kontrol ediyor. Bizim ne kadar tümenimiz varsa ne kadar alayımız varsa çadırlarda yaşayan askerlerimizi görüyor ve ona göre hazırlık yapıyor. Yani içimizi, dışımızı, gücümüzü her şeyi görüyorlar. Nerede ne kadar askerimiz var, hepsini biliyorlar. Bizim de iki tane uçağımız var. Fransa'dan satın almışız. İki tane de pilot yetiştirmişiz. Ancak çok fazla borcumuz olduğu için 1. Dünya Savaşı çıkar çıkmaz o kahpe Avrupalılar gelmişler "senin bana çok borcun var" demişler ve bütün mal varlıklarımıza el koymuşlar. Yeşilköy Havalimanı'mızdan uçaklarımızı uçuramıyoruz. İlk havalimanımız. Hava hâkimiyetimiz sıfıra düşmüş. Onların 18 tane zırhlısı var. Bizim de iki tane zırhlımız var. Barbaros zırhlısı ve Turgut Reis zırhlısı. Onlar da teknolojik olarak bu donanmayla savaşacak konumda değil. Bakın, Nara Burnu'nun arkasında Çanakkale'den gemiye bindik. Hemen sağ tarafta uzun bir burun var. Orada bir Boğaz Komutanlığı var. Onun arkasında saklanıyor. Eğer bu düşman buradaki karşılıklı tabyaları

> paramparça yapıp geçerse arkada saklanan bu gemiler intihar saldırısı yapacak, onlara İstanbul'a geçiş izni vermeyecek. Öyle bir savaş. (KK.4).

İtilaf devletlerinin ve Osmanlının askeri gücünden bahsettikten sonra Çanakkale Boğazı'nın tamamını görebilecekleri bir noktadan anlatımına devam eden anlatıcı, deniz savaşlarının önemli noktalarını dinleyicilerin hafızalarında somutlaştırmak amacıyla panoramik olarak gösteriyor:

> Annelerimiz var, kızlarımız var. Hemen bir Donanma Cemiyeti kuruyoruz. 11 bin altın para biriktiriyoruz. 1912 yılında. Buradaki kızlarımız uzun, beline kadar olan saçlarını kesiyorlar. Yahudi ve Rum berberlere satıyorlar. "Al anneciğim bu da benim katkım olsun" diyorlar. Toplanan parayı, 11 bin altını padişah Sultan Reşat'a teslim ediyorlar. "Al anneciğim, al" diyor kızlarımız. O da "al padişahım" diyor. Biz namusumuzla, hürriyetimizle yaşamak istiyoruz. Zaten donanma yapacak paramız yok. "Al bununla donanma yap" diyorlar. (KK.4).

Çanakkale Muharebeleri devam ederken cephe gerisinde bulunan kadınların sağlık, kılık-kıyafet yardımı, para yardımı gibi alanlarda aktif rol alarak çeşitli faaliyetlerle savaşa nasıl destek verdiğini anlatmış; özellikle kadınların bir ülkenin zor anında verdikleri mücadeleye; kadının toplum hayatındaki tamamlayıcı, koruyucu gücüne vurgu yaparak arada önemli bir mesaj vermiş ve anlatımına devam etmiştir:

> Padişahımız on bir bin altını İngiltere'ye peşin veriyor. Neden İngiltere? Çünkü İngiltere bir ada ülkesi. Denizcilikte çok önemli, birinci sırada ve dolayısıyla eski bir dostluğumuz var. İkiyüzlü dostluğunu, riyakârlığını daha görememişiz. Hala onlara inanıyoruz ve güvenmişiz. On bir bin altın parayı vermişiz. İki tane büyük on altı tane küçük gemi sipariş ediyoruz. Ancak iki yıl sonra kızaktan iner inmez Birinci Dünya Savaşı patlak veriyor. 1 Ağustos 1914'te Almanya Rusya'ya saldırıyor. Daha sonra da genel bir seferberlik ilan ediyoruz. Derhal Rauf Orbay amiralimizi 60 kişilik bir mürettebatla Londra'ya gönderiyoruz. Gemilerimiz hazır. Parasını peşin ödemişiz, alıp geleceğiz. Ülkemizi koruyacağız. Kimseye saldırmak için bir planımız yok zaten. Ancak o kahpe İngilizlere, on bir bin altını peşin verdiğimiz gemileri bize teslim etmez. Bizim heyetimizi de hapse atar. Birinci Dünya Savaşı çıkmıştır. "Ben ülkemi korumak zorundayım, size bu gemileri vermiyorum" der ve çekilir. Osmanlı hüsran içindedir, kriz içindedir. Ülkesini koruyacak ama zor durumdadır. Başkomutan vekili mevkiine kadar yükselmiş olan Enver Paşa, hemen devreye girer. Enver Paşa kimdir? Çok kahraman bir askerdir. Balkan Savaşları'nda Edirne'yi kaybetmişiz. Bulgaristan'a bile yenilmişiz. İkinci Balkan Savaş'ında Edirne Fatihi olarak tarihe geçmiş. Çok yakışıklı bir zabit, saray damadı olmuş, Naciye Sultan ile evlenmiş. Çok kısa zamanda da başkomutan vekili olmuştur. Yani padişahtan sonra sözü geçen tek yetkili. 1909 yılında askeri ataşelik görevi yaptı. Almanya'da nüfusu var. Yaşanan bu krizi çözmek için Alman büyükelçisi ve generalini yanına çağırıyor, "gel buraya" diyor. "Benim çok önemli bir mesajım var, bu mesajımı Kral II. Wilhelm'e ileteceksin. Benim Çanakkale'yi koruyacak tabyalarım var; ama İstanbul'u Ruslara karşı koruyacak donanmamı İngiltere vermedi. Bu donanmam olmazsa ben başkentimi koruyamam" diyor. Bu mesajı çok iyi alan Kral II. Wilhelm derhal Osmanlı'nın ihtiyacı olan iki tane gemiyi, Goben ve Breslav'ı bir hafta içinde Akdeniz'e indiriyor.

> 10 Ağustos 1914'te gemiler Boğaz'dan Enver Paşa'nın talimatı ile içeri giriyor. Bütün Alman askerlerine fes giydiriliyor ve gemilere Osmanlı bayrağı çekiliyor. İsimlerini de Yavuz ve Midilli olarak değiştirdikten sonra "sen bize bu gemileri vermedin, biz de bu gemileri satın aldık, el koyduk" diyoruz. Krizi de bu şekilde çözüyoruz. Tarafsız ülkemizi korumak için. Almanya hiç satmadan 93 tane gemi yapmış ve hiçbir devlete bu gemileri bu gemileri satmamış. Neden özellikle iflas etmiş bir ülkeye gemileri senet karşılığında veriyor? O da diyor ki "bu dünyayı İngilizlere tek başına yedirmem. Avusturya Macaristan benim kardeşim. Bir de Osmanlı'yı yanıma alırsam, çünkü çok kahraman askeri var, Bağdat'a kadar demiryolu projesini zaten inşa ettim ve o askerleri eğitirim, silahlandırırım, onlarla savaşırım ve dünyaya hâkim olurum" diyor. O da kendi çıkarlarını düşünüyor. 80 bin Mark senet imzalıyoruz. Borçlu olarak gemileri Marmara Denizi'nden İstanbul'u korumak için artık çok önemli adım atıyoruz. Bunun yanında çok önemli 90 parça trol gemisi, 200 parça römorkör, sekizin14 üstünde de denizaltısı var. Yani düşmanın 350 parça donanması bütün dünyayı titretmiş sadece Çanakkale Boğazı'nda. (KK.4).

Anlatıcı Goben ve Breslav gemilerinin satın alınma sürecine geçmeden önce Almanya ile olan ilişkilerin başlangıcının nasıl olduğunu anlatmak için Enver Paşa'nın askeri kimliği ve hayatından yola çıkarak bağlantı kuruyor ve anlatım yapıyor. Burada özellikle tarihsel anlatımlara canlılık kazandırmak amacıyla önemli bir ismi ortaya atarak dinleyicilerin dikkatini çekiyor. Anlatımının her aşamasında özellikle vurgulamak istediği kısımlarda ses tonunu yükseltip alçaltıyor ve el kol hareketleriyle destekliyor. Rumeli Mecidiye Tabyası ve Şehitliği'ndeki anlatımına Seyit Onbaşı'nın topunun olduğu noktada devam etmek için dinleyicileri "buyurun efendim, bu taraftan ilerleyelim. Şimdi Seyit Onbaşı'ya doğru gidiyoruz" diyerek dinleyicileri kibar ve saygılı bir üslupla yönlendiriyor ve biraz sessizce yürüdükten sonra icra noktasına gelindiğinde yeniden dinleme pozisyonu almalarını sağlayarak anlatımında şu ifadelere yer veriyor:

> Seyit Onbaşı'dayız. Buradaki kahramanlarımızın, Koca Seyit'in on altı tane topçu askerinin huzurundayız. "Dedeciğim ben geldim, asla unutmadım, unutturmayacağım" diye de söz veriyorum. Hep birlikte bir de dua yapalım mı arkadaşlar? El Fatiha. Buyurun. (KK.4).

Anlatıcı "Dedeciğim ben geldim, asla unutmadım, unutturmayacağım" cümlesiyle söze başlayarak milli ve manevi ruhu canlandırdıktan sonra özellikle gerçek şehitliklerin bulunduğu noktalarda ve gerekli gördüğü noktalarda dinleyicilerin dini gerekliliklerini kendi özgür iradeleriyle yerine getirmeleri için müsaade ediyor. Dua okuyanlarla birlikte ellerini açarak o da duasını tamamlıyor.

> Evet, kıymetli misafirlerimiz böyle gelmenizi istiyorum. Buradaki Boğaz'ın uzunluğu 61 km. Karşıda Çanakkale şehrimizin nüfusu 135.000. 65.000 talebemiz var, 70.000 de nüfusumuz var. Yani küçük bir şehiriz. Birbirimizi çok iyi tanırız. Kuzeye baktığımız zaman İstanbul ve Marmara Denizi, Güneye baktığımız zaman Ege Denizi ve Akdeniz'dir. Bu Boğaz'da karşılıklı 10 tane kale yapmışız. Biraz önce Fatih Sultan Mehmet Han'ın yaptığı kalelerin önünden geçtik. Uzunluğu 61 km (…) Ege Denizi'nden

Marmara’ya kadar 10 tane kale. Daha sonra bu kalelerden vazgeçmişiz. Neden vazgeçtik? Çünkü en büyük düşmanımız Ruslar Karadeniz’den saldırmış. İstanbul’u alamamıştı. 7 Temmuz 1770’te Baltık Denizi’nden donanma ile İstanbul’u alabilmek için bütün dünyayı dolaşmış. Çeşme'de donanmamızı yakıp 7 Temmuz 1770’te Çanakkale'ye saldırmıştı. Hemen savunma sistemlerimizi değiştirmiştik, tabyalar inşa etmiştik. Bu tabyaları da yaparken Fransa'dan mimar-mühendis getirmiştik. Daha sonra bu tabyalara ilaveten yine yeterli görmedik ve Mesudiye zırhlımız gibi burada çürüyen donanmamızın sağlam toplarını söktük ve onları ırgatlarla taşıyarak -bir tane telsiz istasyonu var karşıda- Yıldız tabyasını inşa ettik. Bir tanesi de şu elektrik direğinin arkasında bir burun var. Baykuş Tabyası’nı inşa ettik. Daha sonra da İntepe’ye, Orhaniye’ye bir sürü tabya inşa ettik. Yani bakın, vatan sevgisini gördünüz mü? Buradaki tabyaların haricinde çürüyen donanmamızın 60 tonluk toplarını kızaklarla taşıyarak tepelere tabya inşa etmişiz. Daha sonra bunu da yeterli görmeyen Osmanlı Devleti, buradaki kahramanlarımız, buradaki on hat mayın döşemişler denize. 4,5 metre alta varil döşenmiş, bir hat düşünün içinde bomba düzeneği var ve suyun altında duran bu mayınlar. Üzerinden gemi geçtiği zaman patlıyor ve patlaması ile havada bu denizin altında hava boşlukları yaratıyor ve üstündeki gemi o hava boşluğunda ortadan çatlayabiliyor. Üç dakikanın içinde gemi batabiliyor. Böyle bir mayın denizin altına 4,5 metreye yerleştirilmiş, 403 tane. Karşıdan karşıya buradaki o mayınları da tamamlamışız. Ancak İngilizler, bir kere buradaki mayınları temizlemesi için 90 parça trol gemisi getirmiş ve arkada savaş gemileri, önde trol gemileri mayınları temizliyor ve akşam olunca da serseri bir mayına çarpmamak için Karanlık Liman’dan dönüp çıkıyor. Bir ay hazırlık yapıyor. İlk önce 17 Şubat’ta geliyor ve ilk önce Seddülbahir Kalesi’ni ve Kum Kale’yi bombalıyor. Boğaz’daki bütün kaleleri ve tabyaları tahrip ediyor. Boğaz’ın girişine bir karargâh kuruyor ve Boğaz’ı kapatıyor. Daha sonra da mayınları temizliyor. Akşam da serseri mayına çapmamak için Karanlık Liman’dan dönüp çıkıyor. Şimdi efendim Karanlık Limanı göstereceğim. Tam karşıda bir burun var, Dardanos Burnu. O gemiyle o burnun arkasında Boğaz’ın en geniş yeri var. Yani düşman Boğaz’dan içeri giriyor. Bir şekilde burada gemiler başlı kıçlı pervaneleri olmadığı için sadece kıç pervanesi var. Dolayısıyla gemilerin dönebilmesi için rahat bir alana ihtiyacı var. Rahat bir şekilde dönebilecekleri yer de Karanlık Liman. Buradan dönüp bir ay burada mayınları temizliyorlar. Ancak sonradan inşa ettiğimiz Baykuş Tabyası’ndaki askerlerimiz -Mesudiye zırhlısından sökmüştük. 13 Aralık 1914 tarihinde Kepez önlerinde bir denizaltı batırmıştı. Biz seyyar bir tabya inşa etmiştik. Daha sonra batan geminin toplarını sökmüştük. Baykuş Tabyası’nı inşa etmiştik. Buradaki Bahriyeli askerlerimizi de çok önemli bu tabyaya koymuştuk. Tabyadaki askerlerimiz, bu donanmanın manevra yaptığını gördü ve Boğaz Komutanı Malatyalı Arapgirli Cevat Paşa’ya “Paşam, buradan devamlı düşman donanması manevra yapıyor, tedbirinizi alın” dedi. O da Mayın Grup Komutanı Hafız Binbaşı Nazmi Bey’i yanına çağırdı. “Bizim dökülecek mayınımız var mı komutan?” dedi. “Elbette komutanım, 26 tane kaldı”. “Derhal Çanakkale’ye gelsin”. Çanakkale’ye gelen bu mayınlar, buradaki -çok önemli küçük bir gemi, yardım gemisi- Nusret mayın gemisine bindirildi. 1909 yılında Almanya’da inşa edilmiş. Nusret yardım demek Osmanlıcada. Küçük bir gemi, mayın için tasarlandı ve ona bu mayınlar bindirildi. Kaptanı da Trabzon Akçaabatlı Yüzbaşı Hakkı Bey. Çok kahraman bir komutan ve aynı zamanda kaptan. Karadeniz çok

> hırçın bir denizdir. Trabzon Limanı da Karadeniz'in bir limanıdır ve burada yetişen kaptanlar birinci sınıftır, çok da kahramandır. (KK.4).

Anlatıcı, Çanakkale Savaşları'nda gelişen olayları anlatırken anlatımla ilgili ve bağlantılı olan farklı konulara da değinerek dinleyicileri teknik terimler ve/veya konularda bilgilendirme görevini de üstlenmektedir.

> Ona görev olarak verilen emir, bir intihar saldırısıdır. Yani düşmanın dibine kadar, karargâhına kadar gideceksin ve düşmana görünmeden, sisin, pusun içerisinde bu mayınları döşeyeceksin. İşte böyle bir destan yazılmış. Kaptan sabah beş buçuğa kadar gemisini tamamlamış, hazırlıklarını bitirmiş, 60 kişilik bir mürettebatı ile helalleşmiş ve saat sabah beş buçukta rüzgârın bitmesini bekliyor. Bizim Çanakkale'deki rüzgârımız sabah beş buçuğa kadar fırtına gibi eser. Daha sonra da kesilir ve sis, pus çöker. Yine aynı böyle bir günde, 7-8 Mart gecesi sabahleyin beş buçukta yola çıkıyor ve kıyı kıyı en son geminin en arkasındaki karargâhın dibine kadar ulaşıyor. Daha sonra da o karargâha, onlara hissettirmeden u dönüşü yapıyor ve hilali kapatacak şekilde 100 metre aralıklarla ve 4,5 metre derinliğe birer birer bu mayınları döşemeye başlıyor. Bir saatlik vakti var. Çünkü sisler puslar dağılabilir, rüzgâr çıkabilir, hava ışıyabilir. Dolayısıyla onun döşediği mayınları düşman görebilir. Onlar görebilirse, zaten teknolojisi çok yüksek, temizleyecekler. Hiçbir kıymeti harbiyesi yok. O düşmanın onları görmemesi gerekiyor. Bu kadar heyecanlı bir durum ve çok büyük bir kahramanlık destanı. İşte en son mayını döşediği yerde Yüzbaşı Hakkı Bey kalp krizi geçirir. Mayın Grup Komutanı Hafız Binbaşı Nazmi Bey alır onu, sedyesine yatırır ve İstanbul'a tedaviye gönderir. Altı ay tedavi görür ama tedaviye cevap veremez. 14 Eylül 1915 tarihinde hakkın rahmetine kavuşur. O döşenen mayınları düşman göremez. 17 Mart günü her iki taraf da hazırlığı bitirmiş ve Fransız Amiral Guepratte "bana bir pilot gönderin" der -yüzbaşı Pilot Guepratte oğludur-. "Buyrun komutanım" der. Komutan, "Derhal uçağına bineceksin ve bütün Boğaz'ı kontrol edeceksin" diye emir verir. Havadan baktığınız zaman suyun 4,5 metre altındaki bu mayınları görme şansınız çok yüksek ve hava hâkimiyetleri çok yüksek ve akşama kadar kontrol ediyorlar. Ancak onlar kendi karargâhlarının olduğu limanı kontrol etmiyorlar. Kibirli İngilizler ve Fransızlar hata yapıyorlar. Mayınlar temiz raporu veriyorlar. Daha sonra 18 Mart sabahı A, B, C hattıyla Boğaz'dan giren bu donanma sırayla bu tabyaları bombalayacak ve İstanbul yolunu açacak. A hattı ile B hattı yer değiştirirken buradaki Karanlık Liman'ı kullanmaya başladıklarında Nusrat'ın döşediği mayınlar birer birer devreye giriyor ve üç tanesini çok kısa zamanda batırıyor. Dört tanesi de atılan mermilerle çok ağır bir şekilde yara alıyor ve düşman neredeyse donanmanın yarısını kaybetmiş ve geriye çekiliyor. Bir gün sonra Amiral Guepratte, Bozcaada'da bir askeri mahkemede oğlunu çağırıyor, "O pilotu bana gönderin", diyor. Suffren gemisinin güvertesinde bir askeri mahkemenin başkanı baba Guepratte. "Buyurun komutanım", diyor oğlu onun karşısında. "Sen neden bu mayınları göremedin? Vatan hainisin", diyor ve kendi oğlunu direğin tepesinde idam ederek hayatına son veriyor. İstanbul kendi evlatlarından bile değerli. Bizim evlatlarımıza dünyayı verseniz yine vazgeçmeyiz. Çünkü bizler İslamiyet'i yaşıyoruz, elhamdülillah Müslümanız. İnsanlığa hizmet için yaratılmışız. İşte Avrupa'dan farkımız bu. Bizler bu dünyaya barışı getirmek zorundayız. Bunu yapmak içinde çok çalışacağız, çok güçlü bir gençlik yaratacağız. İşte o gençlik de bu dünyaya barışı getirecek. (KK.4).

Anlatıcı, tarihsel anlatımlara, yaşanmış olaylara kendi yorumlarını ekleyerek anlatıyı yeniden şekillendiriyor ve toplumsal mesajlar vererek dinleyicinin motivasyonunu yükseltiyor, anlatının içine çekiyor. Aynı zamanda anlatımına kattığı yorumlarla gelecek kuşakları yönlendirme görevini de yerine getiriyor.

> Bakın kıymetli misafirlerimiz, İstanbul'un ne kadar kıymetli olduğunu bilmeniz için anlattım bunları. Bakın Napolyon Bonapart ne demiş onların büyük kralları biliyor musunuz? 1798 yılında Akdeniz'i elimizden aldıktan sonra, "Eğer dünya tek bir devlet olsaydı, İstanbul başkent olurdu". Son bir kez dünyanın en önemli başşehrini koruyabilmek için çok mücadele etmişiz. İstanbul'u alabilmek için Ruslar (...) savaşı yapmışlar. Fransa evlatlarını katletmiş, İngiltere'nin ise hala gözü var. Gözleri çıksın onların. Neden İstanbul biliyor musunuz? Fatih Sultan Mehmet Han, coğrafyayı ve tarihi bildiği için bu coğrafyanın kıymetini çok iyi görmüş ve çok önemli değerlerini bilmiş ve bu coğrafyada çok güçlü bir gençlik yetiştirerek dünyaya hâkim olmuş. Demek ki coğrafyanın ne kadar kıymetli olduğunu o fark etmiş. Biz de bu coğrafyanın ne kadar kıymetli olduğunu öğrendik şimdi. O yüzden bu coğrafyaya sahip olmak için çok fazla çaba sarf edeceğiz. Çok fazla çalışacağız. Bakın bizler bu coğrafyada dünya ticaret merkezini kurduktan sonra İstanbul'da ticaret yapmak için Boğaz'dan geçen gemilerden vergi toplamışız. Bu vergileri alırken de gümrük binalarımızı gösterdim. 1841 yılına kadar almışız, ondan sonra da alamamışız. Neden? Çünkü bizler zevk ve sefa içinde yaşarken sefalete düştükten sonra Osmanlı perişan durumda, hasta adam olmuş ve bizim yerimize dünyayı yöneten bir ülke, o da İngiltere olmuş. Güneş batmayan bir imparatorluk kurmuş ve kendi kanunlarını kendisi koymuş. Daha sonra da bu suları uluslararası su ilan etmiş. 1841 yılında Londra Boğazlar Sözleşmesi'ni imzalamışız. Gelen geçen gemiler şimdi bedava geçiyor. Bu boğazlar İngiltere'nin olmuş olsaydı, sizin gemileriniz bedava geçebilir miydi? Asla geçemezdi. Öyleyse biz bu gücü, kaybettiklerimizi nasıl kazanabiliriz? Çok güçlü bir gençlik, işte o gençlikte tekrar Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağını çok yükseklere taşıyarak eski gücümüze kavuşabilir ve dünyaya bu çok önemli barışı getirebilir ve çok zengin bir ülke olabiliriz. Bunu da yapmamız için Çanakkale'yi çok iyi öğrenmemiz gerekiyor. Devam ediyoruz arkadaşlar. (KK.4).

Anlatıcı, tanınmış isimlerin özlü sözlerine de yer vererek anlatımının inandırıcılığını ve etkisini arttırmıştır. Anlatım aralarında soru-cevap yöntemi kullanarak dinleyici ile arasındaki iletişimi canlı tutmuş, anlatıma katkı sunmalarını sağlamış ve bu sayede dikkatlerinin dağılmasını engellemiştir. Her icra noktasında yaptığı gibi burada da son cümlelerini dinleyiciye mesajlar vererek tamamlamıştır.

> Rumeli Mecidiye Tabyası ve bu tabyada yedi tane bonet ve altı tane top var. Buradaki toplar çok önemli. Birazdan yan tarafta göreceğiz. Topraklar ne işe yarıyordu, atılan topları absorbe etmek içindi. Deve kuşu yumurtası akı ve kireçle yapılmış. Burada büyük bir destan yazan kahramanlarımızın çok önemli savunma sistemleri tabyalarımız olmuş. Bu tabyalar bu savaşa şahitlik etmiş ve hala sapasağlam ayakta. Burada hem kahramanlarımızı hem de cephaneliklerimizi korumuştur. Şimdi hep birlikte buradaki tabyalarımızın içini görelim efendim. Buyurun… Bakın efendim tünellerle birbirine bağlantılı, üzerinde 4,5 metrelik toprak var ve büyük bir

> bombardıman görmesine rağmen hala sapasağlam ayakta. İşte kahramanlarımızın cephanelikleri ve yanlarında da toplarımız var. (KK.4).

Bu bölümde anlatıcı, dinleyicilere tabyaların içini gezmeleri için beş dakika zaman vermiştir. Gezilip görülmesi gereken noktalarda ise kibar bir üslupla "buyurun efendim" hitabıyla saygılı bir şekilde başını biraz öne eğdikten sonra elleriyle yönlendirme yaparak giriş önceliğini dinleyicilere verdiği ve dikkat edilmesi gereken yerlerde küçük uyarılarda bulunduğu gözlemlenmiştir. Alanla ilgili anlatımlar dışındaki bireysel konuşmalarda sesini daha yumuşak bir tonda kullanmaktadır.

> Şuradaki duvara dayanın, yerlerde su ve demirler var. Ayaklarınız kayabilir. Yavaş yavaş sizden rica ediyorum efendim. İlk önce biz ziyaretçilerimizin sağlığını düşünüyoruz. Tarih sonra geliyor efendim. Şimdi yan tarafa geçiyoruz. Evet, çok güzel. Kıymetli misafirlerimiz, bir cephaneliğe daha gireceğiz ve bu cephanelikte Koca Seyit'in kullandığı mermileri göreceğiz. Ne demiştik mermiler için, 140 kg, 190 kg ve 215 kg. Yani gücümüz düşmanın gücünün yarısı kadar. Şimdi ben size bu olayı yaşatmak istiyorum ve dolayısıyla buradaki kahramanlarımız o anda neler yaşamış buna bir tiyatro derseniz daha iyi olur. Yaşatmaya, canlandırmaya çalışacağım. (KK.4).

Anlatıcı, bu bölümde dinleyici grubundan gönüllü üç kişiyi seçerek anlatımında geçen olaylarla ilgili küçük bir canlandırma yaptırmıştır.

> 18 Mart günü sabah buradaki düşman karar vermiş ve saat 10.15'te taarruza geçmiştir. 18 tane zırhlı A, B ve C hattıyla Boğaz'dan içeriye girmiş. Bizim de iki tane uçağımız var ama çalışmıyor. Bütün Avrupa borçlarımız karşılığında onları haczetmiş hava hâkimiyetimiz sıfıra düşmüş. Ama Almanya zengin bir müttefikimiz, derhal bize, Uzunköprü'ye trenlerle kargo halinde iki tane uçak ve iki tane Alman pilot göndermişler. O dönem Çanakkale Havaalanı'nda monte ediliyor. 18 Mart sabahı yine iki uçağımız var ve 8.30'da keşfe çıkıyoruz. Bu keşifle birlikte düşman donanmasının burada hazırlık yaptığını, derhal teyakkuza geçmemizi istediklerini raporla bildiriyorlar. Cevat Paşa, Boğaz Komutanı, bütün kahraman tabyalara "hazır olun artık düşman Boğaz'dan girmek üzere taarruz planlıyor" diyor. Onlar da buradaki askerlerini hazırlıyor. Tabyanın komutanı Yüzbaşı Mehmet Hilmi Sanlıtop askerlerini karşısına toplayarak çok özel bir konuşma yapıyor. "Askerlerim! Yüce Osmanlı bizim namusumuz, şerefimizdir, hürriyetimizdir. Ben dahi yaralı ve şehit olsam benim de üstümden basıp geçeceksiniz. Kimse yaralılarla ve şehitlerle uğraşmayacak. Her şeyi vatan için yapıyorsunuz. Benden mükafat beklemeyin. İlaveten ben top başı yapın diyene kadar da kimse topun başına geçmeyecek. Herkes cephaneliklerde benim emrimi bekleyecek" diyor. Neden? Çünkü düşmanın menzili 22 km. Attığı mermi 490 kg. Bizim menzilimiz 10 bin metre, 140 kg, 190 kg ve 215 kg. Yani düşman ne kadar bomba atarsa atsın biz onlar bizim menzilimize girene kadar beklemek zorundayız. Ne yapıyor kahraman Mehmetçik? Yaratandan yardım istiyor. Bilenler Kuran-ı Kerim okuyor, bilmeyenler kelime şahadet getiriyor. Ben de sabahleyin evden çıkar çıkmaz 5,6 tane dua birden okuyorum. Allah işlerimi rast getirsin diye. Onlar da öyle yapmışlar. Yaratandan yardım istiyorlar. Çünkü çok güçlü bir düşman. Düşman A, B, C hattıyla Boğaz'dan içeriye giriyor. A hattındaki Queen Elizabeth gemisi, yüzen kale, yeni kızaktan

> indirilmiş, teknoloji çok yüksek. 490 kg'lık mermiyi 22 km. mesafeye atabiliyor. Hedefi Çanakkale Çimenlik Kalesi ve merkez tabyalar. Yanındaki Lord Nelson gemisi biraz önce gittiğimiz Namazgâh Tabyası'nda mermisini gördünüz. O da orayı hedeflemiş. Yanındaki Inflexible gemisi, Anadolu Hamidiye'sine… Yanındaki Agamemnon gemisi de Mecidiye Tabyası'na… Yani iki saatlik bir bombardıman ve Çanakkale bu bombardıman ile yanıyor. Çanakkale kül oluyor. Çanakkale toz duman oluyor. Çanakkale'nin yandığını gören Amiral de Robeck iki saatlik bir bombardımanın sonunda "tamam" diyor, "artık ben bombalamayı kesiyorum. Arkadaki Fransız tümeni önüme geçsin. Çok yakından bu bombalamaya devam etsin" diyor. İşte buradaki Fransız tümeni derhal biraz daha menzilimize yaklaşıyor ve bu tabyaları yaklaşan menzilden yine bombalıyor ve yine Çanakkale yanıyor, Çanakkale tutuşuyor. İşte buradaki 14.05'e kadar ikinci taarruzda bu bombalamayı bitirdikten sonra yıpranan bu tümeni, hemen hemen hiç atış yapmamış. Üç hat İngiliz tümeni ile yer değiştirmesini istiyor. Bir yer değiştirme sırasında geri dönüş emri almış Bouvet isimli Fransız bayraklı gemi Karanlık Liman'dan dönüş yolunda. 7-8 Mart gecesi. Nusrat'ın döşediği mayınların üzerinden geçerken öyle bir mayına çarpıyor ki üç dakika içinde 603 mürettebatı ile denizin dibini boyluyor. Arkasından Irresistible gemisi aynı yoldan devam ederken o da iki tane mayına çarpıyor ve 639 mürettebatıyla birlikte deniz kan gölüne dönüşüyor. Can pazarı... Amiral de Robeck çılgına dönüyor. "Nerden çıktı bu mayınlar, bana mayınlar temizlendi raporu gelmişti. Ben bombalamaya devam edeceğim. Bütün gemiler yana sarmak için harekete geçsin" diyor. Tam da bizim menzilimizde. Bütün askerlerine, "gazanız mübarek olsun arkadaşlarım, top başına" emrini veriyor. İşte bu kahraman askerlerimizin bu tabyadan attıkları toplarla dört tane gemi çok ağır bir şekilde yara alıyor. Golyat, Sufferen, İnflexible ve Agemennon gemileri baş omuzdan, kıç omuzdan yaralanmış, çalışamaz hale geliyor. Daha sonra da bu gemilerin batmaması için römorkörlerini devreye sokan İngiltere onları Bozcada ve Gökceada'ya limana taşıyor ve tamirat altına alıyor. En nihayetinde düşman toparlanıyor yine vazgeçmiyor ve yine dördüncü bir taarruzla Ocean gemisi, Dardanos önüne kadar geliyor ve bütün tabyalarımızı bombalama emrini almış ve tabyalarımıza bomba yağdırıyor. Burada da Agamennon gemisinden atılan mermilerle 16 tane topçu asker paramparça olmuş, şehit düşmüş. Biraz önce duasını yaptık. 8 tane asker çok ağır yaralı. Tabya Komutanı Mehmet Hilmi Sanlıtop, onları tedaviye götürmüş. Bir tek Niğdeli Çavuş var şokta. Bir de Koca Seyit var toprakların altında. Ve ayaklarını kıpırdatıyor, önce koşa koşa geliyor, tutuyor bacaklarından, şöyle bir silkeliyor. Ve kendine gelen Koca Seyit hiçbir arkadaşını göremiyor. "Arkadaşlarım nerde" diyor, Ali "Onlar mertebelerine ulaştı, şehit oldular" diyor. Şöyle kendine gelip kafayı kaldırınca vincin yıkıldığını görüyor. Mermiyi taşıyacak vinç paramparça olmuş. Hemen merdivenlerden çıkıyor, boğazdaki düşman gemilerine bakıyor. Bir de ne görsün. Düşman Dardanos tabyasının önünde İstanbul'u tehdit ediyor. (KK.4).

Tarihsel bilgilerin yoğun olduğu anlatımlarda anlatıcının diyaloglara yer vermesi ve yaşanmış olayları hikayeleştirerek anlatması dinleyici üzerinde meydana gelen sıkılma, bıkma, yorulma gibi olumsuz etkileri ortadan kaldırdığı gözlemlenmiştir. Burada etkili iletişim teknikleri haricinde anlatma yeteneği de ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda anlatıcı "Ben de sabahleyin evden çıkar çıkmaz 5,6 tane dua birden okuyorum. Allah

işlerimi rast getirsin diye" sözleriyle kendi yetiştiği kültürel ortamın etkilerini anlatısına yansıtmaktadır.

> "Eyvah" diyor, "vatan elden gitti, hürriyet elden gitti, namus elden gitti" diyor. Annesi ona çok güzel bir dua öğretmişti. "Allah'ım bana güç ver, kuvvet ver" diyerek besmelesini çekiyor ve koşa koşa cephaneliğe giriyor. "La havle vela kuvvete illa billahil azim" dediği gibi cephanelikten 215 kg'lık mermiyi kavradığı gibi merdivenin başına kadar getiriyor. Getiriyor ama birinci basamağa bile ayağını kaldıramıyor. Mehmetçik çok yorgun, mermi çok ağır. Niğdeli Ali Çavuş arkasında bütün kemiklerinin çatırdadığını hissediyor. Onu görünce, "ne duruyorsun Ali, yardım et bana" diyor. Onun desteği ile birer birer merdivenlerden çıkıyor ve mermiyi namluya yerleştiriyor. Barutunu dolduruyor. Kamasını kapattıktan sonra ateşliyor. Ateşlemesi ile mermi Ocean gemisinin dümen dairesine isabet ediyor. Dümeni bozulan gemi rotasını kaybediyor ve akıntı ile akmaya başlıyor. Saat 18.30 Nusrat'ın döşediği mayınlarından birine çarparak infilak ediyor. (KK.4).

Özellikle Seyit Onbaşı gibi kahramanlık gösteren askerlerin diyaloglarına yer verilmesinin dinleyiciler üzerinde daha fazla etki yarattığı gözlemlenmiştir. Kaynak kişilerle yapılan görüşmelerde dinleyicilerin çoğunlukla tarihsel ve teknik anlatımlardan çok yaşanmış olaylarla ve Çanakkale ruhunu yansıtan duygu aktarımlarıyla ilgilendikleri belirtilmektedir.

> Saat 18.30'da hava kararmış, günün sonunda Amiral De Robeck, Churchill'e bir rapor yazıyor. "Sayın Bakanım" diyor. Bir gün içinde üç tane gemimiz battı. Dört tane gemimiz de çok ağır şekilde yaralandı. Eğer geçmeye devam edersek belki de donanmamızın tamamını kaybedebiliriz. Ne yapalım?" diyor. O bizden korkmayan Churchill diz bağları çözülmüş "derhal geri çekilin" talimatını veriyor. Düşman donanması bu emirle geri çekilmeye başlamışlardır. Onlar geri çekilirken buraya Cevat Çobanlı Paşa gelir. "Gel delikanlı benim yanıma". Buraya geldiğinde bir tek Koca Seyit vardır ve Koca Seyit bir kahramandır. "Evladım, sen mi kaldırdın bu mermileri?" diye sorar. Koca Seyit, "Ben kaldırdım komutanım" der. Paşa ona bir onbaşı rütbesi verir. Artık Koca Seyit onbaşı olmuştur. "Evladım şurada iki tane Alman topçu subayı var. Şu mermileri bir daha kaldır da senin fotoğrafını çekelim. Bütün dünya âlem senin kahramanlığını okusun" der. Koca Seyit, "Kaldıramam komutanım, o zamandı şimdi olsa Allah'ın izniyle tekrar kaldırım" der. (KK.4).

Anlatıcı burada, Seyit Onbaşı'nın başından geçenleri anlattıktan sonra diyaloglarına yer vererek kahramanlığına atıfta bulunmuş; aynı zamanda Türk milletinin kutsal değerlerinin de önemine vurgu yapmış ve dinleyicilere yine anlatım sonunda mesaj vermiş ve farkındalığı arttırmıştır.

> Evet biz Allah'ın aşkıyla, peygamber aşkıyla, vatan sevgisiyle her şeyi yaparız. Vatansız yaşayamayız, hürriyetsiz hiç yaşayamayız. Bunu da Çanakkale'de göstermişiz. Emperyalizme ilk defa dur diyen ecdadın torunları olarak tarihe geçmişiz. Şimdi bütün gençleri yanıma istiyorum. Kıymetli misafirlerimiz. Çok özel bir tecrübeden bahsetmek istiyorum sizlere. Winston Churchill çok önemli bir siyasi lider. Çok okumuş, amirallik

> yapmış (…) bakan olmuş, daha sonra başbakan olmuş ve dünyayı yönetmiş. Bizim dünya lideri atamız Gazi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Bizim nasıl Atatürk'ümüz varsa, evlerimizde ve iş yerlerimizde fotoğrafı varsa, onların da en büyük siyasi liderlerinin evlerde ve iş yerlerinde fotoğrafı vardır. Winston Churchill çok kıymetli bir siyasi lider ve hatıralarında yazmış. Hatıralarında şundan bahsetmiş: "Bizler İngilizler olarak çok kibirli bir milletiz ve kibrimize mağlup olduk, Çanakkale'de Türkleri küçük gördük ve yenilmez armadayı da mahvettik. Büyük bir prestij kaybettik. Bir hata yaptık. Bu hatamı bütün dünya okusun" demiş. Yani burada hatasını bütün dünyaya okutmuş. Öyleyse ne kadar büyük adam olursanız olun, isterse başbakan, isterseniz cumhurbaşkanı, istersen hâkim, istersen savcı, insanlar hata yapmak için yaratılmış. Öyleyse büyük adamlar hata yapmış da bizim gençlerimiz bizim küçük adamlarımız hata yapmaz mı? Elbette hata yaparlar. Öyleyse bizim gençlerimiz hata yaptığı zaman asla yan gözle bile bakmayacaksınız. Aşkınızı, gönlünüzü akıtacaksınız. Korkusuz, bilgili bir gençlik yetiştireceksiniz, ata sevgisiyle, vatan sevgisiyle büyüteceksiniz ve o gençlik Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağını çok yüksek yerlere taşıyacak. Neden biliyor musunuz? Çünkü bu dünyanın barışa ihtiyacı var, çünkü bu dünyanın bize ama bizim gençlerimize ihtiyacı var. Bekle bizi dünya, bekle bizi Avrupa! Çok yakında gümbür gümbür geliyoruz inşallah. Teşekkürler. (KK.4).

Anlatıcı, günümüzde gençlerle ilgili sık kullanılan olumsuz söylemlerden yola çıkarak gençleri desteklediğini ve hata yapmanın her canlıya mahsus bir durum olduğunu vurgulayarak dinleyici grubu içinde yer alan gençlere samimi bir üslupla destek olduğunu göstererek onların ilgisini üzerine çekmiştir.

> Kıymetli misafirlerim. Şimdi sizlere buradaki kahramanları anlattım. Kara savaşları 8,5 ay sürdü. Onları da anlatacağım ve kara savaşlarının yaşandığı cephelere gideceğiz. İlk önce güney cephesi, daha sonra da kuzey cephesine gideceğiz. Şimdi Alçıtepe'nin eteklerine doğru ilerliyoruz. Buradaki düşmanın hayallerine set olan Mehmetçiği anlatıyoruz ama bu savaş niçin çıkmış, Birinci Dünya Savaşı'nın sebepleri nelerdir? Dünyanın ekonomik ve siyasi yapısı o dönem nasıldır, Osmanlı'nın ekonomik ve siyasi yapısı nasıldır, neden savaş çıkmış, Osmanlı Devleti neden savaşa katılmak zorunda kalmış, tarafsız kalsa olmaz mıydı? Bu soruların cevabını sizlere aktarmak istiyorum. (KK.4).

Çanakkale Savaşı'nın devamında meydana gelen olayların ayrıntılarına geçmeden önce konu başlıklarını vererek bilgilendirme yapması, dinleyicilerin sonraki konular hakkında bilgi sahibi olmasını sağlıyor. Burada anlatıcının tarihi bilgilere ve kronolojiye hâkimiyeti gözlemlenmiştir.

> Tam 104 yıl önce, başta İngiltere olmak üzere Belçika'sı, Hollanda'sı, Fransa'sı, İspanya'sı, Portekiz'i… Hepsi açık denizlerin keşfini tamamlamış, yeni dünya düzenine geçmişler. Emperyalizm adında bir siyaset geliştirmişler. Bütün dünyadaki mazlum milletleri köle yapmışlar. Bunun adına emperyalizm diyorlar. Bir tek özgür olarak yaşayan Osmanlı Devleti var. Özgür, Müslüman tek ülke ve o da hasta adam. Osmanlı perişan durumda, çünkü çok büyük hatalar yapılmış. Eğitimden uzaklaşılmış, çok fazla borcu var ve adına "hasta adam" demişler. Ama dünyanın en güzel coğrafyasında yer alıyor. Dolayısıyla Avrupa planlarını yapmış. "Türklerin

> direnecek gücü kalmadı. Savaş çanları çalmaya başlasın. Savaş başlarsa hemen paylaşalım. Türkleri geldiği orta Asya'ya geri gönderelim" demişler. Bir Avrupa ülkesi var ki o da Almanya. Hiç satmadan 93 tane gemi yapmış. Burada o gemilerle dünyaya hâkim olmak istiyor. "Avusturya-Macaristan benim kardeşim, bir de Osmanlıyı yanıma alırsam, çok mert ve kahraman bir askeri var. Onunla Anadolu'yu köprü olarak kullanırım. Hindistan'a kadar gider bütün petrol kaynaklarını ele geçiririm" diyor. Bir de kuzey komşumuz Rusya var, onların da hedefinde İstanbul ve sıcak denizlere inmek var. On bir kez bizimle savaş yapmışlar. İstanbul'u istiyorlar. İlk anlaşmayı İngilizlerle Ruslar yapmış. 1908 yılında Estonya'nın Reval şehrinde "tamam" demiş İngilizler. "İstanbul'u sana verelim ve biz de petrol yataklarını alırız" diye anlaşmışlar. Fransa'yı da yanına alarak İngiltere üçlü bir ittifak kurmuş. Eğer bu dünya savaşını Almanya başlatırsa; İngiltere müttefikleriyle Almanya'yı doğudan ve batıdan kuşatacak ve savaşı altı ay gibi süreyle bitirecekler. Daha sonra "hasta adam" Osmanlıyı birlikte paylaşacaklar. (KK.4).

Anlatıcı, özellikle bu anlatımları bir sonraki icra noktasına giderken otobüs içinde ayakta, dinleyicilerle yüz yüze ve gözlerinin içine bakacağı bir pozisyonda gerçekleştirmiştir. Otobüs içinde gerçekleştirilen anlatımlarda dinleyicinin dikkati her ne kadar anlatıcı üzerinde gözükse de daha önce görmediği coğrafyayı izlemek için ara ara dışarıya baktığı ve bağlamdan koptuğu gözlemlenmiştir. Günlük turlarda anlatım için en fazla sekiz saatlik bir zaman dilimi ayrılmış olmasından dolayı alandaki bütün noktalar ziyaret edilememektedir. Bu nedenle en çok ziyaret edilen belli noktalarda durulmaktadır. Bu nedenle diğer noktaların anlatımları araç içinde tamamlanmakta ve anlatıcının yönlendirmesiyle dinleyicilere uzaktan görme imkânı sunulmaktadır. Anlatıcının 8,5 ay süren bir savaşın anlatımını sınırlı sürede icra etmek için otobüs içindeki süreyi de değerlendirdiği gözlemlenmiştir. Anlatıcılarla yapılan görüşmelerde zaman yönetiminin önemi ve uzun bir süre otobüs içinde ya da dışında ayakta kalarak performans sergilemenin zorlukları üzerinde sıkça durulmuştur. Anlatıcımız Bayram Er'in bir eliyle mikrofonu tutmaya çalışırken diğer eliyle de düşmemek için tutunmaya çalışması ve anlatımını canlı tutmak için el kol hareketlerine başvurmaya çalışması otobüs içindeki anlatımların zorluklarını göstermektedir.

> Kıymetli misafirler, sol taraf Havuzlar Şehitliği ve sağ tarafta Havuzlar Çeşmesi'ni de görüyorsunuz. Buradaki planları hazırlayan İngiltere, Fransa'yı, Rusya'yı yanına almış, üçlü bir ittifak kurmuş ve Almanya bu savaşı başlatırsa artık planlarını uygulayacaklar. Bizi de geldiğimiz Orta Asya'ya geri gönderecekler. Bizim var olma ve yok olma savaşımız bu savaş. Buradaki askerlerimiz Kara Savaşları'nda tümen tümen Anadolu'dan buraya geliyor. Sağ tarafta Havuzlar mevkii var. Cephe gerisi lojiktik destek alanı. Burada eksikler tamamlanıyor ve daha sonra da şu karşıdaki tepelerin hemen arkasında Alçıtepe'nin eteklerinde dört tane derede düşmanı durduran Mehmetçik 8,5 ay savaş yapıyor. Mehmetçik eğer burada yaralandıysa hemen cephe gerisinde sargı yeri hastaneleri var, buralarda tedavi görüyorlar. Daha sonra Kızılay çadırlı at arabalarıyla -bu

> geldiğimiz yoldan Akbaş Limanı'ndan- hastane gemisi olarak kullandığımız Şirket-i Hayriye gemisi ve Kızılay gemisiyle hastalarımızı sevk ediyoruz. Eğer hasta çok ağır yaralıysa ve tedavi edilemeyecek durumdaysa, bir an önce onları büyük hastanelere sevk etmek zorundayız. Kızılay çadırlı at arabalarıyla buradan sevk edilirken kan kaybından şehit olmuş ise olduğu yerde de toprağa defnediyoruz. Onlardan bir tanesi de 2. Tümen kurmay başkanı Yüzbaşı Kemal Bey ve Kerevizdere'de savaş yaparken göğsünden bir şarapnel parçasıyla derinden yara almış ve kan kaybından şehit düşmüş. On tane askeri ile Havuzlar Şehitliği'nde yatıyor. (KK.4).

Anlatının tamamında anlatıcının karma grup özelliklerini dikkate alarak yalın, sade ve anlaşılır bir dil kullandığı, tarihsel içeriğin fazla olduğu anlatımları konuşma diline yakın bir üslupla da aktardığı, diksiyonunun güzel olduğu, önemli ifadeleri vurgulu söylediği gözlemlenmiştir.

> Onları biliyoruz. Bir de bilemediklerimiz var ki onları da İbrahim Naci anlatıyor. İbrahim Naci kim, çok kahraman bir asker... Genç bir teğmen ve teğmen çıkar çıkmaz, savaş patlak vermiş ve savaş patlak verir vermez Çanakkale'ye gelmiş. Kerevizdere'de Fransızlarla savaş yapıyoruz. Burada, Kerevizdere'de savaş yaparken 21 Haziran 1915 tarihinde şehit düşmüş. Ama annesine çok önemli günlükler tutmuş. Şehidimizin bu günlüklerini 99 yıl sonra bulduk. Günlüklerinde şehit teğmen İbrahim Naci, yaşadıklarını gün be gün yazmış. Bu önemli kaynak şu anda yayımlandı, "Allahaısmarladık İbrahim Naci" diye. Gün gün yaşadıklarından bahsediyor. Kahramanlıkların şahitliğini yapıyor. Bu savaşın hem şehidi hem de şahidi. İnternetten tıkladığınızda görürsünüz. İsteyenler alıp okuyabilir. Teğmen, günlüklerinde annesine şöyle sesleniyor, "anneciğim ben buraya savaşmaya geldim. Ama cepheye giderken yolun sağında ve solunda bir sürü mezar gördüm. Kırık bir tahtası bile yok! Anneciğim ben savaşmaktan ve ölmekten korkmuyorum. Seni şehit annesi yapmak için buraya geldim. Ama unutulmaktan korkuyorum. Lütfen beni unutma!" demiş. Tek bir şey istemiş bizden. Unutma! Biz de unutmadık, yurdun dört bir tarafından geldik ve onları bugün ziyaret ediyoruz. Onları anlamaya çalışıyoruz. Onlar büyük birer kahraman olarak tarihe geçmişler. O kahramanları kalbimizde taşıyacağız ve sonsuza kadar çocuklarımıza aktaracağız. (KK.4).

Anlatıcı burada tarihe tanıklık etmiş birincil kaynakları da aktararak dinleyicilere karşı sorumluluk bilinciyle bilgilendirme işlevini yerine getirmektedir. Bu işlevlerin yerine getirilmesi toplumsal açıdan önemli bir noktadır. Çünkü anlatıcının yönlendirmeleri, bilgilendirmeleri veya önerileri dinleyiciler için önemli bir durumdur. Dikkate alınmalı ve bu konunun üzerinde durularak çalışmalar yapılmalıdır. Buradan yola çıkarak belki de gelecek nesillere bırakılacak manevi miras için çalışılmış kaynakların önerilmesi milli ruhun ve bilincin oluşmasına katkı sağlayabilir.

> Kıymetli misafirlerimiz, buradaki o Avrupa'nın siyasetini sizlere anlattım ama bir de Osmanlı'nın siyasetini anlatayım. Osmanlı koskocaman bir ülke. Büyük bir imparatorluk. Bütün dünyayı yönetirken neden birdenbire hasta adam olmuş ve nerde hata yapmış, onu anlatayım. 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra, Fatih Sultan Mehmet Han çok önemli bir eğitim sistemini geliştirmiş. Bütün çocukları okula davet etmiş. Çok güçlü bir gençlik

yetiştirmiş. Kaptan-ı deryalar denizler hâkimi olmuş, dünyaya hâkim olmuş. Liyakat sistemiyle devletini yönetecek bürokrat sistemini getirmiş. Buradaki çok önemli devleti dünya devleti haline getirmiş. Dünyayı yönetmeye başlamış. 300 yıl dünyayı yönetmişiz. Üç kıtaya kadar hükmetmişiz. Tunus, Fas, Cezayir, Libya, Mısır, Arap Yarımadası, Kuzey Kafkasya, Kırım, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Viyana kapılarına kadar uzanmışız. Ama hiç kimsenin toprağına zorla girmemişiz ama bize barbar diyorlar ya - hepsi yalan- inanmayın bunlara. Bakın ben size gerçek tarih (…) 16. yüzyılda Alman kralı Şarlken yedi tane Hıristiyan ülkesini kendisine bağlamış. Avrupa'yı esir etmiş ve bütün Avrupa onun esaretine yenik düşmüş. Onlardan bir tanesi de Fransa Kralı Fransuva. Annesi o zamanki padişahımız Kanuni Sultan Süleyman'a bir mektup yazıyor. "Padişahım, sen dünyanın en büyük sultanısın. Biz Alman kralı Şarlken'e esir düştük, lütfen bizi kurtarın" diyor. Bu mektup üzerine Kanuni Sultan Süleyman da bir mektupla karşılık veriyor. Daha sonra Piri Reis donanması ile derhal Akdeniz'e iniyor. Gelibolu çok önemli bir limanımız ve orda bizim donanmamız var. İşte buradaki donanmamız Fransa'nın Nice şehrine gidiyor ve üç yıl Alman kralı Şarlken'den Fransa'yı koruyoruz, onlara hamilik yapıyoruz ve bizim sayemizde Fransa özgürlüğüne kavuşuyor. Ama Fransa'nın ne diliyle ne diniyle ne de özgürlüğüyle uğraşıyoruz. Onlara özgürlüğü biz getiriyoruz. Yani dünyayı yönetirken de dünyanın jandarmalığını yapmışız. Her mazlum millete kol kanat getirmişiz. Dünyayı yönetirken de adam gibi yönetmişiz. Kimsenin diliyle, diniyle, rengiyle uğraşmamışız. Öyle bir Osmanlı Devleti… Üç yüz yıl dünyayı yönetirken üç yüz yıl sonra hata yapmış. Padişahlık babadan oğula geçen bir sistem ve büyük şehzade tahta geçince ya kardeşlerini boğduruyor ya da kafeslerde tutuyor. III. Mehmet buradaki on dokuz tane kardeşini boğdurduktan sonra oğlu I. Ahmet bunu kaldırmış ve daha sonra kardeşler de tahta geçmeye başlamış. Ama kardeşler taht kavgası olmasın diye kafeslerde yetişmeye başlamış. Hiçbir eğitim almıyorlar, hiçbir dünya görüşleri yok. Daha sonra da tahtın başına geçince de elbette hata yapıyorlar. Koskoca Osmanlı'yı (…) İşte onlardan bir tanesi de III. Ahmet tahta geçer geçmez tam Osmanlı toparlanması gerekirken tam tersini yapıyor. Matbaayı reddediyor "gavur icadı" diyor. Fotoğraf çekmeye bile günah diyor. Dini siyasete alet ediyoruz. Bir yıldız gibi kaymaya başlıyoruz. Kırılma noktası 1718 ve üç yüz yıl ilerde olduğumuz Avrupa'dan üç yüz yıl geriye düşüyoruz. Osmanlı hızla uçuruma yuvarlanıyor. Avrupa da tabi ki bu topraklara gözünü dikmiş, çok önemli planlar yapıyor. En önemli düşmanımız Ruslar ve ilk kaybettiğimiz savaş da Ruslara karşı. Dolayısıyla Karadeniz'i de kaybediyoruz. Yıl 1774 ve Karadeniz bizim hakimiyetimizden çıkıyor. İlk tazminatı ödediğimiz ülke de Rusya oluyor. Her yıl üç bin altın tazminat ödüyoruz. Ardından birinci kanadımız kırılmış, ikinci kanadımız da kırılıyor. Yirmi dört sene sonra 1798 yılında Akdeniz'i de kaybediyoruz. Fransa Kralı Napolyon Bonapart yaptığımız iyilikleri unutmuş. Geçmişte onları Alman Kralı Şarlken'den kurtarmıştık. Arkamızdan hançeri saplıyor ve elimizden Akdeniz'i alıyor. Mısır'ı elimizden alıyor, gözünü İstanbul'a dikiyor. "Eğer dünya tek bir devlet olsaydı İstanbul başkent olurdu" diyor ve ikinci kanadımızda kırılıyor. Denizlerde kaybediyoruz.

Efendim sağ tarafta Melek Hanım Çiftliği var. Melek Hanım Çiftliği'nde askerlerimizin bit temizleme istasyonu var. Yani burası Soğanlıdere Mevkii. Burada çok önemli lojistik destek alanlarımız var bizim. Bakın, sağ tarafta gördüğünüz binanın orası. Melek Hanım teyze buradaki çiftliğini orduya bağışlamış. Tozun toprağın içinde savaşan askerlerimizin banyo yapma

ihtiyaçları var. Onu da üç ayda bir anca gideriyorlar ve bitleri temizleniyor. Buradaki çiftlikte askerlerimizin bu ihtiyaçları karşılanıyor. Sağ taraftaki bayrak direği önüne geldiğimizde -bakın buradaki bayrak direğinin orda- Kızılay çadırlı at arabalarımız var. 7. Tümen sıhhiye bölüğüne ait, yaralı taşıyorlar. Ama bu kahpe İngilizler uçaktan attıkları el bombalarıyla buradaki askerlerimizi vurmuşlar. Burada bir onbaşı, dokuz er şehit düşmüş. Yani hastanemizi bile bombalayan bir düşman ile savaşmışız. Sağ tarafa bakın, bir bayrak direği göreceksiniz yine. O bayrak direğinin olduğu yerde de Soğanlıdere Hastene Şehitliği var. Hastane Soğanlıdere'de kurulmuş, cephe gerisinde bir hastane. Tedavi olmaya gelmiş askerlerimiz tedaviye cevap verememişler. Burada hayatlarını kaybetmişler, şehit düşmüşler. Bunları biliyoruz, 600 tane. Diğer bilemediklerimizi de bir sonraki gideceğimiz Şahindere'de, onları size satır satır okuyacağım. Nasıl tedavi görmüşler nasıl savaş yapmışlar hepsini sizlere aktaracağım.

Şimdi tarihimize dönelim. İşte buradaki Osmanlı Devleti çökmeye başlamış ve 1798 yılında Akdeniz'de kaybetmiş ve Avrupalılar çok önemli bir plan yapmışlar. Buradaki planlarını uygulamaya başlıyorlar. "Biz bu Osmanlı'yı topla tüfekli yenemedik, kılıçla kalkanla da yenemedik. Çok kahraman askeri var. Öyleyse içini bir araştıralım" diyorlar. 1810'lu yıllarda misyonerlerini gönderiyorlar. Bu misyonerler içimizde araştırma yapıyor ve 26 etnik grupla yaşadığımızı görüyorlar. Üç tanesi de gayrimüslim vatandaş. Ermeniler, Yahudiler ve Rumlar… Bakın, Osmanlı bayrağının altında bizim gibi yaşayan ama Müslüman olmayan Hristiyan üç tebaa var. "Onları çok güzel bir şekilde eğitir ve destekleriz. Sağlık desteği veririz. Onları Osmanlı'ya karşı kışkırtırız ve Osmanlı ile savaşmamıza gerek kalmaz. Paramparça olur. Biz de bu toprakları işgal ederiz". Hemen işe koyuluyorlar ve 1810'lu yıllarda yüz yıllık plan yapıyorlar. Katolik Roma'dan gelen misyonerler 1400 tane okul açıyor. Bu okullar Fransız Koleji, İtalyan Koleji, Amerikan Koleji, Alman Koleji. Buradaki kolejlerde çok iyi eğitim veriyorlar. Eğitim yüzde bire çıkıyor. Kendi halkımız eğitim görmezken gayrimüslim vatandaşlarımız çok iyi eğitim alıyorlar. İşte burada ilk girişimlerine başlıyor Avrupalılar. Ve Mora Yarımadası'ndaki Rumlar buradaki destekle Osmanlı'ya başkaldırıyorlar. 1821 yılında. II. Mahmut Han padişahımız hemen Mora Yarımadası'na gitmek üzere donanmasını görevlendiriyor. Buradaki ayaklanmayı bastıracak. Ama o kahpe Avrupalılar 500 yıl bizim bayrağımız altında yaşamış Rumlara destek veriyor. Navarin Deniz Savaşı'nda bizim donanmamızı kahpece yakıp yıkıyor ve 1828 yılındaki bu destekle Yunanistan özgürlüğüne kavuşuyor. 500 yıl bizim bayrağımız altında yaşamış Yunanistan şimdi kafa tutuyor ve Avrupa arkasında…

Kıymetli misafirlerimiz, Yunanistan, Rumlar artık özgürlüğüne kavuşmuş ve toprak da kaybetmeye başlamışız. Arkasından 1829 yılı Edirne'ye kadar gelen bir Rus ordusu. O da sıcak denizlere inmek istiyor. Yeniçeriler isyan etmiş 1826 yılında, yeni bir ordu teşkil etmişiz. O da acemi haliyle. Osmanlı'nın ordusu da acemi derken yanlış söyledim. Yani tam teşekküllü bir ordu değil. Yeni teşekkül etmişiz. Onu da Ruslara karşı kaybetmişiz. 1830'lu yıllarda ne ordumuz kalmış ne de donanmamız kalmış. Bu fırsatı çok iyi kullanan Fransa, 1830'lu yıllarda Cezayir'i ilhak etmiş. Bir taraftan Ruslar, bir taraftan Fransızlar ve Osmanlı perişan mı perişan durumda. Bizi arkadan gözetleyen İngiltere hemen yanımıza yaklaşmış. "Gel, senin gerçek dostun benim. Sana istediğin kadar borç para vereyim, istediğin kadar da donanma yardımı yapayım. Yeter ki sen Karadeniz'i tekrar al.

Çünkü Akdeniz'den Hindistan'a kadar bütün ticaret yolları benim elimde. Gel, Karadeniz de senin olsun. Ben sana istediğin desteği vereceğim" demiş. Osmanlı Devleti'ni kandırmıştır. Osmanlı da yüz bin altın borç talep eder. İlk borçlandığımız yıl 1854'tür. Sonra 1854 Kırım Savaşı'na gireriz. İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle Kırım'da Rusları yeneriz ve Karadeniz'in tekrar hâkimi oluruz. Ama iki yıl sonra güçlü Rusya, Kars kalemizi işgal eder. Bu (…) karşılığında Karadeniz'i tekrar Ruslara bırakmak zorunda kalırız. 1856 yılından itibaren yüz bin altın borcumuzla yaşamaya başlarız. İşte bu yüz bin altın borç yirmi yıl içinde 252 bin altın borç olur. Borcun faizini bile ödemek için borç alırız. Bu borcu aldığımız Avrupalılar kapitülasyonlarla birlikte iç işlerimize karışır ve bizim içimizdeki gayrimüslim vatandaşlara çifte pasaport verir. Çok önemli imtiyaz tanır. Bütün limanları ele geçirirler. Ermeniler, Rumlar, Yahudiler. Kıyı kentlerimizde onlar yaşar. Bütün ticareti onlar yapar. Ne askere gider ne de vergi verirler. Osmanlı artık uçurumun kenarındadır. İşte bunu gören Mithat Paşa, Sultan Abdülaziz'i tahtan indirir. Sultan V. Murad'ı getirir. O da sinir ve sara hastasıdır, görevini yapamaz. Ondan sonra 1876 yılında 2. Abdülhamit padişah olur. İlk meşrutiyetimiz ilk anayasamız ve ilk meclisimiz… Orada 161 milletvekili var. 110 tanesi Ermeni, Yahudi ve Rum vekillerden oluşuyor. Yani Avrupalı istediğini almış ve imtiyaz verip hak tanıdığı gayrimüslim vatandaşlar meclisimizi ele geçirmiş. Meclisimizde biz azınlıkta kalmışız. Bir tarafta Ermeniler doğuda hür Ermenistan diye öterken, bir tarafta Yahudiler Filistin topraklarını istiyor. Burada onlar özgürlük istiyor. Bunu hemen padişah II. Abdülhamit'e iletiyorlar. Padişaha "ne kadar borcun varsa biz ödeyelim yeter ki sen bize özgürlüğümüzü ver" diyorlar. Padişahımız bunu duyunca masaya yumruğunu vuruyor, "ben bu toprakları kanla kazandım, parayla satmam" diyor. Adı da kızıl sultana çıkıyor. Neden? Yahudilere ve Ermenilere özgürlük vermediği için. Çok zor günler geçiriyoruz ve perişan durumdayız. Meclisi feshediyor, mutlak monarşiye dönüyor. Bu zor zamanları geçirdiğimiz zamanlar Ruslar bize meydan okuyor. Sözde sebeplerle 93 Harbi'ni -1877-1878 tarihlerinde- başlatıyor. Annelerimiz ve dedelerimizin ağlayarak anlattığı savaş, çok acı çektiğimiz bir savaş. Osmanlı Devleti hem Kafkaslarda hem Balkanlarda on milyon insanını koruyamıyor. Yedi yüz bin insanımız kılıçtan geçiriliyor. Balkanlarda da otuz yedi bin kadınımız, kız çocuğumuz tren vagonlarına bindirilmiş, Sibirya çöllerinde donarak yok edilmiş. Yakarak yok edilmiş. Orada yaşam bitmiş. Göçler başlamış. Rus ordusu Ayestefanos'a kadar geliyor. Neredeyse İstanbul düşmek üzere. İngiltere hemen donanmasını Çanakkale'ye gönderiyor. "Dur bakalım, oradan ileriye gidemezsin. Bu devletin bana iki yüz elli iki bin altın borcu var. Bu borcu ödemesi için yaşaması lazım" diyor. Aslında bu borç bahane. İstanbul'un Ruslar tarafından işgalinin önüne geçiyor. Çünkü o kahpe İngiltere İstanbul'u kendi istiyor, bugün olduğu gibi. Dolayısıyla İngiltere'nin verdiği bu nota Rusları doldurup barışa zorluyor ve 1878 yılında Ayastefonos Anlaşması yapılıyor. Bu anlaşmaya göre bütün Balkan topraklarıyla Kafkasya'yı Ruslara bırakıyoruz. O kahpe İngilizler hiç vazgeçmiyor ve hemen 1878 yılında Mısır ve Kıbrıs'ı işgal ediyor. Doğu Akdeniz'deki bütün petrol yataklarını ele geçiriyor. Arkasından Fransa Tunus'u, arkasından da son Osmanlı toprağı Trablusgarp'ı İtalya işgal ediyor. Oysaki 1856 yılında Paris Anlaşması'nda, açın internetten bakın, "ne kadar büyük savaşlar olursa olsun buradaki devletlerin sınırları değişmeyecek" denmişti. Avrupa o çok önemli anlaşmayı kendi lehlerine kullandılar. O zaman da ikiyüzlüydüler, şimdi de ikiyüzlüler. İnanma onlara. Onlardan bize dost olmaz. Vatanına, tarihine,

> bayrağına, kardeşine sahip çık Türkiye! Dün neyse bugün de o ve o zaman da öyle yapmışlar, bizi kandırmışlar. Daha sonra da kendileri parçaladıkları yetmiyormuş gibi küçük devletlere sıra vermişler, bu sefer de Balkanlarda Bulgaristan aldığı destekle, Sırbistan ve Karadağ ile anlaşmış bize meydan okumuş. Üç yüz bin askerimiz şehit olmuş. Çatalca'nın önünde zor durdurmuşuz. Bütün Trakya topraklarını kaybetmişiz. Arkasından Yunanistan ve II. Balkan Savaşı. Sonra savaş savaş, savaş… Perişan bir ülke, ayağında çarığı olmayan bir Mehmetçik… "Tamam" demişler. "Artık yüz yıllık bir planın sonuna geldik. Türklerin direnecek bir tarafı kalmadı. Savaş çanları çalmaya başlasın". İngiltere'ye gitmişiz, Fransa'ya gitmişiz, Rusya'ya gitmişiz. Adeta yalvarmışız. Hiç birisi bize kapıyı açmamış. Hepsi de kapının dışında bırakmış. "Madem bizi yok edeceksiniz biz de kanımızın son damlasına kadar savaşırız" demişiz. Denize düşen yılana sarılır misali Almanya'nın kanatları altına girmişiz ve Almanya'yla 5 yıllık bir gizli müttefiklik anlaşması imzalamışız. Almanya demiş ki "ben senle savaş yaparım ama sen Bulgaristan'ı bile yenemedin. Senin ordunu ben yöneteceğim" ve 500 tane Alman subayı göndermiş. Onlar burada ordumuzu yönetirken burada yine onlara rağmen Mehmetçikler destan yazmışlar. Koca Seyitler, Ezineli Yahya Çavuşlar, Yusuf Kenanlar, Esat Paşalar, Vehip Paşalar, Kazım Karabekirler ve Mareşal Fevzi Çakmaklar, Gazi Mustafa Kemal Atatürkler… "Burası benim vatanım" demişler, vazgeçememişler. Sen de vazgeçme vatanından, sen de vazgeçme atandan! Ve hep birlikte vazgeçmeyelim! Güçlü bir Türkiye'yi hep birlikte inşa edelim! (KK.4).

Anlatıcı bu bölümde özellikle Osmanlı'nın siyasi ve askeri olaylarına kısaca değinerek Türk milletinin kendisinden başka dostu olmadığını dinleyicilerin gözünün içine dikkatlice bakarak ve tekrarlar yaparak vurgulamış, mesajlar vermiştir.

> Lozan Antlaşması'nda 4533 dönüm arazi bırakmışız, kullanım hakkı diye. Onlar gelip burada tören yaparken soruyorum. "Siz olsaydınız bu topraklarda kullanım hakkı da olsa bize verir miydiniz?" diye soruyorum. Onlar, "Asla vermezdik. Siz çok asil bir milletsiniz" diyorlar. Onlara kullanım hakkı vermişiz. Neden? Biz çok büyük bir milletiz. Bizim bütün dünyada şehitliklerimiz var. Mesela Japonya'da. Belki o film seyretmişinizdir, Ertuğrul Firkateyni. Çok özel bir gemi. Japonya'ya dostluk elçisi olarak göndermişiz, II. Abdülhamit döneminde. Filmi var, Ertuğrul diye. Orada dönüş yolunda fırtınaya yakalanmışlar. Kahramanlarımız şehit olmuş, orda yatıyorlar. Kanada'da var, İskoçya'da var, Sibirya'da var, Londra'da ve Paris'te var, Nants Adası'nda var, Kıbrıs'ta var, Mısır'da ve bütün Yunan adalarında var. Var oğlu var. Yani biz büyük bir milletiz. Biz de kullanım hakkı elde etmişiz. Bizim de 34 tane dünya devletinde şehitliğimiz var. "Yıkmayacaksınız" demişiz. "Biz de sizin şehitliklerinizi yıkmayalım, siz de kahramanlık destanları yazdığımız yerlerde anıtlarımızı yıkmayın" demişiz. Böyle bir karşılıklı kullanım hakkı elde etmişiz, onlardan. Daha sonra da TİKA'nın desteği ile ihya edilmiştir.
>
> Kıymetli misafirlerimiz. Şimdi buradaki kahramanlarımızı çok iyi anlamak için bir müzeye götüreceğim sizi. İki katlı, Ahmet Uslu Müzesi. Bir de tırı var. Araştırması yasal aynı zamanda. Kendi imkanlarıyla bir müze yapmış. Müzecilikten de zaten para kazanılmaz. Vatan için yaparlar. Burası da aynı. Buraya girdiğiniz zaman burada çarpışan mermileri, topuk patlatan çivileri ve süngüleri göreceksiniz. On beş dakika. Burada bir metre kareye altı bin tane mermi düşmüş ve mermiler havada çarpışmış. Susuz kalmış İngilizler,

> su tasfiye kazanları yapmışlar ve filtre yapmışlar. Çünkü bizim ana karamız, suyumuz ekmeğimiz her şeyimiz tam. Onlar susuz kalmışlar. (…) anlatan çok önemli objeler var. Şimdi gidiyoruz hep beraber buradaki müzeye giriyoruz. (KK.4).

Görsel hafıza süzgecinden geçmeyen bilgilerin kalıcı olarak hatırlanması zordur. Çünkü bilginin belleğe iyi işlenebilmesini sağlamak için öncelikle duyularımıza hitap etmesi gereklidir. Anlatıcıların bilgileri somutlaştırması aşamasında müzelerin ve sergilerin payı büyüktür. Çünkü geçmişte yaşanan olayların delilleri olmadan akılda tutmak ya da görsel hafızada canlandırmak mümkün değildir. Bu nedenle anlatıcılar Tarihi Alan'da yer alan Çanakkale Destanı Tanıtım Merkezi, Hilal-i Ahmer Hastane Sergisi, Kızılay Ağadere Şehitliği ve özel müzeler gibi yerlere mutlaka ziyaretler düzenleyerek dinleyicilerin görerek öğrenmesini sağlayarak anlatıları daha verimli bir hale getirmektedirler. Bu durum bütün anlatıcılarda gözlemlenmiştir. Müzelerde yoğun bir anlatım yapılamamakta, daha çok oraların ziyaret edilmesi ve Çanakkale Savaşları'na ait eserlerin görülmesi sağlanmaktadır. Bu nedenle anlatıcı, Ahmet Uslu Müzesi'nde on beş dakikalık serbest bir zaman vererek anlatımına müze çıkışı şu şekilde devam etmiştir:

> Güney cephesini tamamen bitirdik ve gezimizin üçte ikisini tamamladık. Üçte biri kaldı. Kuzey cephesi Anzak koyu, Arıburnu yarları ve Kanlı Sırt, Kırmızı Sırt, Bomba Sırtı, 57. Alay Şehitliği ve Conkbayırı… Onları da anlattıktan sonra gezimizi mükemmel bir şekilde tamamlayacağız. Bu 8,5 ay içinde savaşan kahramanlarımızın destekçisi Anadolu olmuş ve Anadolu kahraman askerlerimizi hiç aç, açıkta bırakmamıştır. İstanbul'a çok yakın cephe burası. Ama bize bugüne kadar yanlış anlatıldı. Ne diyorlar, "şekersiz üzüm hoşafı ve tayinsiz savaş yaptılar. Buradaki kahramanlık destanını yazdılar". Hayır efendim. Böyle bir şey yok. Buradaki yazılanlar bugüne kadar hep yanlış gelmiş. Aç asker savaşamaz. Dolayısıyla buradaki askerlerimizi Anadolu çok iyi desteklemiş. Yani gizli kahramanlarımız, annelerimiz… Peki ne yemişler ne içmişler? Her askerin bir sırt çantası var. Sırt çantalarında mecbur kaldıklarında kullanmak üzere iki günlük yetecek yiyecekleri -bir halka kuru incir, bir avuç kuru üzüm, peksimet ve müttefikimiz Almanya'nın gönderdiği dana kavurma konservesi ve Gelibolu'da üretilen sardalye balık kurusu- var. Bunun yanında kahraman askerlerimizin cephede üç büyük mutfağı var. Bigalı köyünde, Eceabat'ta ve Soğanlıdere'de, cephede savaşan askere her gün bir tayın ekmek -sıcak ve taze- ve yemekleri savaş yaptığı siperlere kadar geliyor. Hafta da bir günde kavurma yiyorlar. Dolayısıyla Çanakkale cephesinde savaşan askerlerimizi çok iyi beslemişiz. Aslında savaşı kazanmamızın en büyük sebeplerinden birisi de bu olmuş.
>
> Peki, bu çok önemli savaşı bugüne kadar niye yanlış anlatmışlar. Bakın, sebeplerini de araştırdım ve sizlere onları da anlatacağım. Kıymetli misafirlerimiz. İlk önce buradaki kahraman askerlerimizin listesini bir okuyalım. Hala okullarımızda var, hala ordumuzda var. Hala "Çocuklar Duymasın" gibi TV programlarında bile yanlış anlatıyoruz. Bakın listeyi burada sizlere gösteriyorum. 1917 Çanakkale yemek listesi… Ama 1917 yılında Çanakkale'de savaş yok ki. 9 Ocak 1916'da burada savaş bitti. Evet, 1917'de bu savaş nerede yaşanıyordu? Filistin'de, Yemen'de,

> Suriye'de yaşanıyordu. İşte orda askerlerimiz aç kaldı. Orada savaşamadılar ve ordumuz dağıldı. Aç asker savaşamaz. Peki, bunu niçin anlatıyorlar böyle. 1938 yılına kadar, Atatürk'ün ölümüne kadar içimize giremiyorlar ve daha sonra Atatürk'ün ölümünden sonra içimize giriyorlar. Millî Eğitim Bakanlığına iki danışman, İngilizler ve Amerikalılar. 1945 yılından sonra tamamen giriyorlar. Amerikalılar Marshall yardımlarıyla içimize giriyor, bizi süt tozuyla besliyorlar. Daha sonra da NATO'ya sokuyorlar. Tamamen bizi esir alıyorlar. İlk önce tarihimizi yok ediyorlar. Atasına düşman, tarihine düşman bir gençlik yaratmak için "Ali yat yat yat, uyu uyu yat" bugüne kadar böyle diyorlardı. Uyan Türkiye! Çalış Türkiye! Üret Türkiye! Damarlarındaki asil kanda her şey mevcut Türkiye! Başka ne yapıyorlar? Kayseri'de uçak fabrikamız var. "Kapatın" diyorlar, "biz size daha güzelini veririz". Eskişehir'de araba fabrikamız var. "Kapatın" diyorlar, "biz size en güzel arabaları yapıp veririz". Tembel ve tüketici millet yaratmaya çalışıyorlar. "Sen çok kahraman bir milletsin. Çalışmana gerek yok" diyorlar. Buna rağmen Ortadoğu'nun en güçlü ülkesiyiz ve daha da güçlü olabilirdik ve onların çarklarına çomak sokabilir, bu coğrafyaya barışı getirebilirdik. Ama geç kaldık. Bizans oyunlarına yenildik ve bizi tarihimizden, geçmişimizden uzaklaştırdılar. Ama inadına tarih diyoruz ve diyeceğiz, çocuklarımızı çok güzel bir şekilde yetiştireceğiz. Bu bayrağı çok yükseklere taşıyacağız. Damarlarımızdaki asil kanda her şey var! Bizden öncekiler bunu başarmış. En zor şartlarda başarmışlar. Bizim de bunu başarmamız gerekiyor. Şimdi Alçıtepe köyünde bir müze daha göreceğiz. Sabahleyin gezecektik ama Cuma namazı dolayısıyla giremedik. Şimdi müzeyi göreceğiz. (KK.4).

Anlatıcı bu bölümde, Türk milleti tarafından uzun yıllardır doğru kabul edilen "askerlerin yemek listesi" olayının aslını anlatarak yanlış bilginin düzeltilmesini sağlıyor. Ancak burada anlatıcının samimiyeti ve ikna kabiliyetinin yanında kullandığı üslubun ne denli önemli olduğu bir kez daha gözlemlenmiştir. Askerin aç kalması olayının yanlış olduğunu direk söylemiş olsaydı, dinleyici grubu dikkate almayabilirdi. Ancak anlatıcının, her cümlesini kaynaklara dayandırabilecek netlikte söylemesi dinleyiciler üzerinde bir güven oluşturmuştur. Çanakkale savaş tarihine katkıda bulunan anlatıcıların ağzından çıkan her sözcüğün ne kadar önemli olduğunu bir kez daha burada hatırlatmak yerinde olacaktır.

> Buradaki kahramanlarımızın ayağında çarığı bile yok.
> Kasasında bir kuruş bile olmayan bir devlet,
> Fakir fukara bir millet,
> Ama asla vazgeçmeyen bir Mehmet,
> Düşman da imkân; Mehmet'te iman.
> İşte o Mehmet bizim Mehmet. Tam bir teslimiyetle savaşmış. Öyle bir destan yazmış ki bacağı da kopsa, kolu da kopsa "vatan sağ olsun" demiş. "Kes kolumu komutan. Benim daha diğer kolum var, savaşırım" demiş. Yine de vazgeçmemişler. Cehennemde yaşamışlar, bize cenneti hediye etmişler. İşte bu vatanın ne kadar kıymetli olduğunu öğrenebilmek için bu müzeye girmemiz yeterli. Bu müzeye girdiğimiz zaman herkes videosunu çıkaracak. Bu müzede bir seslendirme var. Seslendirme o anları sizlere yaşatacak. Ben de size o müzeyi çok güzel şekilde anlatacağım efendim. (KK.4).

Anlatıcı, konuyla ilgili toplumsal mesajlarını tekrar ederek güney cephesindeki anlatımını sonlandırmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde anlatımın neredeyse tamamını büyük bir coşku içinde yapmış, sesinin tonunu vurgulaması gereken yerlerde vurgular yaparak anlatmıştır. Dinleyicileri soru-cevap yöntemiyle daima anlatımına dâhil etmiş, aynı zamanda ara ara yaptığı doğaçlamalarla ve küçük canlandırmalarla anlatımına katkı sağlamıştır.

SONUÇ

Destanlar, idealize edilmiş bir kahramanın macerasını anlatan, toplumsal mesajlar veren epik anlatılardır. Destanlar ait olduğu toplumun fikirlerini, ideallerini, dünya tasavvurunu, yaşayışlarını; bir bakıma karakterini yansıtırlar. Destan anlatıcıları, eski tarihlerden beri toplumların, bireylerin deneyimlerini, olaylarını, mücadelelerini, duygu ve düşüncelerini sanatsal bir deyişle anlatıya dönüştürmüş; doğaçlamalarla, benzetme ve süslemelerle sözlü olarak günümüze kadar aktarmışlardır. Çanakkale Savaşları etrafında teşekkül eden anlatıları bu doğrultuda değerlendirecek olursak, bunların kaynağını tarihsel vakalardan almış olmanın yanında epik anlatıların işlevlerini üstlenmiş olduğunu ve bu çerçevede destanla benzeştiğini söyleyebiliriz.

Destan anlatıcılığı ile arasında benzerlikler tespit ettiğimiz Tarihi Alan'daki anlatma geleneğinin öncüleri olan alan kılavuzları, Çanakkale Muharebeleri'ni destansı bir üslupla ve tarihi bilgilerle içeriği şekillendirerek anlatım gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz. Alan kılavuzları, dinleyici topluluğunun özelliğine, çevresel faktörlere, hava durumuna, kendi psikolojik-fizyolojik durumuna ve bağlama göre anlatımlara farklılıklar kazandırmakta; aynı zamanda göstermiş oldukları performansla Çanakkale ruhunun aktarılmasında ve kalıcılığının sağlanmasında büyük rol üstlenmektedirler.

Eski çağlardan günümüze kadar toplumların yaşadıkları büyük olayların ve deneyimlerin kuşaktan kuşağa aktarabilmesini sağlayan en önemli unsur dildir. Anlatıcılar, kullandıkları dil sayesinde duygularını, düşüncelerini, fikirlerini sözlü iletişim aracılığıyla aktarmışlardır. Ancak tek başına dili kullanma olarak değerlendirdiğimizde etkili bir iletişimin ve aktarımın yetersiz kaldığı görülmektedir. Sözlü iletişimle sözsüz iletişim bir arada verimli bir şekilde kullanılmalıdır. İletişimde sesin tonu, jest ve mimikler, sesin kalitesi, telaffuz, beden dili, anlatım tarzı, akıcılık, mekân ve zaman, giyim kuşam, dinleyicilerle temas gibi birçok sembol ve işaret önemlidir.

Anlatıcı, dinleyici ve bağlama göre değerlendirdiğimizde, sözlü iletişimde etkili bir aktarımın olması ve dinlemenin gerçekleşebilmesi için kaynak ve alıcının aktif olması gerekmektedir. Anlatıcı konuşarak gerçekleştirdiği performansında karşısındaki hedef kitlenin genel özellikleri doğrultusunda nasıl bir hitabet tarzı kullanacağını -siyasi, dini, hukuki, bilimsel, askeri, günlük- ya da hedef kitleye hangi bilgileri vereceğini bilmelidir. Çünkü sözlü iletişimin kısa zaman içinde iletişim kurabilme, geri dönüt alabilme ve beden dilini kullanabilme gibi olumlu özellikleri yanında yanlış anlaşılma ve verilmek istenen mesajların zamanla unutulma ya da değişime uğrama gibi olumsuz özellikleri de vardır.

Anlatıcı ve dinleyici arasındaki iletişim ne kadar güçlü olursa karşılıklı bilgi alışverişi de o kadar verimli olur. Çünkü Tarihi Alan'ı ziyarete gelen grupların turistik amaçlı geziden ziyade milli ve manevi duyguların dışavurumu açısından farklı beklentileri de bulunmaktadır. Bundan dolayı anlatıcı, dinleyici ve icra ortamı açısından iletişimi etkileyen bütün unsurlara dikkat etmeli, ilişkileri iyi yönetmelidir. Ayrıca anlatım yapılacak metinler dinleyicilerin statü, yaş, cinsiyet ve toplumsal beklentiler doğrultusunda gözetilerek belirlenmelidir. Alan kılavuzları bütün bunlar doğrultusunda aktif dinleme ortamını oluşturabilmek için karşısında bulunan hedef kitleye uygun olacak bir tarz benimsemeli, dinleyicileri aktif hale getirmenin yollarını bulmalı, kendinden emin olmalı, konuşma hızını ve gücünü ayarlamalı, anlatımına canlılık katmalı, anlatımı monotonluktan kurtarmalı, etkili beden dilini iyi kullanmalıdır.

Tarihi Alan'da yapılan anlatımlarda özellikle hikâye, hatırat, menkıbe ve efsane türündeki anlatmalarda varyantlaşmalar meydana gelmektedir. Ayrıca bazı anlatmaların ilk söyleyeni de bilinmediği için anonim özellikler göstermektedir. Metnin ilk şekli eğer yazıya geç geçirilmişse unutulmuş ve ağızdan ağıza dolaştıkça üzerine farklı sözler, cümleler ya da söyleyiş özellikleri eklenmiş olabilir. Anlatıcılar aynı olayı anlatıyor olsalar da anlatıma etki eden unsurlar nedeniyle metinlerde anlatıcının yorumu, eklemeleri ya da çıkarmalarının olduğu gözlemlenmiş ve asıl yazılı metinlerle karşılaştırıldığında metinler arası farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Tarihi Alan'daki bir başka önemli konu ise yeni yaratımların olmasından ziyade anlatılara yapılan müdahalelerin artması ve anlatıcıların engellenmesi sonucunda bu geleneğin zamanla yok olma ihtimalidir. Yapılan derlemelerde özellikle tarihsel süreçlerin anlatımda yoğunlaşması ve tamamen düz bir anlatımdan meydana gelen bir anlatı üslubunun ziyaretçiler tarafından benimsenmediği ve beğenilmediği sonucu ortaya çıkmaktadır. Çünkü teknik bilgilerin sıkça verilmesi ziyaretçi grubu tarafından anlaşılmamakta ve asıl verilmek istenen milli duygular kalıcı olmamaktadır. Özellikle yaşlı ve çocuk gruplar savaş terimlerini anlamadıkları için yoğun bir tarih anlatımı onları sıkabilmektedir. Oysaki destanlaştırılarak anlatılan olaylar ziyaretçilerin hafızalarında son derece etkili olmakta ve gelecek nesillere aktarımı daha da kolaylaştırmaktadır. Anlatıların yaratım boyutunda alan kılavuzlarınca beslenmesi gerekmektedir. Ancak bu yapılırken tarihsel gerçekliklerden kopmamak, Çanakkale'deki kahramanlığı birtakım ideolojik zeminli çıkarlara alet etmemek gereklidir.

Türk ve dünya tarihinin dönüm noktası kabul edilen Çanakkale Muharebeleri toplumumuz üzerinde edebi, tarihi, siyasi ve sosyal birçok yönden derin izler bırakmış ve kaderimize yön vermiş destansı bir kahramanlık örneğidir. Bu bağlamda Tarihi Alan'da

anlatıcı, dinleyici ve icra bağlamında meydana gelen bütün ürünler halk bilimi açısından son derece önemlidir. Nitekim halk bilimi ürünleri bir gösterim, teatral bir sunum, bir iletişim vasıtasıdır. Alan kılavuzlarının göstermiş olduğu performans, ziyaretçiler nezdinde vatanseverlik, cesaret, çalışkanlık, mertlik, dürüstlük, bayrak sevgisi, ecdadını tanıma gibi birçok değerin oluşmasına ve öne çıkmasına vesile olmuştur.

Konuya dair önerilerimiz şöyledir: 1. Alan kılavuzluğu geleneği içinde isteğe bağlı olarak şekillenen usta-çırak ilişkisi/eğitimi, Başkanlık tarafından verilen eğitimler sonrasında ilk defa kılavuzluk yapacak kişilerin yetişmesine katkı sağlamak amacıyla bir koşula bağlanmalıdır. 2. Meslek olarak daha çok emekli kesimin alan kılavuzluğu yapması, gençlerin ise başka işlere yönelmesi geleneğin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu nedenle gençlerin de yetişmesi amacıyla yaş ortalaması düşürülmelidir. 3. Tanıtım ve bilgi paylaşımını arttırmak amacıyla elektronik kültür ortamlarından yararlanılmalı ve alan kılavuzlarına yardımcı platformlar kurulmalıdır. 4. İlgili kurum ve kuruluşlarca geniş kitlelere ulaştırabilmek amacıyla alan kılavuzlarının icralarına yer veren programlar düzenlenmeli ve bu meslek tanıtılmalıdır. 5. Alan kılavuzlarının anlatımlarını desteklemek amacıyla okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim çocuklarının düzeylerine uygun alanla ilgili yapılan çalışmalar ve projeler arttırılmalıdır. 6. Alan kılavuzluğu mesleğine yönelik çalıştay ve sempozyumlar düzenlenerek bilimsel zeminde konu ele alınmalıdır. 7. Alan kılavuzlarına iletişim, sunum teknikleri, halkla ilişkiler, kılık-kıyafet kuralları, kültürel mirası koruma, çevre, mekân ve zaman yönetimi, hikâye anlatıcılığı ve drama gibi yöntem ve teknikleri anlatan hizmet içi eğitimler verilmelidir. 8. Tarihi gerçeklikler doğrultusunda anlatım yapmaları teşvik edilmeli, ancak üslup ve metinsel bağlamda yaratımları engellenmemelidir. 9. Yeni düzenlemelerle yabancı dil bilenlerin sayısı arttırılarak yabancı ziyaretçilere yönelik farklı çalışmalar yapılmalıdır. 10. Alan kılavuzlarının tarihi bilgiler konusunda alanında uzman kişilerden sürekli destek alması sağlanmalıdır. 11. Alan kılavuzluğu alım koşulları, ücret kriterleri ve belgelerinin geçerlilik süreleri konusu yeniden düzenlenmeli ve kaliteyi arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

[Gövsa], İbrahim Alaaddin. (1926). *Çanakkale İzleri*. İstanbul: Marifet Matbaası.

Açа, Mehmet. (2019). Toplumlaşma ve Toplumsallaşma Eşiğinde Kültür. *Halk Bilimi El Kitabı.* (Ed.: Mustafa Açа). Ankara: Nobel Yayınları.

Akyüz, Çiğdem. (2011). Dünden Bugüne Türk Dünyası Destan Anlatıcıları. *Turkish Studies,* 6/4, 15-26.

Başgöz, İlhan. (2002). Giriş. *Sibirya'dan Bir Masal Anası* (M. Azadowski). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Başgöz, İlhan. (2012). *Türkülü Aşk Hikâyeleri, Bir Gösterim Olarak*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Bayat, Fuzuli. (2012). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Birtane, Yasemin. (2020). Alan Kılavuzlarının Anlatılarına Müdahale. *II. Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı.* Çanakkale: TOKÜAD Yayınları.

ÇATAB. (2017). *Tarihi Alan Rehberi.* Ankara: Piri Reis Kültür Ajansı.

Çobanoğlu, Özkul. (2000). Bilim Felsefesi Bağlamında Halkbilimi ve Halkbilimsel Bilginin Teleolojik Serüveni. *Folklor ve Edebiyat*, VI/24, 27-42.

Çobanoğlu, Özkul. (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Devellioğlu, Ferit. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Ekici, Metin. (2004). Türk Sözlü Geleneğinde Anlatıcılar ve Anlatmalar Arasındaki İlişkiye Art Zamanlı (Diyakronik) ve Eş Zamanlı (Senkronik) Bir Bakış. *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Elçin, Şükrü. (1986). Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Eren, Ramazan. (2003). *Çanakkale Savaş Alanları Gezi Günlüğü*. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları.

Ersoy, Ruhi. (2004). Performans Teori Bağlamında Sözlü Kültür Ürünlerinin Müzelenmesi Sorunu Üzerine Bazı Görüş ve Düşünceler. *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyumu Bildirileri.* Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Güzel, Abdurrahman. (1996). *Türk Edebiyatında Çanakkale Zaferi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi AÇASAM Yayınları.

İbrahim Naci. (2019). *Allahaısmarladık (Çanakkale Savaşı'nda Bir Şehidin Günlüğü).* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

İlhan, M. Emir. (2015). Folklorik Bağlamda Anlatı: Gelenek, Dil ve Yorum. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4/2, 738-747.

Köprülü, M. Fuad. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Köprülü, M. Fuad. (1999). *Edebiyat Araştırmaları.* Ankara: TTK Yayınları.

Ocak, Ahmet Yaşar. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım).* Ankara: TTK Yayınları.

Ong, Walter J. (1995). *Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözün Teknolojileşmesi.* (Çev.: S. P. Banon). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Önkol, Abdülkadir. (2015). *Fatma Önkol'un Masal Anlatıcılığı ve Masalların Anlatıcı-Dinleyici Ortamı Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özen, İbrahim. (2016). *Hatıratlarda Siyasi, Sosyal ve Kültürel Hayat (1930-1950).* Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Sakaoğlu, Saim. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu.* Ankara: Kültür Bakanlığı MFAD Yayınları.

Seyidoğlu, Bilge. (1985). *Erzurum Efsaneleri: Erzurum'da Belli Yerlere Bağlı Olarak Derlenmiş Efsaneler Üzerinde Bir İnceleme*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Seyidoğlu, Bilge. (1997). *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.

Sokolov, Yuri M. (2009). *Folklor: Tarih ve Kuram*. (Çev.: Y. Özer). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Sözen, Mustafa. (2008). Anlatıcı Kavramı, Sinematografide Anlatıcı Tipolojisi ve Örnek Çözümlemeler. *Selçuk İletişim*, 5/2, 167-182.

TDV. (1997). Hatırat. *İslam Ansiklopedisi*. Cilt 16. İstanbul: TDV Yayınları.

Yakıcı, Ali. (1994). Çanakkale Savaşları ve Çevresinde Oluşan Menkıbelerin Türk Folkloru İçindeki Yeri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* 10, 599-608.

Yayın, Nerin. (2007). Ak Möör Destanındaki Ara Sözler. *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi,* 13, 261-288.

Yıldırım, Alper. (2004). *Yeni Türkçe Sözlük*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Yıldırım, Dursun. (1998). Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler. *Türk Bitiği-Araştırma İnceleme Yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yılmaz, Bora. (2015). *Çanakkale Savaşları Etrafında Teşekkül Eden Halk Anlatıları.* Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Yolcu, Mehmet Ali ve Dinç, Mustafa. (2018). *Çanakkale Yöresi Halk Kültürü.* Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.

Yolcu, Mehmet Ali. (2019). Halk Bilimi Araştırma Kuram ve Yöntemleri. *Halk Bilimi El Kitabı*. (Ed.: Mustafa Açа). Ankara: Nobel Yayınları.

EKLER

Ek 1. Sözlü Kaynaklar

KK.1: Neşet Öz, 1954 Samsun, lise, emekli polis, Merkez-Çanakkale.

KK.2: Engin Çağlar, 1969 Çanakkale, yüksekokul, emekli asker, Merkez-Çanakkale.

KK.3: Nurdan Akıngüç, 1979 Bursa, lisans, ev hanımı, Merkez-Çanakkale.

KK.4: Bayram Er, 1961 Söğüt, lisans, emekli, Çanakkale/Merkez.

KK.5: Coşkun Dincer, 1968 İzmit, lisans, emekli polis, Merkez-Çanakkale.

KK.6: Davut Ulu, 1977 Lâpseki, lisans, memur, Merkez-Çanakkale.

KK.7: Özgür Kaya, 1988 Gönen, lise, güvenlik görevlisi, Eceabat-Çanakkale.

KK.8: Hale Uzelli, 1967 İstanbul, lise, ev hanımı, Merkez-Çanakkale.

KK.9: Sulhaddin Aksakallı, 1959 Erzurum, lisans, emekli öğretmen, Eceabat-Çanakkale.

KK.10: Yasemin Fatma Öztürk, 1965 Batman, ön lisans, emekli, Merkez-Çanakkale.

KK.11: Gönül Karadeniz, 1978 Malatya, ön lisans, ev hanımı, Merkez-Çanakkale.

KK.12: İbrahim Düzenli, 1952 Erzurum, lisans, emekli, Merkez-Çanakkale.

Ek 2. Harita ve Fotoğraflar

Görsel 1-2. Gelibolu Tarihi Alan Sınırları ve Ziyaret Noktaları

Görsel 3. Alan Kılavuzu Bayram Er ve Ziyaretçi Grubu (Şehitler Abidesi)

Görsel 4. Alan Kılavuzu Bayram Er ve Ziyaretçi Grubu (57. Piyade Alayı Şehitliği)

Görsel 5. Alan Kılavuzu Bayram Er ve Ziyaretçi Grubu (Anzak Koyu)

Görsel 6. Alan Kılavuzu Nurdan Akıngüç ve Ziyaretçi Grubu (Şehitler Abidesi)

Görsel 7. Alan Kılavuzu Nurdan Akıngüç ve Ziyaretçi Grubu (Şehitler Abidesi)

Görsel 8. Alan Kılavuzu Nurdan Akıngüç ve Ziyaretçi Grubu

Görsel 9. Alan Kılavuzu Neşet Öz ve Ziyaretçi Grubu (Seyit Onbaşı Heykeli)

Görsel 10. Alan Kılavuzu Engin Çağlar ve Ziyaretçi Grubu (Şehitler Abidesi)

Görsel 11. Alan Kılavuzu Engin Çağlar ve Ziyaretçi Grubu (Rumeli Mecidiye Tabyası ve Şehitliği, Seyit Onbaşı)

Görsel 12. Alan Kılavuzu Coşkun Dincer ve Ziyaretçi Grubu

Görsel 13. Alan Kılavuzu Gürsel Akıngüç ve Tarihi Alan Başkanlığı Personeli (Arıburnu)

Görsel 14. Dur Yolcu Yazısı

Görsel 15-16. Alan Kılavuzu Neşet Öz ve Ziyaretçi Grubu (Şehitler Abidesi), Alan Kılavuzu Özgür Kaya ve Gazi Hüseyin Kaçmaz'ın Torunu Turgut Kaçmaz

Görsel 17. Alan Kılavuzu Özgür Kaya ve Ziyaretçi Grubu

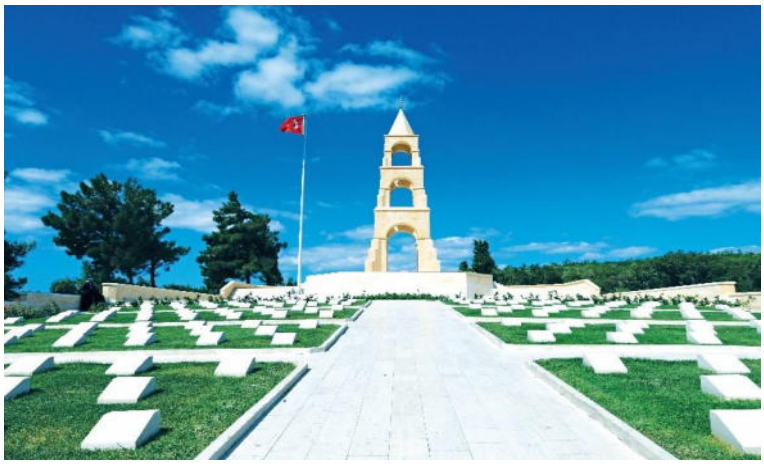
Görsel 18. Namazgâh Tabyası

Görsel 19. Kilitbahir Köyü ve Kalesi

Görsel 20. Şehitler Abidesi

Görsel 21. 57. Piyade Alayı Şehitliği

Görsel 22. Conkbayırı Siperleri

Görsel 23. Arıburnu Yarları ve Yüksek Sırt

Ek 3. Kaynak Kişilerin Anlatı Örnekleri

Acı Keçesi: Aramızda aldığımız karar gereği yaralıları, kurtulma olasılığı olmayanları kenara bırakıyorduk. Bir çadırın kenarında bir masa oluyordu. Her gelen yaralı o masaya yatırılır, doktor yaralıya bakar. Eğer kurtulma olasılığı var ise o günün şartlarında morfin veya ağrı kesiciyi uygulardı ve dişlerinin arasına bir tahta parçasına keçe sarardık ve dişlerinin arasına koyarak ısırtırdık askeri, diyor. Çünkü tedavi edilirken acıdan dişleri kırılmasın, dilini koparmasın ve bağırdığı zaman da diğer arkadaşlarının psikolojisi bozulmasın diye biz dişlerinin arasına keçeler sıkıştırıyorduk, diyor. O yaralı askeri içeri aldık tedavisi devam ederken şehit oldu. Tabip seslendi sedyecilere dedi ki bu asker artık şehit oldu. Askeri götürün, defin işlemlerini yapın ama giderken ağzındaki keçeyi de çıkartın ki diğer başka bir yaralıda da kullanırız. Ben o gün orada şahit oldum ki diyor. Şehit olan askerimizin ağzındaki keçe çıkartıldığında bizler için canlarını seve seve feda ediyorlar, bu da yetmiyormuş gibi her keçe çıkartıldığında askerlerin bu dişleri keçelerin üzerinde kalıyordu diyor. Şehit olan askerin dört tane dişi bu keçenin üzerinde kalmıştı diyor. İşte ben o gün gördüm ki diyor bu kahramanlar vatan için dişlerini bırakıyorlardı diyor. Biz dişimizle, tırnağımızla kazıyarak bu vatanı kurduk. İşte bu kahraman askerlerimizin yaşadığı bu olaydan geliyor efendim. (KK.7).

Kolu Kesilen Asker: Yıldız Tabyası'nın bulunduğu sahra hastanesinde geçiyor. Doktorumuz Behçet Sabri Erduran'ın bir hatırasında geçiyor. Kendisi 1915 Çanakkale dediğimiz zaman, o dönemde Çanakkale kıyamet gibi… Çanakkale'de kan derya olup oluk oluk aktığı dönemler. Çok fazla yaralı veriyoruz. Çok fazla şehidimiz var. Sahra hastaneleri neredeyse yaralıları almayacak kadar dolu oluyor. Yine sahra hastanelerindeki en büyük sıkıntı yaralılar dışında morfin dediğimiz uyuşturucu iğneler, ilaçlar konusunda da çok büyük sıkıntılar çekiliyor. Dönem dönem doktorların elinde ya da hastanelerde hiç olmadığı zamanlar oluyor. Böyle bir dönemde bir yaralı getiriliyor sahra hastanesine. Bir şarapnel parçası, el bombası veya top mermisi patlayınca kopan bir demir parçası, bir metal parça askerimizin kolunun üzerindeki etin bir kısmını alıp gidiyor. Sahra hastanesine getirdiklerinde kemik gözüküyordu diyor doktor. Baktık ki diyor kolu kurtarma şansımız yok. Ama uyuşturucu herhangi bir ilacımız da yok. Mecburuz. Uyuşturucu vermeden kolu kesmeye. Biz kesmeye başladık, yaralı asker acıya dayanamadı, kendini sıkarken bayıldı. Biz bunu fırsat bildik ve kolu kestik. Sardık. Belli bir süre sonra yaralı askerimiz kendine geldi. İlk önce koluna baktı. Kolunun olmadığını görünce kafasını yukarıya doğru kaldırdı. Ağzından dökülen cümle bir Çanakkale eder herhalde: Eyyyy Allah'ım! Ben bu tek kolumla, bu millete nasıl hizmet ederim. Kolunu kaybetmiş, vücudundan bir parça eksilmiş, ama hala vatan, hala millet diyor. Çanakkale ruhu diyoruz ya anlatılmaz. Sadece

Çanakkale'de bu topraklar üzerinde gezerken yaşananlardan küçük küçük zerreleri insanın yüreğine taşır. Ruhları şad olsun. (KK.6).

Doktor ve Oğlunun Hikâyesi: Yine Binbaşı Kemal Bey de yaralılar akın akın gelmekte ve masaya gelen bir yaralıya bakıyor. Sağ ayağını kaybetmiş, sol kolu parçalanmış. Yaralarından tanınmaz bir hale gelmiş. Ve doktor bu askerin yüzünü siler silmez birden yere yığılıyor. Hıçkıra hıçkıra ağlayamaya başlıyor ve gazlı bez getirin, neşter getirin, sıcak su getirin diye bağırmaya başlıyor. Yanındaki asker doktoru ilk defa böyle gördüm diyor ve bir ara duraksayınca sordum. Kumandanım günlerdir bu kadar yaralı geldi, birçok şehit verdik. Biliyorum uykusuzsunuz, yorgunsunuz ama bu askeri görünce niye bu kadar çok ağladınız diye sorar. Ve o Kemal Bey dedi ki, evladım bu asker de şehit olacak. Onu götürün defnedin. Şehit olduğunda bana da haber verin. Sonra Kemal Bey dedi ki bana, evet benim kollarımda o kadar vatan evladı şehit oldu, ama o asker benim oğlumdu. Derman bendeydi çare bendeydi. Ama oğluma çare olamadım diyor. (KK.7).

Cepheye Geri Dönen Asker: Burada sargı yerlerinde bir asker muharebeler sırasında sağ kolundan yaralanmış, ağır yaralı ve komutanı artık bu şekilde savaşamayacağını söylüyor. Taburcu olmak terimi vardır ya günümüzde işte o tabura tekrar geri dönmek anlamındadır. Kumandanı diyor ki sen artık bu şekilde savaşamazsın sen artık memleketine git. Asker de diyor ki gideyim de kumandanım ne zaman geri geleyim. Kumandanı da yaran kabuk bağlayınca dönersin diyor. O asker memleketine gidiyor. Tabi gittiği zaman konu komşu, eş dost ziyaretine geliyor. Daha dinlenme fırsatı dahi bulamadan üniformasını giyiyor. Annesi diyor ki oğlum niye giydin üniformanı? Nereye gidiyorsun? Ana kumandanıma söz verdim. Yaram kabuk bağladı, dönmem gerekiyor diyor. Ve tekrar muharebe alanına geri dönüyor. (KK.7).

Lapsekili Halil ve İbrahim: İki asker Lâpseki'nin Beybaşlı köyünden Halil ile İbrahim. Çanakkale Savaşları esnasında bunlar şehit olmadan önce Sargı yerinde komutanlarına bir şeyler söylemeye çalışıyor. Sesi fazla çıkmıyor. Bunun üzerine kumandanı yanına gidiyor ve kulağına eğiliyor. Diyor ki, kumandanım ben Lapseki'nin Beybaşlı köyünden 27. Alay'dan Halil. Birazdan ben burada şehit olacağım. Köylüm İbrahim'e söyleyin cepheye gelirken ondan bir mecidiye borç almıştım. Yırtılan çarığımı yaptırmak için. Ben birazdan şehit olacağım. Söyleyin köye döndüğünde parayı babamdan istesin. Eğer yoksa bana hakkını helal etsin, diyor ve bir süre sonra şehit düşüyor. Yine muharebeler sırasında alanda, cephede şehit olan askerlerimizin üzerlerindeki değerli eşyaları olsun, mektupları olsun bir çuval içerisine dolduruluyor. Cephe gerisinde kurulan sargı yerlerinde masalara dökülüyor ve o mektuplar, değerli

eşyalar ailelerine iade ediliyordu. Mektubun bir tanesinde de şu ibare çıkıyor. Diyor ki ben Lâpseki'nin Beybaşlı köyünden İbrahim. 27. Alay'da köylüm Halil var. Bugün sabah çok büyük bir taarruz yaşayacağız. Eğer bu taarruzda şehit olursam Halil, köye döndüğünde gözü yaşlı anam ve iki baş hayvanım var. Onlara sahip çıksın. Ben ona hakkımı helal ettim. Benden bir mecidiye borç almıştı cepheye gelirken. Onu hiç kafasına takmasın. Ben ona hakkımı helal ediyorum. O da bana hakkını helal etsin, diyor mektubunda. İki asker birbirinden helallik alıyor. Biri şehit olmadan önce yazıyor, biri de şehit olurken helallik alıyor. (KK.7).

25 Kuruş: Çanakkale muhabereleri ile ilgili 5. Ordu kurulduktan sonra 9. Tümeni 5. Ordu'ya alıyorlar. 5. Ordu'nun konuş yeri de Ayvalık bölgesinde. 9. Tümen birlikleri yürüyerek gidiyor. Şimdiki gibi öyle işte otobüs motobüs falan yok. Nakil araçları çok gelişmiş değil, trenle gidecekler ama Soma'dan binecekler trene. Ayvalık'tan Soma'ya kadar yürüyorlar. Soma'dan da Bandırma'ya trenle gelecekler. Bandırma'dan da deniz yoluyla karşıya geçerek Tekirdağ'a ulaşacaklar. Fakat bu 9. Tümen'e bağlı alayların bir tanesi, 23. Alay'ın bir taburu da Burhaniye'de konuşlanmış. Ama bakıyorlar ki yani Burhaniye'den al Soma'ya götür mesafe daha uzun. Burhaniye'den Çanakkale'ye yürüseler Ayvacık-Ezine üzerinden daha yakın. Yani Soma'ya yürüteceklerine Çanakkale'ye yürütmeye karar veriyorlar 23. Alay'ın taburunu. Fakat yürüyerek gittikleri için bir askerin o teçhizatla bir gün içinde yürüyebileceği mesafe belli. Dolayısıyla birliğin geçeceği yerdeki yol güzergâhı üzerindeki yerleşim birimlerine haberciler çıkartıyorlar. Diyorlar ki "işte asker şu gün şu saatte buradan geçecek. Yemek hazırlayın veya konaklayacak yatacak yer hazırlayın" diye bildiriyorlar. Birlik hazırlıklarını yapıyor. Akşamüstü saatlerinde Burhaniye'den yola çıkıyorlar. Yürüyüş aslında Havran'dan başlayacak ama Havran o dönemde ilçe değil, küçük bir yerleşim birimi ama gene civardaki köylere göre büyük, nahiye gibi bir yer diyelim. Havran'a haber veriyorlar, Edremit'e haber veriyorlar. Tabur komutanı bakıyor ki Edremit daha gelişmiş daha büyük bir yer. Burada kalmanın daha mümkün olacağını söylüyorlar ama haber verildiği için yapılan hazırlıklar da boşa gitmesin diye komutan bir bölüğünü Havran'a gönderiyor. En azından diyor bir bölük burada kalsın. Bölük orda kalacak ama herkes hazırlığını tabur sayısına göre yapmış. İşte yemekler pişmiş, yataklar hazırlanmış herkes istirahat edecek. Oranın muhtarı da hanelere demiş, "işte sana üç asker verdim, sana 5 asker verdim, sana 9 asker verdim, sana 10 asker verdim. Bunların iaşe vazifesinden sen sorumlusun, sende kalacaklar" diye. Yaşlı bir nenemize de görev veriyorlar orda. Diyorlar ki sende de 9 askerimiz kalacak hazırlığını buna göre yap. Tabur komutanı da bütün askerler uyunmadan yani uykuya istirahate çekilmeden önce istirahate çekilmiyor. Tek tek kontrol

ediyor. Havran sokaklarında dolaşırken görüyor, artık ışıklar birer birer sönmeye başlıyor. O kontrol sırasında yolda yürürken yaşlı nenemizle karşı karşıya geliyor, çarpışacaklar nerdeyse. Komutan soruyor, “hayırdır nene, bu saatte niye geziyorsun burada” diyor. Nene, “evlatlarımı arıyorum” diyor. Komutan büyük bir şaşkınlık ve merakla “senin evlatların kim?” diye soruyor. “Muhtar Efendi söyledi, dokuz tane asker evladımı getirecekti bana. Ben işte onları yedirecektim, içirecektim, yatıracaktım. Ama bu vakit oldu hala gelen giden yok”. Tabur komutanı kendi kendine diyor ki, biz taburu burada yatıracaktık ama büyük bölümünü Edremit’e kaydırdık. Bir bölük geldiği için yaşlı ninenin de evinde çok fazla iaşe olmadığından ona yük olmasın diye muhtar daha zengin ailelere kaydırmış. Neneye kimseyi vermemişler. Üzülmesin diye tabur komutanı ışığı yanan bir eve gidiyor, diyor ki “oradan dokuz kişi hemen gelin” diyor, neneyle birlikte nenenin evine gideceksiniz, orda kalacaksınız. Nene o dokuz askeri alıyor, evine getiriyor. Yatırıyor onları güzelce. Ertesi gün birlik yürüyüşe geçecek artık, Çanakkale’ye doğru geçecekler. Tabur komutanı bütün bölüğü alıyor orda karşısına. Hazırlıkları kontrol ediyor, hazırlıklar yapılmış. Birlik tam yola çıkacakken nene bir çıkınıyla koşa koşa geliyor askerlerimizin bulunduğu alana. E tabur komutanı görünce neneyi tanıyor, çünkü akşam konuştuğu nene. “Hayırdır nene” diyor, “bu çıkında ne var?”. Nene, “Evladım diyor, biz işte evimizde ne var ne yoksa. Az bir zeytinim vardı, onun üzerine de biraz çökeleğim vardı. Üzerine koydum. Asker evlatlarım bunları istirahat ettiklerinde, mola verdiklerinde yesinler” dedim. Ama evindeki son yiyecek parçacıkları bunlar başka yiyecek bir şeyi yok, işte biraz zeytin biraz çökelek. Tabur komutanı almasa nene çok üzülecek. Alıyor elinden, çavuşa işaret ediyor, “Bunu arkadaşlarınıza dağıtırsınız”. Tam ayrılacakken nene, “evladım” diyor tabur komutanına. “Buyur nene” diyor komutan. Avucunda sıkı sıkı tuttuğu çıkını uzatıyor. Diyor ki, “bu bütün param. Bu asker evlatlarıma yetmez belki ama yettiği kadarıyla benim evlatlarıma çay içirirsiniz”. Tabur komutanı açıyor bakıyor içine, 25 kuruş çıkıyor ve birliğe dönüyor, diyor ki askerlerine, “evlatlarım, neneniz size hazinesini getirdi. Nenenizin hazinesi bu. Bu hazineyi Çanakkale’de helal ettireceksiniz”. Ve orda askerler işte yola çıkıyorlar, geliyorlar buraya. 23. Alay, Çanakkale muharebelerine katılan bir alaydır. Helal ettirdiler mi, tatbikî helal ettirdiler. Çünkü 23. Alay’ın yaklaşık üçte ikisi Çanakkale cephesinde şehit oldu. Geri kalan yüzde birlik kısmı Gazze cephesinde şehit oldu. (KK.2).

Muallim Ahmet Rıfkı Bey: Galatasaray Lisesi’nden Muallim Ahmet Rıfkı Bey hikâyesi. Her zamanki gibi Muallim Ahmet Rıfkı Bey sınıfa giriyor. Öğrencilere selam veriyor ama hiçbir öğrenci selamını almıyor. Tekrar selam veriyor. Ancak yine kimse selamını almıyor. Hayırdır talebelerim diyor bugün bana karşı neden soğuk davranıyorsunuz? Yoksa size karşı bir kusur mu işledim, diye sorduğunda bir öğrenci

ayağa kalkıyor ve diyor ki, muallim bey muallim bey siz buradasınız. Bizim son sınıfta okuyan abilerimiz Çanakkale'ye gittiler. Siz burada ne arıyorsunuz. Sizin de yaşınız pek ala müsait bu duruma, diyor. Ahmet Rıfkı Bey de, benim görevim sizleri okutmak, sizlere talim ve terbiye vermek. Yoksa bu talim ve terbiyeyi sizlere veremiyor muyum? Bu sözler üzerine o öğrenci, muallim bey muallim bey! Eğer vatanımız elden giderse sizin vereceğiniz talim ve terbiyenin ne önemi kalır. Bu sözler üzerine muallim Ahmet Rıfkı Bey sınıftan çıkıyor, okulun müdürüyle vedalaşıp eve gidiyor. Annesi ve eşiyle vedalaştıktan sonra bakkala uğruyor. Cevdet amcaya diyor ki, Cevdet amca ben Çanakkale'ye gidiyorum. Ailemi iaşesiz bırakma, ben oraya gittiğim zaman alışverişlerini yapsınlar. Eğer şehit olmaz da sağ kalırsam döndüğümde sana borcumu ödeyeceğim. Oraya gittiğim zamanda vasiyet edeceğim. Şehit olursam da sana borcum ödenecektir. Gözü yaşlı eşim ve anam var geride. Onlara sahip çık, diyor ve bakkal da, tamam evladım, diyor. Muallim Ahmet Rıfkı Bey, Çanakkale'ye geliyor. Fakat aradan bir buçuk ay geçtikten sonra şehit haberi ulaşıyor. Adile (?) yengemiz şehit haberi ile beraber devletin yedek subayı olduğu için devlet bir miktar para göndermiş ve o parayı alır almaz ilk işi o bakkala gitmek oluyor. Diyor ki, Cevdet Bey Allah senden razı olsun. İki aydır alışveriş yaptık. Oğlum Muallim Ahmet Rıfkı Bey şehit olmuş. Bizim veresiye defterimizi aç da şu borcumuzu ödeyelim. Oğlum orada borçlu yatmasın, diyor. Cevdet amca veresiye defterini açar. Başlar yaprakları çevirmeye. Muallim Ahmet Rıfkı'ya geldiğinde o veresiye listesinin üzerinde kırmızı yazılmış bir kâğıt bulur. Altına da şu notu düşmüş: Muallim Ahmet Rıfkı'nın borcu Çanakkale'de şehitlerimizin kanıyla ödenmiştir. (KK.7).

ÖZGEÇMİŞ

Orcid No: https://orcid.org/0000-0002-0655-3605

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : BİRTANE Yasemin
Uyruğu : T.C.
Doğum Tar. ve Yeri : 19/09/1980 Balıkesir
Telefon : 0546 254 1915
E-mail : ysmnbrtn@gmail.com

Eğitim

Derece	*Eğitim Birimi*	*Mezuniyet Tarihi*
Yüksek	Çanakkale Onsekiz Mart Ünv.	2021
Lisans	Girne Amerikan Üniversitesi	2007
Lise	Muharrem Hasbi Lisesi	1998

İş Deneyimi

Yıl	*Yer*	*Görev*
2015- …	Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı	Uzman (TDE)

Yabancı Dil: İngilizce

Yayınlar

Birtane, Yasemin. (2020). Alan Kılavuzlarının Anlatılarına Müdahale. *II. Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu Tam Metin Bildiriler Kitabı*. Çanakkale: TOKÜAD Yayınları.

Birtane, Yasemin. (2020). 105. Yılında Çanakkale Muharebelerine Bakış. *Sözlü ve Yazılı Kültür Bağlamında Çanakkale Muharebe Anlatıları ve Alan Kılavuzları*. Çanakkale: Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları.